

VĚDECKÝ ČASOPIS

1275788

NK

NK

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

4 II

9 15. pros 1988

1

ČÍSLO 33 (LX)
MĚSÍČNÍK
7
NA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Branický, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., prof. ing. Miroslav Grznár, DrSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jeníček, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, doc. ing. Mária Kadlečková, CSc., ing. Jaroslav Korbini, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., doc. ing. Juraj Mikita, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, DrSc., ing. Vladimír Vácha, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

OBSAH

Mikita J.: Ekonomická diferenciacia poľnohospodárskych podnikov	1
Choma D.: Diferenciace, efektivnost a hmotná zainteresovanost	3
Špyrka M., Kuzma F.: Nákladová diferenciacia JRD na Slovensku	13
Vinohradský K.: Příspěvek k zdokonaľování metod analýzy diferenciace ekonomického rozvoje zemědělských podniků	23
Pósa L.: Vplyv sústavy plánovitého riadenia na medzipodnikovú diferenciáciu	35
Klimo E.: Kvalita subjektívnych predpokladov — determinant úrovně hospodárenia	47
Mikita J., Bodian J., Jankovič I.: Ekonomická diferenciacia a jej príčiny v poľnohospodárskych podnikoch SSR	57
Motyčka A.: Databázový systém pro hodnocení rozdílnosti ekonomické úrovně zemědělských podniků Jihomoravského kraje	67
Živělová I.: Analýza faktorů intenzifikace výroby v zemědělských podnicích s vysokou ekonomickou úrovní	77

Příloha

Statistické přehledy v československém a zahraničním zemědělství
(Výsledky hospodaření společných zemědělských podniků)

NÁRODNÍ KNIHOVNA

1001040969

СОДЕРЖАНИЕ

Микита Й.: Дифференциация, эффективность и материальная заинтересованность	1
Хома Д.: Дифференциация, эффективность и материальная заинтересованность	3
Шпирка М., Кузма Ф.: Расходная дифференциация ЕСХК в Словакии	13
Виноградски К.: Об улучшении методов анализа дифференциации экономического развития с/х предприятий	23
Поса Л.: Влияние системы внутрихозяйственного управления на межхозяйственную дифференциацию	35
Климо Л.: Качество субъективных данных — определитель уровня хозяйства	47
Микита Л., Бодян Й., Янкович И.: Экономическая дифференциация и ее причины на сельхозпредприятиях ССР	57
Мотычка А.: Система банка данных по оценке различий экономического уровня между хозяйствами Южноморавского края	67
Живелова И.: Анализ факторов интенсификации производства и высокого экономического уровня в сельскохозяйственных предприятиях	77

Приложение

Статистические обзоры в чехословацком и зарубежном сельском хозяйстве
(Результаты хозяйствования в межхозяйственных предприятиях)

CVT 12
denný

EKONOMICKÁ DIFERENCIÁCIA POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV

Odstraňovanie neodôvodnených rozdielov vo výsledkoch hospodárenia poľnohospodárskych podnikov je jednou z dôležitých rezerv zvyšovania poľnohospodárskej výroby a teda aj závažnou úlohou všetkých stupňov riadenia poľnohospodárstva.

Aj keď i ďalší rozvoj poľnohospodárskej výroby je neodmysliteľný bez určitých rozdielov medzi jednotlivými podnikmi (od existencie popredných, priemerných a podpriemerných podnikov), neodôvodnená diferenciácia nesporne predstavuje veľkú rezervu zvyšovania produkcie a jej efektívnosti.

Aj keď diferenciácia ako ekonomický jav sa neustále reprodukuje, predsa prekonávaním rozdielov medzi podnikmi dochádza k celkovému ekonomickému vzostupu.

V súčasnej dobe existuje celý rad metodických prístupov k hodnoteniu ekonomickej úrovne poľnohospodárskych podnikov, ktoré sa v niektorých prípadoch od seba značne odlišujú, čo potom vedie k rôznym výsledkom hodnotenia. Ešte stále sa nenašiel jednotný objektívny spôsob určenia úrovne poľnohospodárskych podnikov, a to najmä preto, že výsledky poľnohospodárskych podnikov sú v značnej miere ovplyvňované prírodnými podmienkami, kde v súčasnej dobe existuje celý rad prístupov k ich hodnoteniu.

Za východiskové body riešenia ekonomickej diferenciácie treba teda považovať:

- Určenie rovnakých alebo približne rovnakých prírodných podmienok pre zoskupenie podnikov do skupín obdobných ekologicko-výrobných podmienok. V ekonomickej teórii i v praxi nie sú však otázky porovnateľných podmienok jednoznačne vymedzené.

- Výber hodnotiacich kritérií, ich porovnateľnosť, sčítateľnosť (prevod na spoločného menovateľa), aby mali takú vypovedaciu schopnosť, s ktorou je možné s dostatočnou presnosťou robiť kvalifikované závery (horší, lepší) a kvantifikovať rozdiely.

K uvedeným východiskovým bodom riešenia pristupujú rôzni autori odlišne. Ide o zložitú problematiku, pretože príčiny zaostávania jednotlivých podnikov majú čiastočne objektívnu povahu, avšak v značnej miere spočívajú aj v subjektívnych faktoroch, najmä v neuspokojivej riadiacej a organizátorskej činnosti vedúcich pracovníkov. V tejto súvislosti za vážny nedostatok ekonomickej teórie i praxe treba považovať to, že nie je doposiaľ prepracovaná metóda hodnotenia úrovne riadiacej a organizátorskej práce v poľnohospodárstve.

V najbližšom období by teda malo dôjsť:

- K zjednoteniu hľadísk pre zaradenie poľnohospodárskych podnikov do približne rovnakých prírodných podmienok. Túto problematiku treba doriešiť aj z hľadiska objektívnejšej sústavy ekonomických nástrojov, t. j. sadzieb pozemkovej dane a stanovenia diferenciálnych príplatkov.

- K zjednoteniu hľadísk pre hodnotenie ekonomickej činnosti poľnohospodárskych podnikov, čo okrem iného umožní podstatne zdokonaľiť analýzy hospodárskej činnosti.

- K teoretickému a praktickému overeniu hodnotenia vplyvu úrovne riadiacej a organizátorskej práce na ekonomické výsledky poľnohospodárskych podnikov.

Požiadavky na zdokonalenie metód analýzy diferenciácie ekonomického rozvoja poľnohospodárskych podnikov by mali smerovať k hlbšiemu a sústavnejšiemu poznávaniu súvislostí vývoja ekonomickej úrovne podnikov podľa národohospodárskych a chozrasčotných kritérií ekonomickej efektívnosti.

Uvedená tematika je obsahovou náplňou článkov predkladaného čísla a mala by byť impulzom pre zjednotenie hľadísk k hodnoteniu diferenciácie poľnohospodárskych podnikov.

Doc. ing. Juraj Mikita, CSc.
vedecký redaktor

Sotva lze tvrdit, že problematika ekonomické diferenciaci je na okraji zájmů ekonomické teorie. Spíše opak je pravdou. Jen časopis Zemědělská ekonomika věnoval těmto otázkám v průběhu posledních let celou řadu článků. Dokonce může vzniknout podiv nad tím, že určitý ekonomický jev, který tak dlouho je předmětem pozornosti teorie i praxe, vůbec existuje a nepřestal ani dnes být předmětem zájmu. Takový podiv by byl v rozporu s dialektickou povahou ekonomiky, neboť tak jako se mění jiné ekonomické jevy, mění se i povaha diferenciaci ve sféře socialistických zemědělských podniků.

Máme-li pod kategorií „ekonomická diferenciaci“ na mysli rozdíly ve výsledcích hospodaření, pak diferenciaci nelze ztotožňovat s existencí zaostávání podniků. V tomto smyslu se stávají ekonomickými problémy hospodářského řízení různé její aspekty. Po celou dobu nesouladu mezi společenskými potřebami a výrobou byly jedním z hlavních problémů diferenciaci rozdíly v množství vyráběných užitných hodnot z jednotky půdy. Neznamená to pochopitelně, že dnes je lhostejné, jaké je výrobní využití půdního fondu. Máme však co činit s řadou výrobků, kde existuje soulad mezi potřebami a výrobou a kde dosažení žádoucího objemu produkce přestalo být problémem.

V podmínkách nesouladu mezi potřebami a výrobou byl nejlépe hodnocen ten podnik, který vykazoval nejvyšší objem produkce (zejména na 1 ha zemědělské půdy). V současné době je kritériem uspokojování společenských potřeb plnění povinností zakotvených ve smlouvách o odběru zemědělských výrobků. Za takové situace se do popředí zájmů dostává problematika kvality produkce a vztahů mezi efekty a náklady. To samozřejmě neznamená, že v minulosti vztah efekt — náklad nebyl předmětem pozornosti. Avšak zpravidla se musela dát přednost požadavku množství užitných hodnot i za cenu nepřiměřených nákladů, nemluvě již o požadavku důraznějšího tlaku na snižování nákladů. Lze se proto domnívat, že v souvislosti se strategickým cílem intenzifikace ekonomického rozvoje vůbec (a to v souladu se závěry XVII. sjezdu KSČ) a dosaženými výsledky v rozvoji zemědělské výroby se do popředí zájmu dostává výraznější využití vkladů do výroby, a to ve smyslu růstu žádoucího objemu, kvality i struktury užitných hodnot za podmínek celkové tendence ke snižování nákladů na jednotku produkce. A protože to vše se odehrává v chozrasčotní sféře, vzniká potřeba zkoumat, zda a nakolik i procesy rozdělování aktivně působí na žádoucí procesy v oblasti tvorby.

Diferenciaci jako ekonomický jev se v praktickém slova smyslu chápala nejčastěji jako něco negativního, ztotožňovala se především se zaostáváním. Je tomu tak, pokud bereme v úvahu pouze jeden krajní pól souboru sledovaných

podniků. Diferenciace je však nemyslitelná i bez pólu, který je reprezentován předními podniky. A tak v diferencovaném souboru máme podniky reprezentující jak zaostávání, tak i předstih ve všech sférách vědeckotechnického pokroku. I naše dlouholeté zkušenosti svědčí o tom, že vývoj v zemědělství není rovnoměrný. Rozdíly se projevují jak podle výrobků a odvětví, tak i podle podniků. Analýzy z minulosti, kdy za kritérium prosperity se obvykle považoval objem produkce z jednotky půdy, zpravidla potvrzovaly, že růst objemu produkce je doprovázen také zlepšováním ekonomických výsledků hospodaření. Stupeň využití zdrojů (a s tím související rentabilita, důchodovost apod.) by se měl dnes stát hlavním kritériem pro kategorizaci podniků z hlediska prosperity a zaostávání.¹⁾

Již mnohokrát i v minulosti byla řešena otázka, že diferenciace jako jev se neustále reprodukuje, a podoba problémů, které řeší hospodářská praxe, není zdaleka stejná.

Diferenciaci chápeme jako ekonomický jev, jehož řešení spočívá v neustálém překonávání rozdílů mezi předními a ostatními podniky, a to jak v oblasti tvorby výkonů, tak i v oblastech rozdělování, je jednak odrazem první fáze reprodukčního procesu, ale současně na tuto fázi zpětně aktivně působí.

Cílem tohoto příspěvku je rozbor vztahů mezi ekonomickými kategoriemi v oblasti tvorby a rozdělování efektů. Analýza vychází ze souboru 324 zemědělských podniků 16 okresů ČSR za rok 1984. Je zde snaha o zodpovězení těchto otázek:

- jaké jsou difference v efektech na jednotku půdy a jednoho pracovníka (a zda a nakolik vzestup produktivity živé práce je doprovázen vzestupem ve využití půdního fondu);

- jak se mění materiální a fondová náročnost spolu s měnícími se efekty a jaká je souvislost mezi hrubými efekty (výkony) a čistými efekty (vlastními výkony);

- jak se vyšší čisté efekty promítají do oblasti mezd a odměn a jak do zisku.

Všechny uvedené vztahy se sledují ve smyslu projevujících se tendencí (v rámci daného souboru). Současně se sledují difference podle jednotlivých kategorií, z čehož je zřejmé, že to, co platí jako obecná tendence, nemusí platit v jednotlivých individuálních případech.

VZTAH EFEKTŮ K VYNALOŽENÝM A DISPONIBILNÍM ZDROJŮM

Chápeme-li intenzifikaci jako proces rostoucího zhodnocování zdrojů, pak vzhledem k povaze zdrojů zemědělské výroby je třeba rozlišovat zdroje vynaložené (živá práce, materiální náklady), zálohované (základní prostředky) a „disponibilní“ (zemědělská půda). Půdu odlišujeme pro její zvláštní povahu v reprodukčním procesu, a to jak z hlediska naturálního, tak i hodnotového (není součástí koloběhu fondů).

¹⁾ Bylo by nesmyslné tvrdit, že dnes již nejde o tvorbu užitných hodnot. Pravdou však je, že tvorba objemu užitných hodnot přestává být v mnoha směrech problémem – problémem však i nadále zůstává kvalita produkce a množství spotřebované práce a prostředků na jednotku produkce. Současně je třeba upozornit, že změnu objemu užitných hodnot z jednotky půdy (vyjádřeného pomocí stálých cen) nelze ztotožňovat se změnami výnosů jednotlivých plodin a s užítkovostí. Na objem produkce vcelku působí i faktor strukturální (např. struktura osevních ploch). Zvyšování výnosů jednotlivých plodin (a růst užítkovosti) – v důsledku vysokého podílu stálých nákladů – je jednou ze základních forem snižování nákladů na jednotku produkce.

Vztahy vynaložených a zálohovaných zdrojů a ekonomických efektů mají bezprostřední vliv na ekonomickou efektivnost reprodukčnímu procesu. Efekty ve vztahu k jednotce půdy mají jinou povahu. Jejich vyšší nebo nižší rozsah je diktován vztahem mezi společenskými potřebami a absolutním rozsahem tohoto činitele.

Objem užitných hodnot z jednotky půdy (osevní plochy) je projevem účinnosti vynaložených zdrojů ve vztahu k jednotce této výrobní základny. V závislosti na stupni uspokojování společenských potřeb a také na účinnosti zdrojů se mohou na jednotku půdy (v závislosti na čase, přírodních podmínkách, vzdálenosti ke spotřebě apod.) vynakládat zdroje rozdílné co do množství. Bude-li tomu tak, pak nižší úroveň dosažených efektů z jednotky půdy v určitém podniku proti podniku jinému nemusí být projevem jeho zaostávání, ačkoli se to na první pohled jeví jako negativní pól diferenciace. Jde však spíše o vysvětlení jednotlivých případů (ovlivněné navíc i strukturou výroby), než abychom to vztahovali na zemědělské podniky jako celek.

Jinak se jeví vztah mezi efekty a vynaloženou živou prací. Zde vždycky bude platit požadavek maximalizace efektů jako projev zákona ekonomie času. Ekonomická pozice podniku může (a nemusí) být ovlivněna objemem produkce (výkonů) z jednotky půdy, v každém případě však bude ovlivněna produktivitou práce jeho pracovníků. Ve druhém případě jde o vztah efektů ke skutečně vynaložené práci, zatímco v prvním případě je tento vztah zprostředkován množstvím vynaložených zdrojů na jednotku půdy.

Snaha po rovnoměrném využití pracovních sil a tudíž po růstu jejich produktivity práce byla jednou z hlavních příčin rozvoje přidružené výroby v ČSSR. Tato skutečnost navíc byla podmíněna tím, že jde o činnost ekonomicky zpravidla výhodnější a přinášející větší masu zisku. Vedlo to nakonec k tomu, že i samotný počet pracovních sil se začal této nezemědělské činnosti přizpůsobovat.

Analyzujeme-li efekty zemědělských podniků v běžných cenách, nelze jinak, než brát v úvahu výkony jako celek (včetně mimořádných výnosů). Jako tendence se zde projevuje, že s růstem výkonů na pracovníka se zpravidla zvyšují i výkony na jednotku půdy. Všimněme si podniků, které dosáhly nejvyšší produktivity práce (171 tis. a více Kčs výkonů na pracovníka) — jejich zastoupení v % roste od skupiny s nejnižšími po skupinu s nejvyššími výkony na 1 ha zemědělské půdy takto: 2, 11, 17 a 25.

Současně ale pozorujeme mnoho odchylek od uvedené tendence. Např. v intervalu 151–160 tis. Kčs výkonů na pracovníka se vyskytuje největší počet sledovaných podniků — 75. Tento interval je nejbliže průměru a v tomto intervalu je zastoupen i největší počet podniků podle výkonů na 1 ha zemědělské půdy (34 podniky — 16–20 tis. Kčs výkonů na 1 ha). Současně je ale zřejmé, že mezi podniky s poměrně malými rozdíly v produktivitě práce (151 až 160 tis. Kčs) jsou podniky s méně než 14 tis. a více než 28 tis. Kčs výkonů na 1 ha zemědělské půdy. Kritériu lépe prosperujících podniků více odpovídá 45 podniků s výkony na pracovníka, které přesahují 171 a více tis. Kčs, než skupina 63 podniků s více než 24 tis. Kčs výkonů na 1 ha zemědělské půdy (tab. I). Od podniků ostatních okresů se odlišují podniky okresu Gottwaldov. Žádný ze 14 podniků nedosahuje nižších výkonů na 1 ha zemědělské půdy než 28 tis. Kčs. Rozpětí produktivity práce se pohybuje od 141 tis. Kčs do více než 190 tis. Kčs.

Je známou pravdou, že prosperita ekonomiky země je dána úrovní produktivity společenské práce, a analogicky — zejména za situace ekono-

I. Vztah mezi výkony na 1 ha zemědělské půdy a na 1 pracovníka (u zemědělských podniků vybraných okresů za rok 1984)

Výkony na 1 ha z. p. v Kčs	Výkony na 1 pracovníka v tis. Kčs				Počet podniků
	do 130	131—150	151—170	171 a více	
do 16 000	8	22	18	1	49
16 001—20 000	23	52	45	15	135
20 001—24 000	4	30	30	13	77
24 001 a více	8	18	21	16	63
Počet podniků	43	122	114	45	324

Soubor zahrnuje podniky těchto okresů (v závorce uveden počet podniků): Benešov (20), Kladno (9), Mladá Boleslav (22), České Budějovice (22), Písek (20), Tábor (27), Domažlice (19), Česká Lípa (6), Litoměřice (23), Chrudim (22), Svitavy (25), Trutnov (14), Gottwaldov (14), Znojmo (26), Žďár nad Sázavou (35), Přerov (20). Výkony zahrnují i mimořádné výnosy. Tato poznámka se vztahuje i ke všem ostatním tabulkám.

mické samostatnosti podnikové sféry a hospodaření podle principu chozrasčotu — je tomu tak i v podnikové sféře. Dovedeme sice produktivitu společenské práce kvalitativně vymezit (jako vztah mezi vyrobenými užitnými hodnotami a množstvím vynaložené živé i zhmotnělé práce), nikoli však pomocí jediného ukazatele přesně kvantitativně postihnout. Ekonomická teorie zatím nenalezla možnost souhrnného vyjádření obou složek společenské práce a dosavadní výsledky v tomto směru lze zřejmě považovat pouze za více či méně zdařilé pokusy. To je jeden z důvodů, proč v praxi se sleduje jak účinnost vynaložené živé práce (ztotožňované s produktivitou práce), tak i účinnost ostatních zdrojů (forem zhmotnělé práce). Je to v souladu s ekonomickou teorií, prakticky proveditelné a navíc v souladu s požadavkem adresnosti — vypovídá o stupni využití jednotlivých zdrojů.

Podrobná analýza sledovaného souboru 324 podniků prokázala, že mezi masou výkonů na jednotku půdy a materiální náročností výroby se projevuje tendence klesající materiální náročnosti s růstem výkonů (tab. II). Jde pouze o tendenci s velkými diferenciemi mezi podniky. Růst výkonů na jednotku půdy je zpravidla doprovázen rostoucím podílem přidružené výroby a tím se oslabuje rostoucí účinnost vlivu fixních nákladů na zemědělskou výrobu s rostoucími výkony.

Je všeobecně známo, že efekty typu hrubé produkce mají nevýhodu ne v tom, že zahrnují efekt včetně zhmotnělé práce (přenesené hodnoty), ale že takto zjišťovaný efekt může v sobě skrývat i neracionálně vynakládanou zhmotnělou práci. To ovšem záleží i na způsobu tvorby cen. Způsob tvorby cen v zemědělství neumožňuje získávat prospěch podniku cestou zvyšování materiální náročnosti výroby. Stanovená nákupní cena jednotky užitné hodnoty znevýhodňuje každý podnik, který zvyšuje podíl zhmotnělé práce při nezměněném množství živé práce ve výrobku obsažené. Je to plně v souladu

II. Vztah mezi výkony a materiální náročností výroby

Výkony na 1 ha z. p. v Kčs	Materiální náklady na 100 Kčs výkonů				Počet podniků
	do 55,0	55,1–60,0	60,1–65,0	65,1 a více	
do 16 000	—	14	22	12	48
16 001–20 000	11	54	44	24	133
20 001–24 000	10	23	39	9	81
24 001 a více	13	24	15	10	62
Počet podniků	34	115	120	55	324

i s požadavkem zvyšování účinnosti materiálních nákladů a zainteresovanosti podnikové sféry na takovém vývoji. Snaha o výrobu stejného množství živočišných výrobků s menším množstvím minulé práce, vyššího objemu rostlinné produkce s daným množstvím materiálních nákladů — to jsou běžné příklady praktické podoby jevu, který na tomto místě rozebíráme.

Z hlediska ekonomické efektivity je nesrovnatelně příznivějším jevem vzestup výkonů na pracovníka doprovázený vzestupem vlastních výkonů, než případ, kdy výkony sice rostou, vlastní výkony však nikoli. Obě tyto skutečnosti se v praxi vyskytují a svědčí o tom i tab. III o vztazích mezi výkony a vlastními výkony na pracovníka.

III. Vztah mezi výkony a vlastními výkony na 1 pracovníka

Výkony v tis. Kčs	Vlastní výkony (v tis. Kčs)			Počet podniků
	do 50,0	50,1–70,0	70,1 a více	
do 130	22	21	—	43
131–150	22	82	18	122
151–170	19	69	26	114
171 a více	—	19	26	45
Počet podniků	63	191	70	324

Platí-li tyto vztahy mezi hrubým efektem (výkony) a čistým efektem (vlastními výkony, hrubým důchodem) za hospodářskou činnost jako celek, nemusí platit při srovnávání jednotlivých výrobků, resp. činností. Při daných výkonech (např. 1000 Kčs) a stejné nákladové rentabilitě se budou jevit jako

výrobky s vyššími vlastními výkony na jednotku vynaložené živé práce ty výrobky, které se vyznačují vyšším podílem zhmotnělé práce. Je to dáno tím, že stejná masa zisku se člení na menší množství jednotek vynaložené živé práce.

Nově vytvořená hodnota na jednotku živé práce (vlastní výkony na pracovníka) bude při stejné rentabilitě nižší v případě pracovně náročnějších než v případě materiálově náročnějších výrobků. Jenom na první pohled je tento jev v rozporu s požadavkem, aby každá jednotka produkce obsahovala vyšší množství kvalifikované živé než zhmotnělé práce. Tento obecný princip nelze mechanicky vztahovat na každý jednotlivý výrobek. Jednoznačně i v zemědělství platí požadavek minimalizace zhmotnělé, ale i živé práce.

Podniky, které spolu se zvyšováním výkonů na pracovníka zvyšují i vlastní výkony, jednají v souladu se společenskými zájmy (spolupodílejí se na tom, že se zhodnocují zdroje v celospolečenském měřítku) i zájmy vlastními — vytvářejí si zdroje pro uspokojování potřeb svých pracovníků, pro plnění závazků vůči státnímu rozpočtu a pro rozvoj vlastního podniku.

EFEKTY A PODNIKOVÁ A OSOBNÍ HMOTNÁ ZAINTERESOVANOST

Diferenciace jako ekonomický jev v oblasti reprodukčního procesu se vyznačuje mnoha vazbami i souvislostmi. Je odrazem diferencovaného působení jednotlivých činitelů výroby. Ve fázi rozdělování se projevuje v podobě tvorby masy prostředků na mzdy a odměny a v podobě masy zisku. Vycházíme-li z našich dlouholetých zkušeností, lze říci, že dopad diferencovaných výsledků ve výrobě do oblasti rozdělování je přímo úměrný chozrasčotnímu postavení socialistických výrobních podniků.

Státní statky jako socialistické výrobní podniky, u nichž mzdy a zdroje vnitropodnikové akumulace v minulosti nebyly závislé na výši nově vytvořené hodnoty, nebyly v naší ekonomice výjimkou. Nepromítal-li se dopad nově vytvořené hodnoty do uvedených oblastí, nejevil se ani problém diferenciace tak aktuální.

Důraz na důsledné zavedení chozrasčotního systému hospodaření — jak o tom svědčí jednání XVII. sjezdu KSČ i XXVII. sjezdu KSSS — je v současné vývojové etapě socialistické ekonomiky jevem obecným. Z uvedeného plyne, že odměny i zisk podniku by měly reagovat na diferencované výsledky hospodaření, neboť při relativně vysokém stupni ekonomické samostatnosti podnik ve fázi rozdělování disponuje zdroji, které vznikly v oblasti výroby a realizovaly se prostřednictvím směny.

Můžeme si proto položit otázku, jak a nakolik se tato souvislost projevuje v analýze našeho souboru podniků. A protože až na výjimky jsou v tomto souboru socialistické družstevní podniky, vzniká v tomto směru obraz o specifice tohoto typu socialistických podniků v ČSSR. Tvzení, že ekonomika družstevních socialistických podniků měla v sobě daleko více prvků chozrasčotního působení než ekonomika státních statků, lze považovat za správné.

Bylo by ovšem nesprávné ztotožňovat dnešní úsilí hospodářské politiky ve smyslu realizace důsledného chozrasčotu s něčím, co znamená napodobování mechanismu hospodaření zemědělských družstev, zejména v jejich vývojové etapě. Tam totiž působily i historické faktory, spojené s přechodem od rolnické malovýroby k socialistické velkovýrobě. Jinak řečeno — diferenciace v odměnách v současných podmínkách nemůže tak dalece odrážet výsledky hospodaření, jak tomu bylo v minulosti v našem družstevním sektoru. Téměř žádná

závislost a závislost naprostá představují podle našeho názoru dva krajní póly, mezi nimiž existuje správné řešení. Naše hospodářská praxe to respektuje, když část mezd (tarifních) činí závislou na množství a kvalitě vynaložené práce a část bezprostředně na diferencovaných výsledcích.

Jak již bylo uvedeno, ekonomická pozice podniku je dána úrovní produktivity práce jeho pracovníků. Máme-li tedy konfrontovat výsledky a odměny, pak to lze jediné pomocí kategorií, jimiž v praxi úroveň produktivity práce měříme. Lze z toho vyloučit hrubou zemědělskou produkci ve stálých cenách, a to ze dvou důvodů: vyjadřuje pouze část efektu podniku, byť je to část podstatná; v podmínkách chozrasčotního systému hospodaření mzdám a odměnám má odpovídat efekt v běžných cenách, tj. efekt v cenách v podnikové praxi reálně existujících.²⁾

Kategorií, pomocí níž se měří produktivita práce, jsou výkony. Jde o efekt typu hrubé produkce v běžných cenách. Z tab. IV je zřejmé, že platí tendence: s růstem výkonů na pracovníka rostou i roční mzdy a odměny. Platí to pro většinu podniků. Podíl podniků s nejvyššími odměnami (31,1 tis. Kčs a více) stoupá s růstem výkonů na pracovníka — ve skupině do 130 tis. Kčs této výše dosáhl pouze každý desátý podnik, v následující skupině (131–150 tis. Kčs) téměř každý třetí, ve skupině 151–170 tis. Kčs každý druhý a ve skupině nad 171 tis. Kčs nejvyšší odměny dosahuje sedm podniků z deseti.

IV. Vztah mezi výkony a mzdami a odměnami na 1 pracovníka

Výkony v tis. Kčs	Roční mzdy a odměny v tis. Kčs			Počet podniků
	do 27,0	27,1–31,0	31,1 a více	
do 130	8	31	4	43
131–150	27	59	36	122
151–170	18	38	58	114
171 a více	2	11	32	45
Počet podniků	55	139	130	324

Z tabulky, která obsahuje analýzu vztahů mezi výkony na straně jedné a mzdami a odměnami na straně druhé, současně vyplývá, že i v téže skupině podniků podle výkonů existují značné rozdíly v odměnách. Sledujeme-li závislost mezi mzdami a odměnami a vlastními výkony, pak tyto vztahy jsou ovlivněny i tím, že finanční náklady v našem případě jsou součástí vlastních výkonů (vlastní výkony chápeme jako rozdíl mezi výkony a mimořádnými

²⁾ Uvedeným tvrzením nevylučujeme možnost i potřebu hodnotit vývoj i v podnikové sféře pomocí HZP ve stálých cenách za podmínky, že půjde o vztah pouze k tomu počtu pracovníků, kteří se zabývají zemědělskou činností. V ekonomice jako celku vztah mezi užitnými hodnotami a množstvím vynaložené práce odráží „hlubinné procesy“ ekonomiky a peněžní vyjádření efektů i nákladů je odrazem těchto procesů. Avšak v podniku jako chozrasčotní jednotce rozdělovací procesy (a v tom se realizuje podniková i osobní hmotná zainteresovanost) vycházejí jediné z reálně existujících efektů, kterým v dnešní praxi odpovídají výkony včetně mimořádných výnosů.

výnosy na straně jedné a materiálními náklady včetně služeb nemateriální povahy na straně druhé).

Závažnou skutečností je však i to, že proporce mezi ziskem a mzdami a odměnami se velmi odlišují (tab. V). Např. ze 130 podniků s mzdami a odměnami, které přesahují 31,1 tis. Kčs, dosahuje 61 podniků i nejvyššího zisku (jde o nejvyšší podíl podniků ze všech skupin). Současně ale z téže skupiny 14 podniků dosahuje zisk nižší než 10 tis. Kčs. Znamená to, že přibližně stejná mzda a odměna v jednotlivých podnicích zdaleka neznamená tvorbu stejného nově vytvořeného efektu — vlastních výkonů.³⁾

V. Vztah mezi mzdami a odměnami a ziskem na 1 pracovníka

Mzdy a odměny v tis. Kčs	Zisk v tis. Kčs			Počet podniků
	do 10,0	10,1 — 20,0	20,1 a více	
do 27,0	13	27	15	55
27,1 — 31,0	18	86	35	139
31,1 a více	14	55	61	130
Počet podniků	45	168	111	324

Lze tvrdit, že v zemědělských, a to zejména družstevních podnicích existuje diferenciaci v ročních odměnách a že jako tendence platí, že s růstem produktivity práce rostou i odměny. Tato tendence je současně doprovázena značným počtem odchylek. To představuje oblast, kde by se měl mechanismus chozrasčotní metody hospodaření důsledněji prosazovat.

ZÁVĚR

Diferenciaci jako ekonomický jev se svým způsobem neustále reprodukuje. Překonáváním rozdílů mezi podniky dochází k celkovému ekonomickému vzestupu. V podmínkách, kdy čs. zemědělství v mnoha směrech co do množství užitečných hodnot již uspokojuje společenské potřeby, a v podmínkách všeobecné intenzifikace ekonomiky ČSSR vystupují do popředí vztahy mezi efekty a náklady, zvyšování účinnosti vynaložené živé i zhmotnělé práce. Uvedené aspekty ekonomické činnosti spolu s plněním společenských potřeb, zakotvených ve smluvních závazcích, se stávají kritérii prosperity a zaostávání podnikové sféry. V článku jsou analyzovány vztahy v procesu tvorby i rozdělování, a to na základě údajů 324 zemědělských podniků za rok 1984.

³⁾ Tato skutečnost byla velmi dobře postižena ve vystoupení D. Zezulové na XVII. sjezdu KSČ, kde mezi jiným uvedla: „Politicko-organizační práce stranických orgánů se soustřeďuje na řešení neodůvodněných rozdílů mezi podniky hospodařícími ve srovnatelných podmínkách. Tato forma řízení uplatňovaná v našem kraji (jde o delegátku Jihomoravského kraje) se již v sedmé pětiletce ukázala jako velmi účinná. ... Vedle stimulů morálních je nutné ještě více prosazovat i ekonomické. Téměř zákonitě se projevuje skutečnost, že čím horší podnik, tím větší nesoulad mezi výsledky a odměňováním v něm existuje. ... Proto jsme v kraji přijali rozhodnutí o zásadním řešení zmiňovaného problému.“ (Rudé právo, 29. 3. 1986)

Diskusní příspěvek soudružky D. Zezulové na XVII. sjezdu KSČ. Rudé právo, 29. března 1986. Materiály zpracované na základě ročních výkazů o výsledcích hospodaření 324 socialistických zemědělských podniků 16 okresů ČSR za rok 1984. Materiály zpracovali posluchači VŠE v rámci předdiplomního semináře a praxe.

Politická zpráva ÚV KSČ XVII. sjezdu Komunistické strany Československa, přednesená generálním tajemníkem ÚV KSČ soudruhem G. Husákem na XVII. sjezdu KSČ dne 24. března 1986. Rudé právo, 25. března 1986.

Došlo 20. 5. 1986

CHOMA D., Vysoká škola ekonomická, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Diferenciace, efektivnost a hmotná zainteresovanost

Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 1, s. 3—12. — 5 tab., lit. 3, res. čes., rus., angl., něm.

zemědělský podnik, výsledky hospodářské, diferenciace, efektivnost, zainteresovanost, chozračot, produktivita práce, mzdy, odměny, zisk, výkony, materiálová náročnost výroby, analýza ekonomická, výsledky výzkumu

Na základě teoreticko-metodologických přístupů a analýzy 324 zemědělských podniků 16 okresů ČSR za rok 1984 se autor zabývá vztahy mezi diferenciací, ekonomickou efektivností a tím, jak se výsledky hospodaření podniků odrážejí v podnikové i osobní hmotné zainteresovanosti. Článek upozorňuje na oblasti, kde je nutno zdokonalit mechanismus fungování podnikové sféry, a to zejména v tom smyslu, aby roční mzdy a odměny lépe odpovídaly diferencovaným výsledkům hospodaření.

ХОМА Д., Экономический институт, нам. Запотоцкого 4, 130 67 Прага 3

Дифференциация, эффективность и материальная заинтересованность

Zeměd. Ekon., 33, 1987, № 1, с. 3—12. — 5 табл., рез. чешск., русск., англ., нем.

сельскохозяйственное предприятие, результаты экономические, дифференциация, эффективность, заинтересованность, хозрасчет, производительность труда, оплата труда, прибыль, выработка, материалоемкость производства, экономический анализ, результаты исследования

На основе теоретическо-методологических подходов и анализов 324 хозяйств в 16 районах ЧСР на период 1984 г. автор рассматривает отношения между дифференциацией, экономической эффективностью и тем, каким образом экономические результаты хозяйства отражаются на материальной заинтересованности хозяйства. Указаны области, требующие улучшения механизма хозяйственной сферы: чтобы годовые зарплаты труда лучше отвечали разным результатам хозяйствования.

CHOMA D., Prague School of Economics, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Differentiation, Effectiveness and Material Interest

Zeměd. Ekon., 33, 1987, No. 1, pp. 3–12. — 5 tabs, refs 3, summaries in cs, ru, en, de

farm, economic results, differentiation, effectiveness, interest, khozraschot, labour productivity, wages, remuneration, profit, output, material requirement of production, economic analysis, results of research

On the basis of the theoretico-methodological approaches and analysis of 324 farms of 16 districts of the Czech Socialist Republic for 1984, we investigated the relationships between farm differentiation, economic effectiveness, and the effect of the farms' economic results on the material interest of farms and workers. Attention is drawn to the areas where the mechanism of the functioning of farms has to be improved (particularly where the annual wages and remunerations should be adjusted to correspond with the differentiated economic results).

CHOMA D., Hochschule für Ökonomie, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Differenzierung, Effektivität und materielle Interessiertheit

Zeměd. Ekon., 33, 1987, Nr. 1, S. 3–12. — 5 Tab., Lit. 3, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Landwirtschaftsbetrieb, Wirtschaftsergebnisse, Differenzierung, Effektivität, Interessiertheit, wirtschaftl. Rechnungsführung, Arbeitsproduktivität, Lohn, Prämien, Gewinn, Leistungen, Materialbedarf der Produktion, ökonom. Analyse, Forschungsergebnisse

Ausgehend von theoretisch-methodologischen Aspekten und einer Analyse von 324 Landwirtschaftsbetrieben in 16 Kreisen der ČSR im Jahre 1984 befaßt sich der Autor mit den Beziehungen zwischen der Differenzierung, der ökonomischen Effektivität und damit, wie sich die Wirtschaftsergebnisse der Betriebe in der betrieblichen und individuellen materiellen Interessiertheit niederschlagen. Hingewiesen wird auf Bereiche, in denen der Funktionsmechanismus auf der betrieblichen Ebene vervollkommenet werden muß. Das betrifft vor allem die Erzielung eines besseren Übereinstimmens der Jahreslöhne und der Prämien mit den differenzierten Wirtschaftsergebnissen.

Adresa autora:

Prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., Vysoká škola ekonomická, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Ako bolo zvýraznené v dokumente prijatom na XVII. zjazde KSČ (Hlavné smery hospodárskeho a sociálneho rozvoja ČSSR na roky 1986 až 1990 a výhľad do roku 2000), je v súčasnom období nevyhnutne prejsť od doterajšieho jednostranne intenzívneho typu rozšírenej reprodukcie k všestranne intenzívnemu typu, založenému na raste produktivity živej práce, efektívnom využití základných a obežných fondov, teda na využití celej doteraz vybudovanej materiálno-technickej základne socialistických poľnohospodárskych podnikov a rýchlom raste spoločenskej produktivity práce.

Intenzívna forma rozvoja poľnohospodárstva, ktorá sa u nás vzhľadom na celospoločenské potreby presadzuje, nie je, a ani nemôže byť vo všetkých podmienkach rovnako efektívna.

V počiatočných fázach industrializácia poľnohospodárskej výroby je sprevádzaná vysokou fondovou náročnosťou. Vzhľadom na to, že úroveň priemyselnosti poľnohospodárskej výroby je značne diferencovaná, musíme ešte aj dnes v mnohých podnikoch, regiónoch či oblastiach počítať s určitým rastom materiálovej, investičnej a fondovej náročnosti poľnohospodárskej produkcie.

MATERIÁL A METODIKA

Metodický postup príspevku nadväzuje na metodické postupy čiastkovej výskumnej úlohy štátneho plánu základného výskumu Ekonomická diferenciacia socialistických podnikov SSR ako jedna zo základných rezerv intenzifikácie poľnohospodárskej výroby, riešenej na Katedre ekonomiky poľnohospodárstva VŠP v Nitre. Boli analyzované výsledky za obdobie 1980–1983. Podkladové údaje boli čerpané z ústrednej banky údajov MPVŽ SSR v Bratislave. V analyzovanom súbore sú zaradené všetky JRD SSR hospodáriace k 31. 12. 1983.

Efektívnosť využívania základných prostriedkov JRD SSR sme podrobili skupinovej analýze. Súbor bol v jednotlivých poľnohospodárskych prírodných oblastiach roztriedený do skupín s nízkym, priemerným a efektívnym využívaním základných výrobných prostriedkov. Úroveň efektívnosti základných výrobných prostriedkov sme skúmali aj v skupinách podľa dosahovanej úrovni HPP/ha poľnohospodárskej pôdy.

Stredná skupina JRD je vymedzená intervalom

$$< \bar{x} \pm 0,4\sigma x >$$

kde: $\bar{x}$ — priemer ukazovateľa za príslušnú oblasť

σx — smerodajná odchýlka ukazovateľa v príslušnej oblasti

0,4 — koeficient vymedzujúci strednú skupinu

Aby sme mohli hodnotiť vplyv rozdielnych prírodných podmienok, rozdelili sme súbor do 15 poľnohospodárskych prírodných oblastí. Súbor sa tým značne rozdrobil, ale vzhľadom na neaktuálnosť triedenia podľa výrobných oblastí považujeme použitie takéhoto triedenia za najvhodnejšie.

VLASTNÉ VÝSLEDKY A DISKUSIA

Porovnanie údajov zistených v jednotlivých reprodukčných typoch svedčí o veľkých rozdieloch v efektívnosti základných prostriedkov (tab. I a II). Reprodukčný typ s nízkou úrovňou efektívnosti dosahuje v priemere len 56,5 % efektívnosti typu s vysokou efektívnosťou. Do skupiny s nízkou úrovňou efektívnosti je zaradených 202 JRD (39,5 %). V rámci jednotlivých poľnohospodárskych prírodných oblastí sa rozdiel medzi reprodukčnými skupinami 1 a 3 líši iba málo od priemeru a nebadáť tendenciu zvyšovania rozdielov smerom od lepších podmienok k horším.

Podľa očakávania však úroveň klesá smerom od lepších prírodných podmienok k horším. V poľnohospodárskej prírodnej oblasti V₄ dosahujú JRD menšiu ako polovičnú efektívnosť JRD zaradených do poľnohospodárskej prírodnej oblasti N₁. Je však zrejmé, že na dosahovanú efektívnosť základných prostriedkov vplyva popri prírodných podmienok aj celý rad subjektívnych faktorov. Najlepšie JRD z najhorších prírodných podmienok sa v tomto ukazovateli vyrovnávajú zaostávajúcim podnikom hospodáriacim v najpriaznivejších prírodných podmienkach.

K efektívnemu využitiu základných výrobných prostriedkov nepochybne prispieva aj intenzívna výroba. Samotná intenzita poľnohospodárskej výroby však efektívne využitie základných výrobných prostriedkov nezabezpečuje. V priemere za SSR nedosiahli najvyššiu efektívnosť základných výrobných prostriedkov JRD s najvyššou, ale s priemernou hodnotou hrubej poľnohospodárskej produkcie na hektár. Diferencia v efektívnosti medzi 1. a 3. skupinou je vo všetkých poľnohospodárskych prírodných oblastiach malá a najvyššia efektívnosť sa so zhoršujúcimi prírodnými výrobnými podmienkami presúva z 3. skupiny JRD do 2. skupiny JRD. Svedčí to o rastúcom význame využitia výrobných prostriedkov pre nepoľnohospodársku výrobu v horších prírodných podmienkach.

Rozdiely medzi oboma skupinami narastajú smerom k horším prírodným podmienkam. V relatívne lepších pôdno-klimatických podmienkach JRD dosahujúce vysokú intenzitu poľnohospodárskej výroby dosahujú aj vysokú efektívnosť využitia základných prostriedkov. Napríklad JRD okresu Dunajská Streda dosiahli v skúmanom období najvyššiu úroveň HPP/ha p. p. (23 540 Kčs) a zároveň i najvyššiu úroveň CHP na 1 Kčs základných prostriedkov (0,930) zo všetkých okresov Západoslovenského kraja.

Vplyv efektívnosti základných prostriedkov ako diferenciačného faktora sa zosilňuje smerom k podnikom s intenzívnejšou výrobou. Z uvedeného vyplýva, že ak chceme zvyšovaním efektívnosti základných prostriedkov

I. Klasifikácia JRD SSR podľa efektívnosti základných prostriedkov za roky 1980—1983

PPO	Efektívnosť základných prostriedkov (CHP/ZP)								
	v tis. Kčs			počet JRD			relatívne vyjadrenie		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
11	0,725	0,932	1,150	1	11	8	32,1	39,3	28,6
12	0,690	0,878	1,079	25	23	19	37,3	34,3	28,4
13	0,392	0,569	0,848	5	9	3	29,4	52,9	17,6
14	0,402	0,548	0,791	6	5	3	42,9	35,7	21,4
21	0,780	0,845	1,032	13	9	9	41,9	29,0	29,0
22	0,454	0,695	0,858	16	22	19	28,1	38,6	33,3
23	0,499	0,612	0,751	9	6	7	40,9	27,3	31,8
31	0,612	1,834	0,809	12	5	7	50,0	20,8	29,2
32	0,426	0,584	0,789	17	18	12	35,2	38,3	25,5
33	0,439	0,553	0,728	3	4	3	30,0	40,0	30,0
34	0,427	0,548	0,704	21	15	17	39,6	28,3	32,1
41	0,450	—	0,516	3	—	3	50,0	—	50,0
42	0,353	0,459	0,609	14	6	10	46,6	20,0	22,3
43	0,368	0,493	0,648	18	10	12	45,0	25,0	30,0
44	0,329	0,392	0,582	31	10	25	46,7	15,2	37,9
SSR	0,485	0,697	0,859	202	153	157	39,5	29,9	30,7

II. Klasifikácia JRD SSR podľa efektívnosti základných prostriedkov zatriedených do skupín podľa dosahovanej intenzity výroby za roky 1980 - 1983

PPO	Efektívnosť základných výrobných prostriedkov								
	CHP/ZP			počet JRD			relatívne vyjadrenie		
	100	200	300	100	200	300	100	200	300
11	0,894	0,912	0,986	10	9	9	35,7	32,1	32,1
12	0,847	0,868	0,889	20	37	10	29,9	55,2	14,9
13	0,596	0,487	0,647	5	7	5	29,4	41,2	29,4
21	0,870	0,888	0,901	13	11	7	41,9	35,5	22,6
22	0,685	0,714	0,604	18	27	12	31,6	47,4	21,0
23	0,554	0,618	0,660	8	6	8	36,4	27,2	36,4
31	0,648	0,585	0,731	9	8	7	37,5	33,3	29,2
32	0,492	0,558	0,646	16	17	14	34,0	36,2	29,8
33	0,568	0,606	0,489	3	5	2	30,0	50,0	20,0
34	0,577	0,552	0,568	21	14	18	39,6	26,4	34,0
41	0,451	0,407	0,535	3	1	2	50,0	10,0	40,0
42	0,409	0,499	0,483	11	7	12	36,6	23,3	40,1
43	0,463	0,483	0,503	12	16	12	30,0	40,0	30,0
44	0,451	0,452	0,441	26	18	22	39,4	27,3	33,3
SSR	0,611	0,657	0,629	180	189	143	35,2	36,9	27,9

III. Klasifikácia JRD SSR podľa dosahovanej úrovne efektívnosti materiálových nákladov za roky 1980—1983

PPO	Efektívnosť materiálových nákladov (CHP/MN)								
	CHP/MN			počet JRD			relatívne vyjadrenie		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
11	1,929	2,187	2,369	8	9	11	28,6	32,1	39,3
12	1,779	2,082	2,364	21	26	20	31,3	38,8	29,9
13	1,428	1,653	2,214	7	7	3	41,2	41,2	17,6
14	1,407	1,588	1,792	5	5	4	35,7	35,7	28,6
21	1,861	2,113	2,551	12	11	8	38,7	35,5	25,8
22	1,737	2,022	2,272	21	15	21	36,8	26,3	36,8
23	1,289	1,607	1,888	8	5	9	36,4	22,7	40,9
31	1,461	1,782	2,080	6	10	8	25,0	41,7	33,3
32	1,218	2,222	1,782	13	16	18	27,7	34,0	38,3
33	1,140	1,893	1,563	3	3	4	30,0	30,0	40,0
34	1,278	1,495	1,795	23	12	18	43,4	22,6	33,9
41	1,180	—	1,511	3	—	3	50,0	—	50,0
42	0,953	1,252	1,628	12	8	10	40,0	26,7	33,3
43	0,871	1,226	1,499	12	14	14	30,0	35,0	35,0
44	0,816	1,170	1,596	23	21	22	34,8	31,8	33,3
SSR	1,319	1,745	1,948	177	162	173	34,6	31,6	33,8

pôsobíť na zmiernovanie diferenciácie v intenzite výroby, je potrebné podniky s nízkou úrovňou produkcie materiáľno-technicky dobudovať. Potom môžeme očakávať, že základné prostriedky budú v týchto podnikoch pôsobiť ako faktor zvyšovania celkovej efektívnosti výroby. V podnikoch s dobudovanou materiáľno-technickou základňou a s nízkym stupňom jej využitia sú najväčšie rezervy v riadení a organizácii práce a výroby.

Významným faktorom pôsobiacim na diferenciáciu hospodárskych výsledkov je aj efektívnosť využitia materiáľových nákladov (tab. III).

Rozdielne prírodné podmienky objektívne vytvárajú predpoklady pre dosahovanie rozdielnej efektívnosti materiáľových vkladov do výroby. Materiáľové náklady sú jedným z rozhodujúcich faktorov rastu intenzity poľnohospodárskej výroby. V procese intenzifikácie poľnohospodárskej výroby rastie množstvo materiáľových nákladov a ich podiel na vlastných nákladoch. Podľa druhu majú materiáľové náklady charakter intenzifikačný alebo substitučný. Zatiaľ, čo rast substitučných nákladov spravidla nie je priamočiary a obyčajne narastá skokmi, rast intenzifikačných nákladov býva plynulý. Intenzifikačné náklady sú preto zdrojom trvalého záujmu pracovníkov poľnohospodárskych podnikov. Zhospodárňovanie využitia intenzifikačných vkladov je totiž jedným z dôležitých neinvestičných zdrojov zefektívňovania poľnohospodárskej výroby.

Efektívnosť materiáľových nákladov sme podrobili skupinovej analýze podobne ako v prípade efektívnosti základných výrobných prostriedkov jednak roztriedením do troch skupín podľa výšky celkovej hrubej produkcie na korunu materiáľových nákladov a jednak sledovaním efektívnosti materiáľových nákladov v skupinách podľa dosahovanej výšky HPP/ha poľnohospodárskej pôdy.

V skupine s nízkou efektívnosťou dosahuje priemerná efektívnosť materiáľových nákladov za SSR 67,7 % efektívnosti skupiny s vysokou efektívnosťou. V jednotlivých poľnohospodárskych prírodných oblastiach dosahuje skupina s nízkou efektívnosťou od 51,1 % v poľnohospodárskej prírodnej oblasti V_4 do 81,4 % v poľnohospodárskej prírodnej oblasti Nt_1 efektívnosti skupiny s vysokou úrovňou tohoto znaku. Veľku možno pozorovať aj zjavnú tendenciu zvyšovania diferenciácie v jednotlivých poľnohospodárskych prírodných oblastiach smerom od lepších podmienok k horším. Efektívnosť materiáľových nákladov v poľnohospodárskej prírodnej oblasti V_4 dosahuje zhruba polovičnú úroveň efektívnosti materiáľových nákladov v poľnohospodárskej prírodnej oblasti Nt_1 . Rozdielna efektívnosť materiáľových nákladov v rozdielnych prírodných podmienkach je jav zákonitý. Vyrovnávanie zistenej diferenciácie v efektívnosti materiáľových nákladov v rozdielnych prírodných podmienkach nemožno v súčasnosti pokladať za disponibilnú rezervu. Reálnou rezervou v zefektívňovaní výroby sú rozdiely zistené v porovnateľných prírodných podmienkach.

Sledovanie efektívnosti materiáľových nákladov v skupinách na základe zatriedenia podľa dosahovanej intenzity poľnohospodárskej výroby (HPP/ha nám ukázalo, že najväčší rozdiel v dosahovanej efektívnosti medzi poľnohospodárskymi prírodnými oblasťami je v skupine s vysokou intenzitou poľnohospodárskej výroby. V priemere však najvyššiu efektívnosť materiáľových nákladov zisťujeme podobne ako pri efektívnosti základných výrobných prostriedkov v skupine s priemernou intenzitou. Vysoká intenzita poľnohospodárskej výroby nie je spojená s vysokou efektívnosťou materiáľových nákladov najmä v menej priaznivých prírodných podmienkach. V poľnohospodárskej prírodnej

oblasti P₃ bola najvyššia efektívnosť materiálových nákladov zistená v skupine s najnižšou intenzitou poľnohospodárskej výroby. Tu bude potrebné zamerať pozornosť na rast intenzity poľnohospodárskej výroby.

K zvyšovaniu materiálových vkladov do poľnohospodárskej výroby treba pristupovať diferencovane s cieľom optimálneho uspokojovania celospoločenských potrieb.

Pritom chceme zdôrazniť, že efektívnosť využívania základných prostriedkov a materiálových nákladov je aj významnou rezervou ekonomického rozvoja poľnohospodárskych podnikov. Najväčšie rezervy v efektívnosti základných prostriedkov a materiálových vkladov sú v JRD, ktoré dosahujú vysokú intenzitu výroby, a nespočívajú len v možnostiach akumulácie, ale predovšetkým v schopnosti podnikov materiálové vstupy efektívnejšie zapojiť do výrobných procesov.

Z analýzy efektívnosti základných prostriedkov a materiálových nákladov v jednotlivých okresoch vyplýva, že diferenciacia je výraznejšia v efektívnosti základných prostriedkov ako u materiálových nákladov. Vyplýva to zrejme z rodickej štruktúry a vybavenosti základnými prostriedkami, ale zrejme aj z toho, že otázkam efektívnosti materiálových nákladov, v ktorých sú základné prostriedky premietnuté len odpismi, je venovaná v poľnohospodárskej praxi podstatne vyššia pozornosť ako efektívnosti základných prostriedkov. Efektívnosť základných prostriedkov JRD okresu Bratislava dosahuje len 69,44 % efektívnosti základných prostriedkov JRD okresu Dunajská Streda. Pri analogickom hodnotení efektívnosti materiálových nákladov JRD okresu Levice dosahuje táto 83,25 % efektívnosti materiálových nákladov JRD okresu Nové Zámky.

Z odvetvového skúmania rezerv vyplynulo, že narastá dynamika nepoľnohospodárskej produkcie. Oproti sedemdesiatym rokom sa stala nepoľnohospodárska výroba podstatne výraznejšou zložkou, podieľajúcou sa na diferencovanom ekonomickom vývoji podnikov a na tvorbe objemu ziskov. Na variabilite objemu zisku v skupinách nad 3000 Kčs/ha p. p. sa výrazne podieľa tvorba zisku z nepoľnohospodárskej činnosti.

Z hlbšej analýzy príčin rozdielneho ekonomického rozvoja poľnohospodárskych podnikov vyplýva aj to, že rezervy v intenzite výroby vyplývajú predovšetkým z hektárových úrod a nielen z rozdielnej štruktúry RV. Podobne intenzitu živočíšnej výroby neovplyvňuje len rozdielna odvetvová štruktúra, ale prevažne rozdiely v početných stavoch a úžitkovosti. Rozdielna výmera obhospodarovanej pôdy sa neprejavila ako významný diferenciačný faktor ekonomickej úrovne JRD.

Prehľbovanie rozdielov v ekonomickej úrovni podnikov hospodáriacich v porovnateľných podmienkach spôsobuje najmä rozdielne tempo rastu živočíšnej výroby a pokles jej efektívnosti najmä v skupine JRD dosahujúcej nízku intenzitu výroby.

Relatívne najskôr dostupné rezervy rastu intenzity poľnohospodárskej produkcie sú v najlepších prírodných podmienkach. Plodiny tu dosahujú najvyššiu produkčnú schopnosť a intenzita väčšiny odvetví rastie takmer lineárne, čo znamená, že sa nedosiahlo ani technické, ani ekonomické optimum.

Uvedené tendencie ekonomického rozvoja JRD v SSR sa prejavujú, ako to vyplýva zo záverov našej výskumnej práce, v potenciálnych rezervách ekonomického rozvoja takto:

– V skupine JRD dosahujúcich nízku úroveň HPP predovšetkým vply-

vom nedostatkov v organizačnej a riadiacej práci je možné pri nezmenenom rozsahu výrobných základne zvýšiť HPP/ha p. p. o 3167 Kčs.

— V skupine JRD so strednou úrovňou hospodárenia sú rezervy vo zvýšení efektívnosti materiálových vkladov, kde by bolo možné zabezpečiť súčasnú úroveň intenzity pri znížení materiálových nákladov o 980 Kčs/ha p. p. Efektívnym využitím výrobných základne v týchto podnikoch by bolo možné zvýšiť úroveň HPP/ha p. p. o ďalších 350 Kčs.

— Potenciálne rezervy existujú aj v skupine JRD s vysokou úrovňou HPP/ha p. p., a to najmä rezervy vyplývajúce zo skupiny JRD pri nižšej efektívnosti využívania výrobných základne. Efektívnym využívaním výrobných základne tejto skupiny podnikov je možné zvýšiť úroveň HPP/ha p. p. o 2325 Kčs.

Problém rozdielnej efektívnosti základných výrobných prostriedkov i materiálových nákladov, a tým aj možnosti využívania rezerv z tejto diferenciácie nespočívajú len v akumuláčnych možnostiach jednotlivých podnikov, ale predovšetkým v schopnosti podnikov existujúce výrobné prostriedky a materiálové vklady zapojiť do výrobného procesu tak, aby prinášali čo najväčšie efekty.

Pritom chcem zvýrazniť, že variabilita ekonomickej úrovne hospodárenia poľnohospodárskych podnikov je v súčasnosti determinovaná rozsahom vkladov len z jednej štvrtiny. Z troch štvrtín zapríčiňuje rozdiely v úrovni intenzity komplex kvalitatívnych faktorov, kde má rozhodujúci vplyv úroveň vedeckotechnického rozvoja, úroveň riadenia, organizácia práce a výroby, teda komplexnosť vedeckého hospodárenia na pôde.

Zastávame názor, že sme v priebehu šiestej a siedmej päťročnice iba čiastočne využili úpravy ekonomických nástrojov pre ich organickejšie zladenie s objektívne diferencovanými výrobnými podmienkami.

Táto úloha musí vyústiť do takej kategorizácie jednotlivých podnikov, ktorá by podstatne zdokonalila platný systém stanovištných jednotiek, resp. poľnohospodárskych prírodných oblastí. Ekonomické nástroje môžu potom vyvinúť prísnejší a objektívne diferencovaný ekonomický tlak na všetkých výrobcov, aby čo najefektívnejšie kombinovali disponibilné výrobné faktory a vyrábali kvalitné výrobky. Táto možnosť je v rukách hospodárskych orgánov riadenia a treba ju v plnej miere využiť v etape, keď sa zväčšuje relatívna ekonomická samostatnosť poľnohospodárskych podnikov a tým aj ich zodpovednosť za racionálny priebeh reprodukčného procesu.

V dôsledku dynamického rozvoja nášho poľnohospodárstva v posledných rokoch siedmej päťročnice sme dosiahli vo väčšine potravín kvantitatívnu nasýtenosť vnútorného trhu. Dostali sme sa do etapy vskutku intenzívneho rozvoja, keď nepôjde už len o množstvo poľnohospodárskych produktov, ale hlavne o ich vyššiu kvalitu. Ekonomický efekt vyplývajúci z vyššej kvality vystupuje na scénu ako ďalší významný faktor hospodárskej diferenciácie poľnohospodárskych podnikov. V pozitívnom zmysle by to mali využiť všetci výrobcovia. Jeho dôsledky na diferenciáciu však treba v budúcnosti osobitne sledovať.

SÚHRN

Vykonaná analýza potvrdila vysokú diferenciáciu v efektívnosti využitia základných výrobných prostriedkov i materiálových nákladov. Aby základné výrobné prostriedky pôsobili ako účinný faktor zvyšovania efektívnosti vý-

roby a pôsobili na zmierňovanie diferenciácie v intenzite výroby, je potrebné podniky s nízkou úrovňou produkcie materiálno-technicky dobudovať. V podnikoch s dobudovanou materiálno-technickou základňou, ale s nízkym stupňom jej využitia sú najväčšie rezervy v organizácii a riadení výroby.

Zastávame názor, že sme v priebehu šiestej a siedmej päťročnice iba čiastočne využili možnosti úprav ekonomických nástrojov riadenia na ich organické zladenie s objektívne diferencovanými výrobnými podmienkami.

Literatúra

ŠPYRKA, M.: Hospodárska diferenciácia JRD na Slovensku. Bratislava, Príroda 1983.
VINOHRADSKÝ, K.: Analýza tendencií a faktorů diferenciácie v ekonomickém rozvoji JZD ČSR. [Závěrečná správa.] Brno, VŠZ 1979.

Došlo 5. 6. 1986

ŠPYRKA M., KUZMA F., Vysoká škola poľnohospodárska, Lomonosovova 2, 949 67 Nitra

Nákladová diferenciácia JRD na Slovensku

Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 1, s. 13—22. — 3 tab., lit. 2, res. slov., rus., angl., něm.

SSR, JRD, výrobní prostředky základní, efektivnost, náklady materiální, diferenciace, výsledky výzkumu

Na základe skupinovej analýzy výsledkov hospodárenia JRD SSR za roky 1980—1983 autor poukazuje na možnosti zvyšovania efektívnosti základných prostriedkov a materiálnych nákladov. Podniky s nízkou úrovňou produkcie treba materiálno-technicky dobudovať.

ШПИРКА М.—КУЗМА Ф., Сельскохозяйственный институт, ул. Ломоносова 2, 949 67 Нитра

Расходная дифференцировка ЕСХК в Словакии

Zeměd. Ekon., 33, 1987, № 1, с. 13—22. — 3 табл., лит. 2, рез. слов., русск., англ., нем.

ССР, ЕСХК, производственные средства основные, эффективность, материальные издержки, дифференцировка, результаты разработок

На основе группового анализа достижений ЕСХК в Словакии за период 1980—83 гг. автор указывает на возможности повышения эффективности основных средств и материальных издержек. Хозяйства с низким уровнем продукции необходимо достроить в материально-техническом отношении.

ŠPYRKA M., – KUZMA F., University of Agriculture, Lomonosovova 2, 949 67 Nitra

The Cost Differentiation of Co-operative Farms in Slovakia

Zeměd. Ekon., 33, 1987, No. 1, pp. 13–22. — 3 tabs, refs 2, summaries in sl, ru, en, de

Slovak Socialist Republic, co-operative farms, fixed assets of production, effectiveness, material costs, differentiation, results of research

On the basis of the group analysis of the results achieved by co-operative farms in Slovakia in the period from 1980 to 1983, the authors draw attention to the possibilities of increasing the effectiveness of the fixed assets and material costs. The low-output farms need aid for finishing their material and technical base.

ŠPYRKA M. – KUZMA F.: Hochschule für Landwirtschaft, Lomonosova 2, 949 67 Nitra

Aufwands-Differenzierung in den LPG der Slowakei

Zeměd. Ekon., 33, 1987, Nr. 1, S. 13–22. — 3 Tab., Lit. 2, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtech.

SSR, LPG, Produktionsmittel, Grundmittel, Effektivität, materiell. Aufwand, Differenzierung, Forschungsergebnisse

Ausgehend von einer Gruppenanalyse der Wirtschaftsergebnisse der LPG in der Slowakei in den Jahren 1980–1983 weist der Autor auf Möglichkeiten hin zur Steigerung der Effektivität der Ausnutzung der Grundmittel und des materiellen Aufwandes. Betriebe mit einem niedrigen Produktionsniveau müssen materiell und technisch unterstützt werden.

Adresa autorov:

Prof. ing. Milan Špyrka, CSc., ing. František Kuzma, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, Lomonosova 2, 949 67 Nitra

Rozvíjení zásady demokratického centralismu, jež je jedním ze základních principů opatření přijatých k rozvoji soustavy plánovitého řízení zemědělství a zemědělsko-potravinářského komplexu, vyžaduje nejen rozšíření úlohy podniku, jeho relativní ekonomické samostatnosti a odpovědnosti za dosahované výsledky, ale též zdokonalení řídicí činnosti na nadpodnikových stupních řízení zemědělství. Je zřejmé, že oba naznačené momenty změn v soustavě řízení ovlivní i vývoj diferenciacie ekonomické úrovně zemědělských podniků a přístupy k jejímu cílevědomému usměrňování.

Oprávněně lze očekávat, že v podmínkách větší ekonomické samostatnosti se více projeví rozdíly v aktivitě podnikových kolektivů a jejich vedení, což povede k výraznějšímu vlivu tzv. subjektivních činitelů na diferenciaci rozvoje podniků. Na středním stupni řízení, kde spočívá těžiště ovlivňování diferenciacie, to bude klást vyšší nároky na metody řídicí práce, především při prosazování celospolečenských ekonomických zájmů a v souvislosti s hodnocením úrovně řídicí činnosti vedoucích pracovníků podniků. S tím souvisí i odpovídající požadavky na zdokonalení informačního systému nadpodnikových orgánů řízení, mezi jiným i rozborů hospodářských výsledků řízených podniků.

K současné úrovni rozborové činnosti zaměřené na diferenciaci ekonomického rozvoje zemědělských podniků významně přispěly výsledky zemědělsko-ekonomického výzkumu. Bezprostřední jejich uplatnění je patrné v metodikách rozborů diferenciacie, využívaných ministerstvy zemědělství a výživy obou republik i v rozborové činnosti KZS a OZS. Ze značného počtu prací věnovaných této problematice v sedmdesátých a osmdesátých letech odrážejí současný stav a existující rozdíly v metodických přístupech zejména práce Hurty (1977), Chomy (1978), Špyrky (1983), dále práce Chomy a Brčáka, Hedery, Ivanky, Majerníka, Solíkové a Klínka charakterizované v článku Řeháka (1980), Mikity a Žatkoviče (1985), Vinohradského (1973 a 1979). Vedle jiného se zabývají otázkami kritérií ekonomického rozvoje zemědělských podniků, soustavami ukazatelů a metodickými postupy analýzy stavu, tendencí a faktorů rozdílných výsledků hospodářské činnosti podniků. Dále pak i metodickou problematikou implementace navrhovaných rozborových postupů na počítač a využitím databankového systému v souvislosti s formováním automatizovaného systému informací v zemědělství. Na určité možnosti prohloubení metodik rozborů tohoto zaměření ukazují i práce věnované ověřování využitelnosti statistických metod vícekritériál-

ního hodnocení a faktorové analýzy. Naznačují to např. práce Mašáta, Nováka a Křováka (1985) a Minaříka a Motyčky (1986).

Požadavky na další zdokonalování metod analýzy diferenciace ekonomického rozvoje zemědělských podniků směřují především k hlubšímu a soustavnějšímu poznávání souvislostí vývoje ekonomické úrovně podniků podle národohospodářských i chozrasčotních kritérií ekonomické efektivity a k rozšíření informací o produkční efektivity rozhodujících složek výrobní základny podniků. Dále je nezbytné, aby zdokonalení metod těchto rozborů umožnilo zpřesnit vyhodnocování ekonomické úrovně podniků s různou strukturou výroby, posuzování finanční situace podniků, hodnocení rozhodujících charakteristik soustavy hmotné zainteresovanosti, sledování reprodukce výrobní základny podniků a v neposlední řadě umožňovalo i komplexnější orientaci o faktorech determinujících variabilitu dosahovaných výsledků.

Cílem této práce je přispět alespoň dílčím způsobem k řešení tří metodických otázek, vyplývajících z naznačených směrů zdokonalování rozborů diferenciace: k problematice měření ekonomické úrovně zemědělských podniků, k prohloubení metod analýzy faktorů diferenciace, zvláště z hlediska vlivu faktorů extenzivního a intenzivního typu rozvoje, a k některým metodickým otázkám komparace ekonomické úrovně podniků s různou strukturou hospodářské činnosti.

Příspěvek navazuje na výsledky výzkumného úkolu řešeného na provozně ekonomické fakultě VŠZ v Brně v období sedmé pětiletky (Vinohradský a kol. 1985). Výzkum, jehož faktografickou základnu tvořil soubor JZD Jiho-moravského kraje, byl řešen v bezprostřední spolupráci s vedením Krajské zemědělské správy v Brně. Zahrnoval i průběžné zpracování souboru informací využívaných v řídicí práci KZS.

EKONOMICKÁ ÚROVEŇ ZEMĚDĚLSKÉHO PODNIKU A JEJÍ UKAZATELE

Metodická koncepce analýzy rozdílného rozvoje zemědělských podniků, rozpracovaná a uplatněná ve zmíněném výzkumu, spatřuje nejpodstatnější složku procesu diferenciace ekonomického rozvoje podniků v dynamice variability jejich ekonomické úrovně. Vedle rozdílů v ekonomické úrovni vyúsťuje tento proces v rozrůznění dalších významných charakteristik, resp. „parametrů“ ekonomiky zemědělských podniků. Vede např. k rozdílům ve vývoji velikosti podniků cestou extenzivního rozšiřování rozsahu jejich výrobní základny, k rozdílnému rozsahu a struktuře finanční základny, k rozrůznění výrobního zaměření i k různému podílu a skladbě nevýrobní činnosti. Vydělení variability ekonomické úrovně jako hlavního důsledku diferenciace má gnoseologické opodstatnění, podložené především rozhodujícím významem zvyšování efektivity výroby v dalším vývoji zemědělství. Nepopírá existenci vzájemných vazeb s ostatními důsledky rozdílného rozvoje podniků.

Ekonomická úroveň zemědělského podniku je dána především stupněm aplikace vědeckotechnického pokroku ve výrobě a stupněm rozvoje společensko-ekonomické stránky výrobního procesu. Ekonomická úroveň podniku se projevuje v úrovni ekonomické efektivity jeho výrobní a ostatní hospodářské činnosti, především pak v úrovni ekonomické efektivity výroby zemědělské. Z toho vyplývá, že kritéria ekonomické efektivity zemědělské výroby jsou rozhodujícími pro určení ekonomické úrovně zemědělského podniku a pro sledování její dynamiky.

Teoretická koncepcie ekonomickej efektívnosti zemiedľskej výroby, odpoviadajúcej súčasnej úrovni poznánia (Krilek 1979), rozlišuje dve základné kritéria jej hodnotenia, resp. merania — národohospodárske a chozrasčotní.

Národohospodárske kritérium hodnotenia vývoja ekonomickej efektívnosti zemiedľskej výroby zahŕňa tri kritéria dĺžky:

- vývoj zemiedľskej produkcie odpoviadajúcej čo do objemu, druhovej štruktúry, kvality a času výroby spoločenským potrebám;

- vývoj intenzity využitia prírodných zdrojů zemiedľskej výroby;

- vývoj pracovnej a materiálnej náročnosti výroby a jejmu odpoviadajúci vývoj spotreby spoločenskej práce na jednotku produkcie.

Pri hodnotení ekonomickej efektívnosti nezemiedľskej výroby sa obdobne uplatňujú dĺžkové kritéria uvedené na prvom a treťom mieste.

Zatímco národohospodárske kritérium je vyjadrením celospoločenských zájmov, vyjadruje chozrasčotní kritérium ekonomickej efektívnosti hospodárskej činnosti podniku, jímž je duchodovosť a rentabilita výroby, predovšetkým ekonomicke zájmy podniku vyplývajúce z chozrasčotných foriem zainteresovanosti podnikového kolektívu na duchodech a zisku.

Z objektívnej existencie národohospodárskeho a chozrasčotného (podnikového) kritéria ekonomickej efektívnosti výroby vyplýva, že v rozboroch diferenciácie, zvlášť pri sledovaní variability ekonomickej úrovne podniků, musí byť brána v úvahu obidva kritéria. Z hľadiska postupu a štruktúry rozboru je možno voliť dva prístupy. Prvým vychádza z merania ekonomickej úrovne podniků podľa národohospodárskeho kritéria, pričom duchodovosť a rentabilita sú skúmané v rámci hodnotenia chozrasčotnej zainteresovanosti podniků na určitém, celospoločenskom zájme odpovedajúcom rozvoju. Druhý prístup je založený na určení variability ekonomickej úrovne podniků podľa chozrasčotných kritérií. Vývoj ekonomických veličín odpovedajúci národohospodárskym hľadiskám je pak sledovaný v súvislosti s analýzou faktorů duchodovosti a rentability.

Pokiaľ sú v analýze brána v úvahu vyváženě obidva kritéria ekonomickej efektívnosti, pak v podstate oba prístupy môžu viesť k dostatočne komplexnému poznaniu stavu, tendencie a faktorů diferenciácie. V rozboroch zdôrazňujúcich hľadisko uspokojovania spoločenských potrieb vo väzbe na rastúci produkčný efektívnosť výrobných zdrojů je metodicky vhodnejší prvý postup. Viac odpovedá i nárokom na informácie pre diferencované riadenie podniků na strednom stupni riadenia zemiedľstva a je z neho vychádzané i v ďalších častiach tohto príspevku.

Uplatnenie zmieneného metodického postupu v analýze variability ekonomickej úrovne podniků vyžaduje konkretizovať uvedené kritéria vhodnou sústavou ukazateľů ekonomickej efektívnosti hospodárskej činnosti podniku. Jej základná štruktúra je nasledujúca:

1. Ukazatele rozsahu (objemu) a dynamiky výkonů podniku, výkonů ze zemiedľskej a nezemiedľskej výrobných činností, celkovej produkcie, zemiedľskej produkcie a jej štruktúry.

2. Ukazatele intenzity využívania prírodných zdrojů zemiedľskej výroby, zejména zemiedľskej pôdy.

3. Ukazatele produkčnej efektívnosti pracovných a materiálnych vkladů do výroby a ukazatele pracovnej, materiálnej a fondovej náročnosti výroby.

4. Ukazatele duchodovosti a rentability výroby.

Podrobnejšie pojednání o skladbe tejto sústavy a metodické problematice konštrukcie zařazovaných ukazateľů není možno začleniť do rámca príspevku.

Určité poznatky získané ověřováním poznávacích možností takové soustavy zahrnují práce Vinohradského (1973, 1979, 1985). V návaznosti na tyto poznatky je nezbytné zdůraznit uplatnění synteticko-analytického uspořádání soustavy. Toto uspořádání umožňuje základní posouzení diferenciací ekonomické úrovně podle rozhodujících ukazatelů ekonomické efektivity a dynamiky zemědělské výroby a navazující podrobnější charakteristiku podle dalších ukazatelů ekonomické úrovně zemědělské i ostatní hospodářské činnosti podniku. Podle výsledků ověřování takto konstruované soustavy ukazatelů v uvedeném výzkumu se ukazuje vhodné užít pro určení základních rozdílů v ekonomické úrovni podniků a v dynamice jejich rozvoje tři charakteristiky:

- indexu úrovně intenzity rostlinné výroby (charakterizujícího úroveň využití půdy),
- indexu úrovně souhrnné produkční efektivity vkladů do zemědělské výroby,
- ročního přírůstku vlastní zemědělské produkce na 1 ha zemědělské půdy.

O metodické stránce obou indexů, jež mají povahu indexů stálého složení a srovnávají dosaženou úroveň při určité abstrakci od rozdílné struktury výroby, je pojednáno v další části příspěvku.

Synteticko-analytické uspořádání komplexnější soustavy charakteristik ekonomické úrovně podniků zahrne pak příslušné ukazatele za podnik celkem v členění za zemědělskou a nezemědělskou činnost a podle hlavních odvětví zemědělské výroby.

ANALÝZA FAKTORŮ DIFERENCIACE EKONOMICKÉHO ROZVOJE ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ

K rozhodujícím metodickým otázkám rozboru příčin rozdílného hospodářského rozvoje podniků patří volba klasifikace faktorů diferenciací, vymezení podstatných souvislostí a příčinných vazeb, které je třeba v rozboru sledovat, a stanovení vhodných metod, umožňujících kvantifikovat vliv jednotlivých faktorů či skupin faktorů.

Teoreticko-metodologickým základem klasifikace faktorů ekonomického rozvoje je gnoseologické rozlišení dvou stránek výroby – pracovní technické a společensko-ekonomické – a dvou typů rozšířené reprodukce výroby – extenzivního a intenzivního. Zejména rozlišení faktorů extenzivního a intenzivního rozvoje má rozhodující poznávací význam v rozbořích diferenciací, a to především vzhledem k nárokům na poznatky pro řízení další intenzifikace výrobní činnosti podniků.

Faktory extenzivního rozvoje výroby obecně spočívají v rozšiřování rozsahu výrobní základny podniku, a to rozsahu vynaložené práce, rozsahu výrobních prostředků a přírodních zdrojů. Rozhodujícími faktory intenzivního rozvoje jsou vědeckotechnický rozvoj a zdokonalování společensko-ekonomické stránky výroby. V metodice rozboru je obtížné kvantitativně vyjádřit působení faktorů vědeckotechnický rozvoj i faktorů společensko-ekonomických. Nejschůdnějším řešením je využití poznávacích možností charakteristik, v jejichž vývoji se realizace vědeckotechnického rozvoje a vliv společensko-ekonomických činitelů bezprostředně projevuje. K těm patří především charakteristiky produkční efektivity jednotlivých složek výrobní základny podniku.

Z naznačených principů pak vyplývá následující soustava ukazatelů faktorů diferenciací ekonomického rozvoje zemědělských podniků:

1. Ukazatele faktorů extenzivního typu rozvoje:

- ukazatele rozsahu vynaložené práce,
- ukazatele rozsahu materiálních vkladů a ve výrobě vázaných výrobních prostředků,
- ukazatele souhrnného rozsahu pracovních a materiálních vkladů,
- ukazatele rozsahu přírodních zdrojů.

2. Ukazatele faktorů intenzivního typu rozvoje:

- ukazatele produktivity práce,
- ukazatele produkční efektivity materiálních vkladů a produkční efektivity ve výrobě vázaných výrobních fondů, případně jejich reciproké hodnoty, tj. ukazatele materiální a fondové náročnosti produkce,
- ukazatele souhrnné produkční efektivity pracovních a materiálních vkladů, případně jejich reciproké hodnoty, tj. ukazatele souhrnné pracovní a materiální náročnosti produkce,
- ukazatele produkčního využití přírodních zdrojů, tj. ukazatele intenzity zemědělské výroby.

Skupina charakteristik produkční efektivity jednotlivých složek výrobní základny má v metodologii analýzy ekonomického rozvoje dva poznávací významy, a tedy i dva směry využití. Ukazatele produkční efektivity patří k charakteristikám ekonomické efektivity zemědělské výroby a v tomto jejich významu slouží k určení ekonomické úrovně podniků. Umožňují však i stanovení vlivu faktorů intenzivního růstu, především vědeckotechnického rozvoje. V tomto směru nachází využití v analýze příčin diferenciací.

Cílům rozborů diferenciací, vyplývajícím z potřeby informací pro střední článek řízení zemědělství, odpovídá zaměření analýzy faktorů rozdílného rozvoje:

- na určení rozdílů v participaci faktorů extenzivního a intenzivního typu rozvoje na růstu objemu zemědělské a nezemědělské produkce (příp. výkonů) podniku,
- na poznání příčin variability ekonomické úrovně podniků se zaměřením na faktory variability intenzity zemědělské výroby.

K tomu je třeba sledovat zejména následující souvislosti a kombinace faktorů extenzivního a intenzivního růstu produkce:

$$Q_1 = L \cdot u_1 \quad (1)$$

$$Q_2 = L \cdot z \cdot u_2 \quad (2)$$

$$u_1 = v_1 \cdot s_1 \quad (3)$$

$$u_2 = v_2 \cdot s_2 \quad (4)$$

$$Q_3 = V_3 \cdot s_3 \quad (5)$$

kde: Q_1, Q_2, Q_3 — objem produkce rostlinné (1), živočišné (2), nezemědělské (3) výroby

L — plocha obhospodařované půdy

z — početní stav zvířat na jednotku plochy půdy

u_1 — objem rostlinné produkce na jednotku plochy půdy (intenzita rostlinné výroby)

u_2 — objem živočišné produkce na jeden kus početního stavu zvířat (intenzita živočišné výroby)

v_1 — rozsah veškerých, tj. pracovních a materiálních vkladů na jednotku plochy půdy

v_2 — rozsah veškerých vkladů na 1 kus početního stavu zvířat

V_3 — rozsah veškerých vkladů do nezemědělské výroby

s_i — souhrnná produkční efektivity pracovních a materiálních vkladů v i -té výrobě, měřená objemem produkce na jednotku veškerých vkladů

Rozbor faktorů diferenciace za celou zemědělskou výrobu lze navázat na vazby zachycené v rovnicích (1), (3) s tím, že příslušné charakteristiky zahrnou údaje za souhrn odvětví zemědělské výroby. Analýzu faktorů rozdílné ekonomické úrovně v jednotlivých odvětvích rostlinné a živočišné výroby lze pak orientovat na souvislosti vyjádřené rovnicemi (3), (4).

Rozborem těchto souvislostí rozvoje je sledován jednak vliv uvedených faktorů na dynamiku objemu produkce a intenzity rostlinné a živočišné výroby, jednak jejich podíl na rozdílech ekonomické úrovně v prostorové řadě srovnávaných podniků hospodařících v přibližně shodných přírodních podmínkách. Vedle mezipodnikové komparace mohou být základem srovnávání průměrné hodnoty docilované v rozborované skupině podniků, anebo normativní hodnoty odpovídající daným podmínkám.

Určení podílu extenzivního a intenzivního typu rozvoje na diferenciaci ekonomické úrovně podniků z hlediska těchto základních vazeb kombinace faktorů představuje „první stupeň“ rozboru příčin variability rozdílných hospodářských výsledků. Získané poznatky lze dále prohlubovat analýzou sledující obdobné vazby mezi:

- vklady práce a produktivitou práce,
- rozsahem základních prostředků a jejich produkční efektivností,
- materiálními vklady a produkční efektivností materiálních vkladů.

Přitom je nezbytné věnovat pozornost proporcím dynamiky produktivity práce a produkční efektivnosti výrobních prostředků, vazbám souvisejícím s vývojem technické a organické struktury vkladů a s probíhajícím procesem substituce živé práce technikou.

Poznatky získané ověřováním těchto postupů ukázaly, že takovýto záběr analýzy je dostačující pro základní poznání příčin rozdílného rozvoje podniků. Umožňuje „lokalizovat“ příčiny rozdílů v hospodářských výsledcích co do podniku, odvětví výroby a využití hlavních složek výrobní základny. Hlubší analýza pak vyžaduje navazující tematicky zaměřené rozborů v jednotlivých podnicích.

Další z důležitých metodických otázek rozboru faktorů diferenciace je volba vhodných metod kvantifikace vlivu sledovaných faktorů na rozdílné hospodářské výsledky podniků. V rozbořech, obsahově zaměřených ve smyslu poznatků shrnutých v předcházející části příspěvku, lze uplatnit zejména tato řešení:

- metodický postup využívající víceúrovňového třídění podle rezultativních a faktoriálních znaků,
- rozklady indexů a rozklady rozdílů hodnot ukazatelů charakterizujících dynamiku ekonomické úrovně a její variabilitu ve zkoumaném souboru podniků,
- využití produkčních funkcí.

Uplatnění víceúrovňového třídění podle rezultativních a faktoriálních znaků poskytuje orientační výpověď o vlivu hlavních činitelů diferenciace v rámci sledovaného souboru podniků. Z jeho ověřování vyplývá jako vhodné roztřídění podniků do 3–5 tříd podle jednotlivých hledisek klasifikace s tím, že střední skupina zahrnuje podniky s hodnotami kolem průměru. Přehlednost výsledků je uspokojivá při využití 2–4úrovňového třídění, zpravidla při 1–2 znacích rezultativních, charakterizujících ekonomickou úroveň podniků, a 1–3 znacích faktoriálních. Jestliže jsou v klasifikaci vhodně využity jako třídící znaky ukazatele produkční efektivnosti složek výrobní základny, umožňuje výsledek jednak posoudit variabilitu ekonomické úrovně z různých

hledisek, jednak vyvodit orientační závěry o rozložení podniků co do základních proporcí kombinace faktorů extenzivního a intenzivního rozvoje (blíže Vinohradský 1973 a 1979).

Při určování tříd lze uplatnit buď variační třídění do ekvidistantních tříd, anebo vymezit třídy s využitím kvantilů normálního rozdělení četností. Prohloubení klasifikace lze docílit metodou tvorby určitého počtu homogenních tříd, kterou popisují např. Minařík a Motýčka (1986).

Poměrně široké a z poznávacího hlediska velmi účelné využití nacházejí v rozbořech diferenciaci rozklady indexů a rozklady rozdílů hodnot ukazatelů ekonomické úrovně a její dynamiky. Zachytíme-li např. růst intenzity rostlinné produkce na jednotku plochy půdy (u_1) mezi základním (0) a srovnávaným obdobím (1) indexem růstu ($I_{u,1}$), pak v návaznosti na souvislosti růstu intenzity vyjádřené v již dříve uvedené rovnici (3) lze tento index rozložit na součin indexu růstu veškerých vkladů na jednotku plochy ($I_{v,1}$) a indexu růstu souhrnné produkční efektivity těchto vkladů ($I_{s,1}$):

$$I_{u,1} = \frac{u_{1,1}}{u_{1,0}} = \frac{v_{1,1}}{v_{1,0}} \cdot \frac{s_{1,1}}{s_{1,0}} = I_{v,1} \cdot I_{s,1} \quad (6)$$

Rozdíl hodnot ukazatelů intenzity mezi srovnávanými obdobími (Δu_1) je možné rozložit na složky odpovídající vlivu změny vkladů ($\Delta u_{1,v}$) a vlivu změny jejich produkční efektivity ($\Delta u_{1,s}$):

$$\Delta u_1 = \Delta u_{1,v} + \Delta u_{1,s} \quad (7)$$

Výpočet obou složek je snadno realizovatelný za využití logaritmů indexů, a to aplikací postupu popsání Matějko u (1980):

$$\Delta u_{1,v} = \frac{\log I_v}{\log I_u} \cdot \Delta u_1 \quad \Delta u_{1,s} = \frac{\log I_s}{\log I_u} \cdot \Delta u_1 \quad (8)$$

Obdobně lze vymezit též vliv sledovaných faktorů na proporce a rozdíly rezultativních ukazatelů při vyhodnocování v prostorových řadách. Přitom lze hledisko časového a prostorového srovnávání vhodně kombinovat, což vytváří předpoklady poznávání vlivu faktorů na rozdíl v dynamice i dosahované úrovni hospodářských výsledků.

Pro určení podílu faktorů extenzivního a intenzivního rozvoje na rozdílech ekonomické úrovně podniků, zvláště se zaměřením na faktory růstu objemu produkce a intenzity produkce na jednotku plochy, přichází v rozbořech tohoto zaměření v úvahu i využití produkčních funkcí, a to jak jednofaktorových, tak především vícefaktorových, vyjadřujících závislost objemu produkce na rozsahu složek výrobní základny, zvláště na vkladech pracovních, vkladech materiálních a základních prostředcích.

Ve vztahu k jednotlivým podnikům pak lze vyvozovat závěry zejména z rozdílů empirických hodnot ukazatelů produkce příslušného podniku a teoretických hodnot odvozených z produkční funkce při rozsahu vkladů uskutečňovaných v daném podniku. Obdobně možnosti dává i srovnávání ukazatelů produkční efektivity (jednotkové produkce), odvozených z těchto funkcí, s jejich skutečně docilovanou úrovní. Přitom může být využito produkčních funkcí vyjadřujících normativní průběh produkční závislosti, jež navazuje na normativní efektivity vkladů, nebo i regresních funkcí odvozených analýzou příslušných vazeb v rámci rozborovaného souboru podniků (např. Hurta 1977, Divilová a Zeipelt 1985 a Vinohradský 1979). V dosud

ověřovaných řešeních, kdy bylo vesměs navazováno na charakteristiky vkladů a produkce za celý podnik a analýza byla prováděna ve skupinách podniků s rámcově přibližnými přírodními podmínkami, jsou získané výsledky dosti ovlivněny blíže nevymezenými mezipodnikovými rozdíly struktury výroby.

NĚKTERÉ METODICKÉ OTÁZKY SROVNÁVÁNÍ EKONOMICKÉ ÚROVNĚ ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ S RŮZNOU STRUKTUROU HOSPODÁŘSKÉ ČINNOSTI

Postupující proces specializace, mezipodniková kooperace i rozvoj kombinace zemědělské a nezemědělské výrobní činnosti vedly v uplynulých letech k značnému rozrůznění struktury hospodářské činnosti zemědělských podniků. To podstatně ovlivňuje poznávací možnosti analýz využívajících agregovaných ukazatelů celopodnikových výsledků pro mezipodniková srovnávání. Na tuto slabinu dosud převládajících metod rozborů diferenciací je stále častěji upozorňováno i ze strany hospodářské praxe.

Díličí řešení spočívající ve využívání synteticko-analytických soustav ukazatelů, zahrnujících vedle souhrnných agregovaných charakteristik i ukazatele za vybraná odvětví výroby, jsou nedokonalá. Koneckonců i uplatnění řady exaktních statistických metod vykazuje poměrně nízké poznávací přínosy v analýzách diferenciací právě proto, že je využíváno agregovaných ukazatelů za podniky podstatně se lišící strukturou výroby.

Určité možnosti zdokonalení metod rozborů diferenciací přinášejí v tomto směru postupy využívající principu indexů stálého složení. Umožňují srovnávat ekonomickou úroveň podniků při určité abstrakci od vlivu rozdílné struktury výroby. V dřívějším výzkumu bylo toto řešení rozpracováno pro komparaci úrovně intenzity rostlinné a živočišné výroby (Vinohradský 1979). Pro vyhodnocování úrovně intenzity rostlinné výroby s použitím výnosových normativů rozvinul tento postup Slouka (1980).

Indexy úrovně intenzity rostlinné výroby $I'_{u,1}$ a živočišné výroby $I'_{u,2}$, mající povahu indexů stálého složení, jsou v j -tém podniku určeny takto:

$$I'_{u,1,j} = \frac{\sum_{i=1}^n L_{i,j} u_{1,i,j} c_i}{\sum_{i=1}^n L_{i,j} u_{1,i,0} c_i} \quad I'_{u,2,j} = \frac{\sum_{i=1}^n Z_{i,j} u_{2,i,j} c_i}{\sum_{i=1}^n Z_{i,j} u_{2,i,0} c_i}$$

- kde: $L_{i,j}$ — sklizňová plocha i -té plodiny v j -tém podniku
 $Z_{i,j}$ — početní stav i -té skupiny zvířat v j -tém podniku
 $u_{1,i,j}; u_{1,i,0}$ — objem produkce na jednotku sklizňové plochy (hektarový výnos) i -té plodiny v j -tém podniku; 0 — v úrovni sloužící za základ srovnávání
 $u_{2,i,j}; u_{2,i,0}$ — objem produkce na jeden kus početního stavu zvířat (užitkovost) i -té skupiny zvířat v j -tém podniku; 0 — v úrovni sloužící za základ srovnávání
 c_i — stálá cena jednotky i -tého produktu

Indexy úrovně produkční efektivnosti vkladů I'_s a nákladovosti I'_m jsou v j -tém podniku určeny:

$$I'_{s,j} = \frac{\sum_{i=1}^n V_{i,j} s_{i,j}}{\sum_{i=1}^n V_{i,s} s_{i,0}} \quad I'_{m,j} = \frac{\sum_{i=1}^n Q_{i,j} c_i m_{i,j}}{\sum_{i=1}^n Q_{i,j} c_i m_{i,0}}$$

- kde: $V_{i,j}$ — rozsah vkladů v i -tém odvětví j -tého podniku
 $s_{i,j}; s_{i,0}$ — produkční efektivnost vkladů měřená objemem produkce na jednotku vkladů v i -tém odvětví j -tého podniku; 0 — v úrovni sloužící za základ srovnávání
 $Q_{i,j}$ — objem produkce v i -tém odvětví j -tého podniku
 $m_{i,j}; m_{i,0}$ — nákladovost na 1 Kčs produkce ve stálých cenách v i -tém odvětví j -tého podniku; 0 — v úrovni sloužící za základ srovnávání

Podle celkového zaměření rozboru mohou jako základ srovnávání sloužit normativní hodnoty příslušných ukazatelů či průměrné hodnoty docilované v rámci skupiny podniků, případně v rámci určitého územního celku. Výpočet indexů může zahrnout buď všechna odvětví výroby, anebo okruh vybraných hlavních odvětví podílejících se rozhodující měrou na produkci analyzovaných podniků.

Zjištěné indexy, zvláště indexy srovnávající úroveň produkční efektivnosti vkladů a nákladovosti výroby, mohou být využity při rozkladu rozdílů ukazatelů ekonomické úrovně, o nichž bylo hovořeno v předcházející části příspěvku, a to k zpřesnění rozkladu o výpočet vlivu rozdílné struktury výroby. Lze to ukázat v návaznosti na příklad rozkladu rozdílu objemu produkce rostlinné na jednotku plochy půdy uvedený v rovnicích (6) — (8). Část rozdílu odpovídající vlivu rozdílné struktury výroby v j -tém podniku ($\Delta u_{1,j,a}$) lze určit:

$$\Delta u_{1,j,a} = u_{1,j} - u_{1,j,a} \quad u_{1,j,a} = v_{1,j} \cdot s_{1,j} \cdot \frac{1}{I'_{s,j}}$$

$$\Delta u_{1,j,a} = u_{1,j} \cdot \left(1 - \frac{1}{I'_{s,j}}\right) \quad (9)$$

Možnosti prohloubení metod rozborů diferenciací při uplatnění principu indexů stálého složení jsou však omezeny disponibilními údaji pro jejich výpočet. Současná soustava informací dává v tomto směru uspokojivé údaje pro využití v analýze ekonomického rozvoje zemědělské výroby. Otevřenou otázkou zůstává prohloubení poznávací účinnosti rozborů efektivnosti nezemědělské výrobní činnosti, kde při značně rozdílném výrobním programu má běžná komparace výsledků velmi omezený poznávací přínos. Určitou cestou se jeví hledání metodických postupů pro srovnávání dosahovaných výsledků s výsledky odpovídajících výrobních oborů průmyslu, a to zejména při posuzování úrovně a vývoje nákladů této části produkce zemědělských podniků.

Pro analýzu variability ekonomických výsledků zemědělské výrobní činnosti podniků i rozboru dynamiky těchto výsledků přináší aplikace indexů nejen naznačené možnosti zpřesnění mezipodnikové komparace, metodických postupů víceúrovňového třídění, rozkladů indexů a diferencí ukazatelů ekonomické úrovně. Lze předpokládat, že jejich využití může přinést i prohloubení vypovídací schopnosti dalších metodických postupů, a to zejména v souvislosti s výběrem a úpravou vstupních údajů.

SOUHRN

Zdokonalování metod analýzy diferenciací v ekonomickém rozvoji zemědělských podniků je nedílnou složkou požadavků na rozvíjení soustavy rozborů v informačním systému nadpodnikových orgánů řízení zemědělství. Z řady otázek, jež musí být v souvislosti s nároky na prohloubení poznávací účinnosti těchto analýz řešeny, jsme se soustředili na problematiku metodického přístupu k analýze variability ekonomické úrovně podniků a její dyna-

miky, na rozbor faktorů diferenciace a otázky srovnávání hospodářských výsledků podniků s různou strukturou hospodářské činnosti.

Řešení uváděné v příspěvku zdůrazňuje orientaci na národohospodářská kritéria ekonomické efektivity při měření ekonomické úrovně podniku. Rozpracování metod rozboru faktorů diferenciace sleduje zejména určení podílu faktorů extenzivního a intenzivního typu rozvoje. Navrhované zdokonalení metod komparace výsledků podniků s různou strukturou výroby je orientováno na využití indexů stálého složení při hodnocení úrovně intenzity zemědělské výroby, produkční efektivity složek výrobní základny a nákladovosti výrobní činnosti podniku.

Literatura

- DIVILOVÁ, Z. – ZEIPPELT, R.: Hodnocení diferenciace ve výsledcích JZD hospodářství ve srovnatelných podmínkách. Zeměd. Ekon., 31, 1985, č. 10, s. 873–885.
- HURTA, J.: Příspěvek k metodice odhadu vlivu úrovně řízení na hospodářské výsledky JZD pomocí kovarianční analýzy. Zeměd. Ekon., 23, 1977, č. 10, s. 701–711.
- CHOMA, D.: Problémy diferenciace a efektivity v československém zemědělství. [Doktorská disertace.] Praha, VŠE 1978.
- KRILEK, J.: Ekonomická efektivnost zemědělství. Praha, Svoboda 1979.
- MAŠÁT, V. – NOVÁK, I. – KŘOVÁK, J.: Statistické přístupy k hodnocení diferenciace JZD. Zeměd. Ekon., 31, 1985, č. 4, s. 307–322.
- MATĚJKA, M.: Rozklady rozdílů hodnot ukazatelů a rozklady indexů. In: JÍLEK, J. – MATĚJKA, M. a kol.: Ekonomická statistika. Praha, SNTL 1980, s. 306–330.
- MIKITA, J. – ŽATKOVIČ, J.: Analýza příčin ekonomické diferenciace polnohospodářských podniků na Slovensku. Ekon. polnohosp., 1985, č. 3, s. 103–105.
- MINAŘÍK, B. – MOTYČKA, A.: Vícerozměrné třídění ekonomických jednotek do homogenních skupin. Acta Univ. Agric. Fac. Agroec., řada D. Brno, VŠZ 1986 (v tisku).
- ŘEHÁK, J.: K hodnocení zaostávajících podniků. Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 11, s. 751–762.
- SLOUKA, M.: Indexy intenzity s použitím výnosových normativů v rozborové, plánovací a kontrolní činnosti v zemědělství. Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 11, s. 763–774.
- ŠPYRKA, M.: Hospodářská diferenciace JRD na Slovensku. Bratislava, Příroda 1983.
- VINOHRADSKÝ, K.: Metodické otázky rozboru diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD. [Habilitační práce.] Brno, PEF VŠZ 1973.
- VINOHRADSKÝ, K.: Analýza tendencí a faktorů diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD ČSR. [Závěrečná zpráva.] Brno, PEF VŠZ 1979.
- VINOHRADSKÝ, K. – ERBES, J. – MOTYČKA, A. – ŽIVĚLOVÁ, I.: Rezervy intenzifikace zemědělské výroby vyplývající z diferenciace ekonomického rozvoje zemědělských podniků. [Závěrečná zpráva.] Brno, PEF 1985.

Došlo 20. 6. 1986

VINOHRADSKÝ K., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 662 67 Brno

Príspevek k zdokonalení metod analýzy diferenciacie ekonomického rozvoje zemědělských podniků

Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 1, s. 23—34. — lit. 14, res. čes., rus., angl., něm.

zemědělský podnik, výsledky hospodářské, struktura hospodářské činnosti, diferenciacie mezi-podniková, metody srovnávání, intenzivní rozvoj, analýza faktorů, analýza ekonomická

Príspevek se soustřeďuje na metodický přístup k analýze variability ekonomické úrovně zemědělských podniků, na metodické otázky rozboru faktorů rozdílného rozvoje podniků a na problematiku srovnávání hospodářských výsledků podniků s různou strukturou hospodářské činnosti. Řešení vychází z nároků na zdokonalování rozborů hospodaření zemědělských podniků v soustavě informací nadpodnikových orgánů řízení zemědělství.

ВИНОГРАДСКИ К., Сельскохозяйственный институт, ул. Земедельска 5, 662 67 Брно

Об улучшении методов анализа дифференциации экономического развития с/х предприятий

Zeměd. Ekon., 33, 1987, № 1, с. 23—34. — лит. 14, рез. чешск., русск., англ., нем.

сельскохозяйственное предприятие, экономические достижения, структуры хозяйственной деятельности, межхозяйственная дифференциация, методы сравнения, интенсивное развитие, анализ факторов, экономический анализ

Статья сосредоточена на методическом подходе к анализу изменчивости экономического уровня с/х предприятий, на методических вопросах анализа факторов разного развития хозяйств и на проблематике сопоставления экономических достижений в хозяйствах с разной структурой экономической деятельности. Решения исходят из требований совершенствовать такие анализы в системе информации вышестоящих органов с/х управления.

VINOHRADSKÝ K., University of Agriculture, Zemědělská 5, 662 67 Brno

A Contribution to the Improvement of the Methods of Analyzing the Differentiation of Economic Development of Farms

Zeměd. Ekon., 33, 1987, No. 1, pp. 23—34. refs 14, summaries in cs, ru, en, de

farm, economic results, structure of economic activity, farm differentiation, comparative methods, intensive development, factor analysis, economic analysis

The main problems treated in the paper include those of the methodical approach to the analysis of the variability of the economic level of different farms, the methodical questions of the analysis of the factors of different development of farms and the problems of the comparison of the economic results achieved by farms having different structures of economic activity. The solution is based on the requirements for an improvement of the analyses of farm management within the information system of the authorities responsible for the management of agriculture.

Beitrag zur Vervollkommnung der Analysemethoden der Differenzierung der ökonomischen Entwicklung der Landwirtschaftsbetriebe

Zeměd. Ekon., 33, 1987, Nr. 1, S. 23—34. — Lit. 14, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Landwirtschaftsbetrieb, Wirtschaftsergebnisse, Struktur der Wirtschaftstätigkeit, betriebl. Differenzierung, Vergleichsmethoden, intens. Entwicklung, Faktorenanalyse, ökon. Analyse

Der Beitrag konzentriert sich auf die methodischen Aspekte der Analyse der Variabilität des ökonomischen Niveaus der Landwirtschaftsbetriebe, auf methodische Fragen der Untersuchung der Faktoren einer unterschiedlichen Entwicklung der Betriebe sowie auf die Problematik des Vergleichs der Wirtschaftsergebnisse mit der unterschiedlichen Struktur der Wirtschaftstätigkeit. Die Lösung geht aus von den Ansprüchen an die Vervollkommnung der Analysen der Wirtschaftstätigkeit der landwirtschaftlichen Betriebe im System der Informationen der überbetrieblichen Organe der Leitung der Landwirtschaft.

Adresa autora:

Doc. ing. Karel Vinohradský, CSc., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 662 67 Brno

Povaha poľnohospodárskej výroby, t. j. existencia rozmanitých pôdno-klimatických, ekonomických, objektívnych a subjektívnych vplyvov predurčujú, že nemožno očakávať, aby podniky dosahovali aj v porovnateľných výrobných podmienkach rovnaké výrobné i hospodárske výsledky. V tejto súvislosti je potrebné, aby sme v poľnohospodárskom reprodukčnom procese rozlišovali diferenciáciu a výrobo-ekonomické zaostávanie. Podľa Korbíniho (1982) je diferenciácia širší pojem a prejavuje sa ako imanentný znak poľnohospodárskeho reprodukčného procesu, ktorý má svoje zložité zákonitosti.

Ekonomické zaostávanie je súčasťou diferenciácie, ale jeho príčiny sú špecifické a z teoretického hľadiska ide o príčiny, ktoré možno odstraňovať. Z uvedeného vyplýva, že pri racionálnom riadení reprodukčného procesu sa neusilujeme odstrániť diferenciáciu vo výrobných a ekonomických výsledkoch ako takú, ale usilujeme sa na základe poznaných závislostí zabezpečiť takú účinnosť výrobných činiteľov, ktorá je primeraná spoločenskej úrovni vedecko-technického rozvoja, a to racionálnou, oblastne diferencovanou štruktúrou a intenzifikáciou výrobného a reprodukčného procesu.

Základným predpokladom prijímania tak organizačno-technických, ako aj výrobo-ekonomických opatrení je určitá kvantifikácia, resp. meranie stupňa zaostávania. V našom príspevku sa nemienime zaoberať touto otázkou, preto vychádzame jednak z členenia poľnohospodárskych podnikov na skupiny, ktoré odvádzajú poľnohospodársku daň — lepšie prírodné podmienky (S-1), a na podniky, ktorým sa poskytujú diferenciálne príplatky — horšie prírodné podmienky (S-2), jednak vychádzame z konkrétnych kritérií zostavovaného súboru zaostávajúcich podnikov v SSR na obdobie 7. päťročnice. Treba si uvedomiť, že ide o dve rozdielne hľadiská, lebo kým v prípade skupín S-1 a S-2 ide o delenie podnikov podľa prírodných podmienok, teda skôr podľa objektívnych príčin, druhé hľadisko vyjadruje, že v rámci S-1 a S-2 sa vyskytujú podniky, ktoré zaostávajú za priemerom, teda ide o príčiny skôr subjektívne.

Uvedené špecifiká zdôrazňujeme preto, lebo sústava plánovitého riadenia je voči jednotlivým podnikom objektívna, to znamená, že základnou funkciou by malo byť vyrovnanie skôr objektívnych podmienok do tej miery, aby sa v súlade s potrebou zabezpečovala efektívna intenzifikácia výroby. Zohľadnenie skôr subjektívnych príčin v rámci jednotlivých skupín je mimoriadne náročná úloha, lebo rastie nebezpečenstvo [subjektivismu pri riešení ekonomických problémov, a tým aj možnosť neefektívneho vynakladania prostriedkov, často aj na úkor dobre prosperujúcich podnikov.

Naše bádanie v dôsledku dostupnosti údajov sa skôr zameriava na skú-

manie vplyvu sústavy plánovitého riadenia v členení na plánovanie, ekonomické nástroje, hmotnú a morálnu zainteresovanosť a organizáciu a riadenie — na skupiny S-1 a S-2 a podľa možností na základe súboru zaostávajúcich podnikov aj na vnútorné rozdiely v rámci týchto skupín.

Základným kritériom pre rozvoj poľnohospodárskej výroby je napĺňovanie spoločenských potrieb, t. j. zabezpečenie racionálnej výživy obyvateľstva. Z hľadiska našej problematiky je podstatné povedať, že tak ako v závislosti od stupňa naplnenia spoločenských potrieb sa stanovujú hraničné podmienky, za ktorých spoločnosť musí určitú produkciu ešte zabezpečiť, adekvátne tak musí sústava plánovitého riadenia regulovať výrobnú a ekonomickú diferenciáciu podnikov v tých medziach, aby dosiahnutá efektívnosť celkových nákladov neklesla pod neúnosnú mieru. Inakšie povedané, najmä v súčasných podmienkach relatívneho nasýtenia potravinami musí sústava plánovitého riadenia veľmi jednoznačne orientovať podniky, akú minimálnu efektívnosť výroby ešte znesie spoločnosť, čo je zároveň aj hornou hranicou ekonomickej diferenciácie. Nad túto hranicu, za týchto reprodukčných nákladov jednoducho spoločnosť ponúknuté výrobky nepotrebuje.

VLASTNÁ PRÁCA

Odborná literatúra zaoberajúca sa hospodárskou diferenciáciou v poľnohospodárstve je pomerne bohatá. Napriek tomu, aj keď každý autor uznáva rozhodujúce miesto sústavy plánovitého riadenia na vývin hospodárskej diferenciácie, na komplexné skúmanie týchto prvkov nájdeme len málo prameňov. Prevažná väčšina prác analyzuje, popisuje a pomocou rôznych ukazovateľov registruje, resp. meria diferenciáciu, ale len málo odporúčaní poznáme na zmenu jednotlivých súčastí sústavy. Naš príspevok má byť určitým pokusom vo smere analýzy a tvorby návrhov pri skúmaní vplyvu sústavy plánovitého riadenia na hospodársku, resp. medzipodnikovú diferenciáciu.

Je na mieste položiť otázku, či má súčasný systém plánovania, ekonomických nástrojov, hmotnej a morálnej zainteresovanosti, organizácie a riadenia v poľnohospodárstve vplyv na vývoj hospodárskej, resp. medzipodnikovej diferenciácie. Sme toho názoru, že áno. Aj keď hneď musíme dodať, že sa dopustíme určitého zjednodušenia v tom smere, že jednotlivé prvky sústavy najprv skúmame oddelene, pričom sme si vedomí silnej interakcie prvkov sústavy na hospodárske dianie.

Celkove môžeme konštatovať, že pod vplyvom uplatnenia Súboru opatrení sa od roku 1982 znížila medzioblastná dôchodková diferenciácia v SSR v skúmanom období (ide o roky 1980—1984). Ak podľa metodiky VÚEPP v Bratislave (Ševčíková aj. 1985) používame ako mieru variačný koeficient pre ukazovateľ MR 3 (zisk k použitiu k nákladom) medzi tzv. dôchodkovými pásmami, vychádza, že diferenciácia medzi nimi sa znížila z 33,8 % (priemer roku 1981—82) na 18 % v roku 1984 (sektor JRD). Napriek značnému zníženiu diferenciácie v SSR bol medzipásmový rozptyl MR 3 v JRD ČSSR len 5,6 %.

Dobre dokumentuje stupeň diferenciácie medzi skupinami S-1 a S-2 aj tabuľka o úrovni HPP, HRP, a HŽP v Kčs na 1 ha p. p. v roku 1984 (tab. I).

Z prehľadu vyplýva, že diferenciácia v SSR v intenzite výroby medzi skúmanými oblasťami je značná a prevyšuje obdobné hodnoty v ČSR.

Skúsme na tejto základni preskúmať, do akej miery uvedený vývoj ovplyvnili jednotlivé prvky sústavy plánovitého riadenia.

Oblasť	HPP/ha p. p.	HRP/ha p. p.	HŽP/ha p. p.
SSR 1	20 897	10 983	9 914
SSR 2	11 288	4 815	6 473
SSR	14 588	6 933	7 655
ČSR 1	19 375	9 302	10 073
ČSR 2	15 303	6 730	8 573
ČSR	17 852	8 340	9 512

Plánovanie

Vplyv plánovania sa musí prejavíť vo vytvorení optimálnej výrobnéj štruktúry, ktorá najviac vyhovuje daným prírodným a ekonomickým podmienkam. Naše skúmanie zameriavame na porovnávanie výrobnéj štruktúry skupín S-1 a S-2, ako aj na vyjadrenie hodnotového podielu jednotlivých hlavných odvetví.

Výrobnú štruktúru podniku (resp. oblastí) dobre dokumentuje aj vývoj osevných plôch plodín (v %) na základe údajov roku 1984 (tab. II).

Na prvý pohľad je zrejmé, že okrem podielu osevných plôch kukurice na zrno, cukrovej repy a trvalých trávnych porastov (TTP) nie sú výrazné rozdiely medzi skupinami S-1 a S-2. Výskumníci VÚEPP v Bratislave pri

II. Vývoj osevných plôch v RV v % — 1984

Oblasť	Obilniny	Pšenica	Jačmeň	Kukurica na zrno	Strukoviny
SSR 1	58,51	28,3	11,48	18,16	2,64
SSR 2	54,0	28,88	13,2	4,68	2,21
	zemiaky	olejniny	cukr. repa	zelenina	TTP
SSR 1	0,21	4,51	6,55	1,21	4,5
SSR 2	5,73	4,12	2,37	0,79	48,4
	jednoročné krmoviny			viacročné krmoviny	
SSR 1	11,93			10,83	
SSR 2	15,35			11,73	

skúmaní vývoja štruktúry a intenzity výroby sú toho názoru, že na štruktúrne zmeny v osevných plochách viac ako úpravy ekonomických nástrojov pôsobia technicko-organizačné a biologické faktory (Solíková 1985). Uvedené zdôvodnenie neodmietame, ale dodáme, že je nutné klásť si aj otázku, aký vplyv na túto pomerne unifikovanú štruktúru výroby skupín mal aj dlhé roky uplatňovaný direktívny systém rozpisu úloh. Žiaľ, exaktnú odpoveď nie sme schopní dať. Domnievame sa však, že aj pri značnej agregácii by rozdiely vo výrobnej štruktúre medzi týmito oblasťami mali byť výraznejšie. Dokumentuje to aj sledovanie vývoja a podielu rastlinných výrobkov na HRP (tab. III).

III. Vývoj podielu rastlinných výrobkov v % na HRP v JRD — 1984

Oblasť	Obilniny	Pšenica	Jačmeň	Kukurice na zrno	Strukoviny	
SSR 1	43,97	22,55	9,23	13,86	2,44	
SSR 2	37,09	20,82	8,75	4,21	2,13	
	cukr. repa	zemiaky	olejníny	JRK	VRK	TTP
SSR 1	5,96	0,19	3,76	4,76	5,5	0,51
SSR 2	2,43	11,64	4,16	6,5	6,37	15,66

Z porovnania podielov tak tab. II, ako aj tab. III vyplýva, že kým napríklad rozdiel v podiele obilnín na osevných plochách predstavuje 4,5 bodu v prospech SSR 1, v hodnotovom vyjadrení to predstavuje až 6 bodov. Výraznejšie rozdiely medzi uvedenými podielmi sú ešte u zemiakov spolu a TTP. Údaje potvrdzujú vyjadrenú domnieku, že sú značné rezervy v efektívnom plánovaní výrobnej štruktúry rastlinnej výroby v jednotlivých regiónoch.

Zaujímavé je aj skúmanie štruktúry hospodárskych zvierat (vo VDJ) a podielu jednotlivých živočíšnych výrobkov na HŽP (tab. IV a V).

IV. Štruktúra hospodárskych zvierat vo VDJ v JRD — 1984

Oblasť	Kravy	Jat. HD	Jat. ošípané	Hydina	Ovce
SSR 1	58,27	13,86	24,76	2,38	0,71
SSR 2	65,5	14,71	12,18	2,9	4,71

Podobne ako v rastlinnej výrobe, aj tu vidíme, že rozdiely v štruktúre hospodárskych zvierat a ich podiele na HŽP nie sú výrazné, čo signalizuje, že asi nie sú celkom v súlade s danými výrobnó-ekonomickými podmienkami.

Celkove nám pri posudzovaní vplyvu systému plánovania na hospodársku diferenciáciu vychádza, že okrem organizačných, technických a biologických

Oblasť	Mlieko	Jat. HD	Jat. ošípané	Jat. hydina	Vajcia
SSR 1	30,13	6,58	14,87	2,87	1,85
SSR 2	32,35	6,42	7,97	5,45	2,04
	ovčí syr			vlna	
SSR 1	0			0,32	
SSR 2	0,88			1,84	

predpokladov príliš striktné a direktívne stanovovanie úloh poľnohospodárskym podnikom neumožňovalo lepšie a účinnejšie prispôbiť ich výrobnú štruktúru daným podmienkam. Pre budúcnosť bude potrebné jednak dať viac priestoru pre určovanie výrobnéj štruktúry a jednak viac stimulovať k daným výrobnno-ekonomickým podmienkam vyhovujúce výrobné zameranie.

Ekonomické nástroje

Úlohou sústavy ekonomických nástrojov pri riešení hospodárskej diferenciácie je udržiavať tento jav v určitých „rozumných reláciách“, tak, aby sa zaostávanie určitej skupiny podnikov neprehľbovalo a nevedlo k dlhodobe nízkemu využívaniu častí, prípadne všetkých výrobných zdrojov v poľnohospodárskej výrobe. Ako sme už konštatovali, medzioblastná diferenciácia sa v SSR na začiatku 80. rokov zmiernila. Posilnenie úhrady z centrálnych zdrojov, premietnuté zčasti do nákupných cien, prémiei, ale najmä do diferenciálnych príplatkov, sa premietlo vo zvyšovaní výrobkovej rentability väčšiny poľnohospodárskych výrobkov. Z hľadiska našej problematiky musíme však analyzovať aj to, ako sa rozvíjala výrobková rentabilita medzi výrobnými oblasťami. Tento pohľad poskytuje dvojité obraz. U skúmaných výrobkov rastlinnej výroby s výnimkou zemiakov, ľanu a cukrovej repy je dosiahnutá rentabilita vyššia v lepších prírodných podmienkach a postupne smerom k horším podmienkam klesá. Kým u zemiakov a ľanu považujeme vzhľadom na náklady a podmienky túto tendenciu za správnu, u cukrovej repy ide o negatívny jav. Vzhľadom na to, že značná časť výroby cukrovej repy sa koncentruje do kukuričnej a repárskej výrobnéj oblasti, kde je rentabilita nižšia, čo rozhodne neprispieva k podnieteniu pestovateľskej vôle.

Celkom iná je situácia v živočišnej výrobe. Všeobecnou tendenciou je, že u živočišných výrobkov sa miera rentability zvyšuje smerom k horším prírodným podmienkam, čo je miestami v zásadnom rozpore s vývojom nákladovosti a úžitkovosti. Napríklad ekonomicky za negatívny jav považujeme, že rentabilita výroby mlieka v roku 1984 v horskej výrobnéj oblasti bola viac ako 54-percentná pri priemernej realizačnej cene vrátane doplnkových cenových nástrojov 7,58 Kčs, kým v kukuričnej oblasti za ten istý rok rentabilita činila len 13,29 % pri priemerných realizačných cenách 4,09 Kčs aj pri podstatne

vyššej úžitkovosti. Obdobne sa vyvíjala rentabilita medzi výrobnými oblasťami pri výrobe hovädzieho mäsa, v chove ošípaných, hydiny, ale aj oviec.

Časť uvedených problémov s úpravou ekonomických nástrojov od 1. 1. 1986 sa rieši, nejde však o koncepčné, zásadové riešenie prístupu k týmto nedostatkom. Sme toho názoru, že vývoj výrobkovej rentability v živočíšnej výrobe nie je celkom správny. Prehľbuje sa totiž v prospech horších výrobných oblastí, čo je často v rozpore s vývojom nákladovosti a úžitkovosti. Napriek tomu sa diferenciácia vo výrobných a ekonomických výsledkoch neznižuje v potrebnej miere.

Aj keď nemáme k dispozícii údaje o vplyve prírastkových prémie podľa výrobných oblastí, prehľad krajov signalizuje, že najmä v SSK a VSK sa podnietil rast trhovej poľnohospodárskej produkcie, čo je pozitívne, lebo ide o oblasti s nižšou intenzitou výroby.

Pozitívne môžeme hodnotiť pôsobenie fondu intenzifikácie so svojou prevádzkovou a investičnou časťou. Pozitívne je, že v porovnaní s obdobím pred rokom 1982 je podstatná časť prevádzkových prostriedkov fondu poskytnutá súboru zaostávajúcich podnikov, čo umožňuje určitú koncentráciu zdrojov na riešenie problémov týchto podnikov. Investičná časť fondu sa už neposkytuje tak koncentrovane len pre zaostávajúce podniky, ako to bolo u prevádzkovej časti, a to z toho dôvodu, že z nej sa poskytovali zdroje aj pre podniky s prechodným nedostatkom finančných prostriedkov, ako aj pre podniky s vysokou úverovou zataženosťou.

Osobitne sa musíme zmieniť o súbore zaostávajúcich podnikov — v SSR za 7. päťročnicu 161 podnikov — ktorý môžeme chápať ako určitý druh „ekonomicko-plánovacieho nástroja“. Základným cieľom bolo, ako sa hovorí, mať pod drobnohľadom zaostávajúce podniky, na nich koncentrovať organizačnú, riadiacu, ale i ekonomickú pomoc, na druhej strane malo to byť spojené aj s tvrdým, prísnyim režimom, čo by mali podniky čo najrýchlejšie opustiť. Žiaľ, v praxi, i keď sa dosiahli určité úspechy najmä v koncentracii ekonomickej pomoci zaostávajúcim podnikom, práve preto alebo aj preto „útek“ z tohoto súboru sa nestal základným ekonomickým záujmom týchto podnikov. Tvrdý, nekompromisný režim pre podniky tohoto súboru sa premenil len na akési morálne výčitky, bez ekonomického donútenia. Napriek diskusiám o systéme osobitne vyčleneného súboru zaostávajúcich podnikov sa zachová tento spôsob aj v 8. päťročnici. Doterajšie skúsenosti nás však nabádajú k tomu, že ak sa to nedomyslí, ak tvrdý ekonomický režim naďalej len sľubujeme, ak to neprenesieme účinnejšie do hmotnej a morálnej zainteresovanosti, v tom prípade s vyčlenením podnikov do súboru zaostávajúcich problém medzi podnikovej diferenciácie nedoriešime.

Zo stručného prehľadu vývojových tendencií pôsobenia ekonomických nástrojov vyplýva, že budúcu „filozofiu“ tvorby týchto nástrojov treba dôsledne premyslieť, najmä v týchto smeroch:

— Doterajšie skúsenosti ukazujú, že cenové úpravy — pri súčasnom systéme tvorby cien — majú priaznivejšie dopady u podnikov s nadprímernou úrovňou hospodárenia, a tak neprispievajú k znižovaniu medzipodnikovej diferenciácie. Na základe toho viacerí autori (napríklad Vašek 1983) dospeli k názoru, že treba predovšetkým zdokonaľiť dotačný a subvenčný systém. My sme toho názoru, že by bolo potrebné na základe toho, či pre zabezpečenie racionálnej výživy spoločnosť ešte také náklady znesie, na tú, resp. blízku úroveň posúvať (to samozrejme u rôznych výrobkov diferencovane) úroveň nákupných cien osobitne u rastlinných výrobkov.

Prakticky by to znamenalo pri tvorbe cien poľnohospodárskych produktov prihliadať na náklady dosiahnuté v horších podmienkach. Tým by sa prevod renty do spoločenských fondov uskutočnil priamym odňatím prostredníctvom diferencovaných sadzieb v závislosti od ocenenia pôdy. Pri tomto prístupe dôchodky podniku a štátu zostanú približne rovnaké, ale mechanizmus regulácie rentových vzťahov by aktívnejšie pôsobil na rast efektívnosti.

Tiež by bolo možné výraznejšie obmedziť existenciu rôznych dotácií a iných nechozrasčotných spôsobov prerozdelenia čistého dôchodku, ktoré oslabujú ekonomickú úlohu ceny, ako stimulov intenzifikácie výroby. Nadväzne na to by bolo potrebné upraviť aj zásadu doterajšej daňovej a odvodovej politiky.

— Analýzy vývoja nákladov ukazujú, že v období 1981–1984 zaznamenali výraznejšie tempo rastu náklady v horších prírodných podmienkach. Vzhľadom na to, že na obdobný jav ukazujú aj zahraničné skúsenosti (Kostyál 1983), sme toho názoru, že ekonomické nástroje by mali napomáhať vytvoreniu takej výrobnej štruktúry v horších výrobných podmienkach, ktorá nie je náročná na výrobné prostriedky, pri nižšej úrovni zamestnanosti viaže viac plochy, čím je možné dosiahnuť vyššiu priemernú úrodnosť, ako aj osobnú hmotnú zainteresovanosť pre pracovníka. Treba teda veľmi uvážlivo premyslieť, či v horších výrobných podmienkach zvyšovať vybavenosť výrobnými prostriedkami, keď nám neustále klesá efektívnosť ich využitia. Zvýšenú podporu treba poskytovať pri výrobe tých produktov, ktoré sú nevyhnutné pre zabezpečenie výživy, resp. ich môžeme výhodne exportovať.

— Viac než doteraz by bolo treba ekonomickými nástrojmi podporiť pre poľnohospodárstvo a potravinársky priemysel, resp. miestne podmienky výhodný rozvoj pridruženej výroby, pričom toto viac orientovať na medzipodnikovú kooperáciu.

— Ekonomicky viac podnietiť v horších výrobných podmienkach organizačnú, výrobnú a integračnú funkciu socialistických podnikov vo vzťahu k záhumienkárstvu, aby aj prostredníctvom týchto foriem účinnejšie napomáhali rozvoju výroby a zároveň podnietili aj iniciatívu pracujúcich na rozvoj malovýroby.

— Účinnejšie koncentrovať štátne dotácie pre potreby zaostávajúcich podnikov, najmä zaradených do osobitného súboru. Premyslieť však systém fungovania tohoto systému, aby podniky boli viac ekonomicky donútené, stimulované pre „opustenie“ tohoto súboru.

Hmotná a morálna zainteresovanosť

Hmotná a morálna zainteresovanosť patria medzi tie nástroje, na zmeny ktorých najeitlivejšie reaguje ústredná postava hospodárskeho diania, t. j. človek. Sme toho názoru, že ide o kľúčový prvok pri spoľahlivom riešení problematiky hospodárskej diferenciácie. Dokazujú to skúsenosti získané pri uplatňovaní hmotnej zainteresovanosti v JRD a ŠM. Ukazuje sa, že len o málo pružnejší systém hmotnej zainteresovanosti v JRD spôsobuje, samozrejme aj s inými predpokladmi, že JRD sú všeobecne podnikavejšie, iniciatívnejšie. Konkrétnym dôkazom hospodárnejšieho prístupu JRD k výrobe dokazujú aj údaje o výške materiálových nákladov, ktoré sú na ŠM podstatne vyššie. Takisto menšia podnikavosť na ŠM dokumentuje nízky podiel pridruženej výroby atď.

Uvedené skúsenosti nás nabádajú, aby sme východiská z rozumného

prekonávania hospodárskej diferenciácie hľadali práve v oblasti hmotnej zainteresovanosti.

Celkove môžeme konštatovať, že v rokoch 1981 – 1984 bol vývoj miezd a odmien v štátnom a družstevnom sektore priaznivý. V snahe účinnejšie prekonávať zaostávanie bola pre vedúcich pracovníkov podnikov zaradených do súboru zaostávajúcich podnikov v prípade úspešného splnenia úloh, resp. určených ukazovateľov, vytýčená cieľová odmena – pre predsedov JRD 50 tis. Kčs a pre riaditeľov 60 tis. Kčs. Na prvý pohľad ide skutočne o výraznú stimuláciu. V praxi sa však ukázalo, že v dôsledku náročne stavaných úloh (čo je správne) počet odmien získaných vedúcimi pracovníkmi pravdepodobne nebude príliš veľký.

Na druhej strane si vedúci pracovníci, ktorých chceli získať do zaostávajúcich podnikov práve týmito odmenami, ľahko vypočítali, že v už zabehnutých podnikoch získané odmeny nezaostávajú alebo len veľmi málo zaostávajú za uvedenými cieľovými odmenami. Závažný rozdiel je v tom, že to na pôvodných miestach majú takmer isté, s oveľa menšou námahou, kým v nových ťažkých podmienkach nie, alebo za cenu skutočne veľkého fyzického a psychického napätia.

Ďalším faktorom, ktorý pôsobil v negatívnom smere, bolo to, že v zaostávajúcich podnikoch kadrové zmeny u vedúcich pracovníkov boli a sú častejšie, čím sa samozrejme aj v prípade splnenia ukazovateľov odmeny skrátili podľa „odslúžených rokov“.

Ani morálne ocenenia vedúcich pracovníkov zaostávajúcich podnikov zatiaľ nemajú potrebnú účinnosť. Často sú aj riadiace orgány príliš netrzeplivé, nedočkavé na výsledky, z čoho vyplýva miestami kolísavé hodnotenie aj snaživého, nadaného vedúceho pracovníka. Nemajú potrebnú účinnosť ani rôzne výzvy, súťaže na prekonávanie zaostávania, ale ani rôzne formy kooperačnej či inej patronátnej pomoci. Uvedené formy pomoci zaostávajúcim podnikom síce považujeme za reálne, avšak treba ich naplniť aj ekonomickým zainteresovaním.

Významným nástrojom pre posilnenie hmotnej zainteresovanosti je fond stabilizácie pracovných síl, z ktorého je možné čerpať rôzne náborové, stabilizačné príspevky. Na škodu vecí je, že v SSR v roku 1984 poľnohospodárske podniky čerpali len cca 97 mil. Kčs, t. j. 53,7 %. Zlepšenie nastalo v roku 1985, kedy sa už čerpalo 114 mil. Kčs. Analýzy ukázali, že v podstate sa fond stabilizácie ako nástroj osvedčil, ale je potrebné ho v budúcnosti chápať a poskytovať širšie, komplexnejšie, najmä v sociálnej oblasti. Na uvedené poznatky už čiastočne reagovali úpravy od 1. 1. 1986.

Pre budúcnosť sme toho názoru, že bude potrebné hlbšie premyslieť systém hmotnej a morálnej zainteresovanosti. Predovšetkým treba jasne a dopredu formulovať zásady dlhodobej hmotnej zainteresovanosti pre vedúcich, resp. ostatných pracovníkov zaostávajúcich podnikov. Vychádzajúc z toho treba úlohy a tým aj zainteresovanosť rozdeliť na etapy s jasným vymedzením priorít, aby časť odmien v prípade splnenia daných úloh bola bližšia, a tým reálnejšia, než len päťročné cieľové odmeny. Sme toho názoru, že pri stanovení odmien nesmieme byť príliš „skúpi“ a v prípade splnenia úloh sa netreba báť ani vyšších odmien. Národohospodársky je to aj tak v podstate lacnejšie, nehovoriac už o politickej, ako aj o ekonomickej prospe-rite, čo získame podvihnutím zaostávajúceho podniku.

Treba docieľiť, aby v porovnaní s doterajším stavom „opustenie“ súboru zaostávajúcich podnikov bolo podstatne účinnejšie stimulované.

Pri stanovovaní a kontrole ukazovateľov pre zaostávajúce podniky musia zohrať významnú úlohu stredné články riadenia, ktoré citlivo, ale náročne musia hodnotiť vývoj hospodárenia a energicky riešiť vzniknuté problémy.

Organizácia a riadenie

Ziaľ pre dokumentovanie vývojových tendencií v oblasti organizácie a riadenia máme k dispozícii len veľmi málo údajov. Nepovažujeme totiž údaje napr. koľko podnikov má zavedený vnútropodnikový chozrasčot atď., poznajúc ich praktickú hodnotu, za vedecky vierohodné. V prácach o problematike zaostávania síce čítame, že organizácia a riadenie nie sú na potrebnej úrovni, ale podrobnejší rozbor príčin zatiaľ chýba.

Za veľký nedostatok považujeme skutočnosť, že podobne ako výrobné štruktúry, aj organizačné štruktúry a systémy riadenia sú v poľnohospodárskych podnikoch príliš unifikované, šablonovité. Pri tvorbe organizačných a riadiacich štruktúr sa zatiaľ neuznáva mnohotvárnosť a pestrosť výrobných a ekonomických podmienok. Systematizácia aparátov podnikov je všade rovnaká, jednoducho sa to administratívne vyžaduje. Situáciu komplikuje aj skutočnosť, že v oblasti organizácie a riadenia neexistuje systémovo riešené poradenstvo. Niečo sa robí po linke vysokých škôl, vo VÚEPP v Bratislave, čiastočne aj v ÚVSH, resp. PRR. Nejde však o doslovný inžiniering charakteru služieb. Sme toho názoru, že je nevyhnutné čo najskôr založiť organizáciu (alebo aj organizácie) najprv čiastočne a neskôr iba na chozrasčotnom základe, na poradenstvo v oblasti organizácie a riadenia. Tieto organizácie nemusi byť veľké, ale musia byť pružné, iniciatívne, a ich hmotnú zainteresovanosť viazať na skutočne dosiahnuté efekty z poradenstva. Samozrejme z hľadiska riešenia skúmanej problematiky založenie poradenskej organizácie ešte nestačí. Treba legislatívne zabezpečiť podstatne väčšiu voľnosť, priestor podnikom pri vytvorení svojich riadiacich a organizačných štruktúr. Urobiť len rámcovú systematizáciu a dôraz položiť na skutočne dosiahnuté konečné efekty. Oblasť organizácie a riadenia patrí medzi investične nenáročné intenzifikačné prvky a treba ju rozhodne lepšie, účinnejšie využívať ako doteraz.

SÚHRN

Problematika hospodárskej, resp. medzipodnikovej diferenciácie v podmienkach nášho poľnohospodárstva zostáva napriek značnej pozornosti riadiacich orgánov naďalej veľmi aktuálna a nie celkom doriešená. Naša stručná nekomplexná analýza pôsobenia sústavy na hospodársku diferenciáciu ukázala na vážne slabiny v jej všetkých oblastiach. Sme toho názoru, že riešenie uvedenej problematiky je nielen vážnou ekonomickou, ale aj politickou úlohou. Musíme si uvedomiť, že náročnejšie ekonomické podmienky nás nútia oveľa tvrdšie ako doteraz zasiahnuť pri odstránení neefektívnej výroby, a to aj za cenu miestnych politických či sociálnych konfliktov. K splneniu týchto úloh musí oveľa aktívnejšie prispieť aj sústava plánovitého riadenia poľnohospodársko-potravinárskeho, resp. poľnohospodársko-priemyslového komplexu.

Literatúra

KORBINI, J.: Niektoré teoreticko-metodické otázky a predpoklady usmerňovania diferenciálnych procesov v poľnohospodárstve SSR. In: Podmienky priestorovej ekonomiky v podmienkach intenzívneho rozvoja agrokomplexu. Zborník referátov z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou 27.—28. 5. 1982 v Zobore, ES VŠE Bratislava 1982, s. 43—75.

ŠEVČÍKOVÁ M. aj.: Analýza a zdokonaľovanie ekonomických nástrojov finančného zabezpečenia reprodukcie poľnohospodárskych podnikov SSR. [Čiastková syntetická správa.] Bratislava, VÚEPP 1985.

SOLÍKOVÁ H. aj: Hodnotenie účinnosti sústavy ekonomických nástrojov plánovitého riadenia poľnohospodárstva za rok 1984. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1985.

VÁŠEK, P.: Vplyv mimocenných ekonomických nástrojov na medziponikovú dôchodkovú diferenciáciu a návrh na zdokonalenie mechanizmu ich poskytovania. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1983.

KOSTYÁL, R.: Támogatások, adók, keresetszabályozás a mezőgazdaságban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1983.

Došlo dne 5. 6. 1986

PÓSA L., Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, Hlboká 2, 813 33 Bratislava

Vplyv sústavy plánovitého riadenia na medzipodnikovú diferenciáciu

Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 1, s. 35—46. — 5 tab., lit. 5, res. slov., rus., angl., něm.

SSR, zemědělský podnik, diferenciace mezipodniková, plánování, nástroje ekonomické, zainteresovanost, organizace, řízení, analýza, návrhy na zlepšení

V príspevku sú uvedené výsledky analýzy vplyvu sústavy plánovitého riadenia poľnohospodárstva v SSR v oblasti plánovania, ekonomických nástrojov, hmotnej a morálnej zainteresovanosti, organizácie a riadenia na hospodársku, resp. medzipodnikovú diferenciáciu. Na základe získaných poznatkov sú spracované námety na ďalšie zdokonaľovanie sústavy na prekonávanie hospodárskej diferenciácie.

ПОСА Л., ЦК компартии Словакии, ул. Глубока 2, 813 33 Братислава

Влияние системы внутрихозяйственного управления на межхозяйственную дифференциацию

Zeměd. Ekon., 33, 1987, № 1, s. 35—46. — 5 табл., лит. 5, рез. слов., русск., англ., нем.

ССР, хозяйство, межхозяйственная дифференциация, экономические рычаги, заинтересованность, организация, управление, анализ, предложения по улучшению

V статье приводятся результаты анализа влияния системы планового управления сельским хозяйством ССР в области планирования, экономических рычагов, материальной и моральной заинтересованности, организации и руководства на экономическую или межхозяйственную дифференцировку. На основе полученных данных разработаны предложения по дальнейшему совершенствованию системы в целях преодоления экономической дифференцировки.

PÓSA L., Central Committee of the Communist Party of Slovakia, Hlboká 2, 813 33 Bratislava

The Effect of the System of Planned Management on Farm Differentiation

Zeměd. Ekon., 33, 1987, No. 1, s. 35—46. — 5 tabs, refs 5, summaries in sl, ru, en, de

Slovak Socialist Republic, farm differentiation, planning, economic instruments, interest, organization, management, analysis, proposals for improvement

The planned management of agriculture in Slovakia in the field of general planning, economic instruments, material and moral interest, organization and management, is analyzed as influencing the economic or inter-farm differentiation. On the basis of the findings, we suggest the possibilities of further improvement of the system of overcoming economic differentiation.

Einfluss des Systems der planmäßigen Leitung auf die zwischenbetriebliche Differenzierung

Zeměd. Ekon., 33, 1987, Nr. 1, S. 35–46. — 5 Tab., Lit. 5, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtech.

SSR, Landwirtschaftsbetrieb, betriebl. Differenzierung, Planung, ökon. Instrumente, Interessiertheit, Organisation, Leitung, Analyse, Vervollkommnungs-Vorschläge

Im Beitrag werden Ergebnisse einer Analyse des Einflusses des Systems der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft in der Slowakei dargelegt auf dem Gebiet der Planung, der ökonomischen Instrumente, der materiellen und moralischen Interessiertheit, der Organisation und Leitung auf die betriebliche Differenzierung der Wirtschaftstätigkeit. Ausgehend von den gewonnenen Erkenntnissen werden Vorschläge unterbreitet zur weiteren Vervollkommnung des Systems in Richtung Überwindung der Differenzierung.

Adresa autora:

Ing. Ludovít Pósa, CSc., Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, Hlboká 2, 813 33 Bratislava

Nová kvalita výsledkov všetkej práce, ktorá sa v súlade so závermi XVII. zjazdu KSČ a KSS musí dostať nielen do vedomia, ale predovšetkým do konania všetkých nás, kladie vysoké nároky najmä na pracovníkov riadiacej sféry agrokomplexu. Vyžaduje od nich zvyšovanie všestrannej pripravenosti a riadiacich dispozícií, ktoré tvoria základný predpoklad využívania aj ostatných súčastí a nástrojov riadenia s cieľom zvýšiť efekt u jednotlivých činností.

V poslednom období sa v tejto súvislosti venuje zvýšená pozornosť úrovni subjektívneho činiteľa a skúmaniu jeho vplyvu na dosahované výrobné a ekonomické výsledky v jednotlivých poľnohospodárskych organizáciách. Problematikou stavu pripravenosti absolventov na výkon zastávaných funkcií sa výskumne zaoberali aj vysoké školy poľnohospodárske v Brne, Nitre a Prahe. Ukazuje sa totiž, že rozdiely v úrovni hospodárenia medzi poľnohospodárskymi organizáciami navzájom majú svoje korene nielen v rozličných objektívnych výrobných-ekonomických faktoroch, ale vychádzajú predovšetkým zo subjektívnych príčin.

Práve tieto subjektívne činitele predstavujú okamžite mobilizovateľné rezervy zvyšovania objemu výroby a jej vysokej efektívnosti bez podstatnejšieho prírastku ďalších materiálo-pracovných vkladov.

V tomto článku rozoberáme niektoré úvahy, ktoré súvisia s kvalitou riadiaceho subjektu, predovšetkým v smere získanej úrovne jeho vzdelania. Chceme poukázať na tú skutočnosť, že tieto subjektívne predpoklady majú v praktickej činnosti bezprostredný dopad na polarizáciu dosahovaných hospodárskych výsledkov a efektov práce na všetkých stupňoch riadenia agrokomplexu.

VPLYV VZDELANIA NA ODSTRÁNENIE VÝROBNEJ A EKONOMICKEJ DIFERENCIÁCIE

Vzdelanie a jeho účinné prepojenie s poznatkami praxe sú potenciálnou rezervou pri neustále zložitejšom riešení úloh v socializmom poľnohospodárstve. Pri hodnotení prínosov vzdelania sa vychádza z predpokladu, že vyšší stupeň vzdelania jednotlivca, resp. určitého pracovného kolektívu, zabezpečuje vyššiu mieru účinnosti a efektívnosti celkových výsledkov práce.

Táto závislosť, ako ukazuje prax, zrejme neplatí absolútne bez ohraničenia, ale podmienené so zreteľom na diferencovanú vyspelosť konkrétnych nositeľov jednotlivých stupňov vzdelania. Je to zrejme preto, lebo v kvanti-

tatívnych ukazovateľoch dosiahnutej úrovne vzdelania je zahrnutá rôznorodá kvalita, ktorá je podmienená dispozične rozdielnymi predpokladmi jeho využívania vo výrobnej praxi, s osobnostnými dispozíciami, učenlivostnými predpokladmi a ďalšími činiteľmi, ktoré viac či menej vplývajú na plňšie či čiastočné premietanie dosiahnutého vzdelania do realizačnej fázy dosahovaných efektov práce.

Prax zároveň signalizuje, že sa nemožno jednoznačne uspokojovať iba s globálnym počtom vysokoškolsky, resp. stredoškolsky vzdelaných pracovníkov v poľnohospodárskej výrobe a prostredníctvom nich mechanicky posudzovať potenciálne predpoklady na dosahovanie lepších či horších výsledných efektov v jednotlivých poľnohospodárskych organizáciách. To isté sa vzťahuje aj na nadstavbové formy vzdelania, resp. iné formy zvyšovania kvalifikácie.

Odpoveď na naliehavú otázku, aké sú skutočné prínosy zo vzdelania, sa v posledných rokoch hľadá predovšetkým v súvislosti s relatívnym prílivom vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov do poľnohospodárskych organizácií, pričom ich početný nárast sa priamo alebo nepriamo porovnáva s výsledkami, ktoré tieto organizácie dosahujú. Rozpaky vznikajú obyčajne vtedy, keď tieto poľnohospodárske organizácie vykazujú len priemerné, resp. podpriemerné výsledky hospodárenia v porovnateľnej skupine. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že aj sám vzdelávací proces na vysokých (i stredných) školách neumožňuje absolventom získať kvalifikáciu pre riadenie ľudí, vedenie pracovných kolektívov a zaobchádzanie s „ľudským faktorom“ (Štrougal 1980, Materiály 11. pléna ÚV KSČ 1984).

Opodstatnená je teda otázka, prečo so zväčšujúcim sa počtom absolventov nepostupuje v poľnohospodárskych organizáciách úmerne aj odstraňovanie, prípadne výraznejšie zmierňovanie procesu ekonomickej diferenciacie v porovnateľných prírodných podmienkach. Odpoveď na túto otázku nie je jednoduchá a nemože byť ani jednoznačná. Príčina je v zložitosti samotnej ekonomickej reality, v ktorej posobil v predchádzajúcom období subjekt, ktorý rozmanite a mnohotvárne ovplyvňuje výrobnno-ekonomický proces. Výsledky z praxe však zároveň ukazujú, že vplyv subjektívneho činiteľa sa stále komplexnejšie identifikuje a zároveň s tým existujú nádejné cesty aktívneho riešenia tohto problému.

ÚROVEŇ TVORIVÉHO MYSLÉNIA VO VYUČOVACOM PROCESE A JEHO DÔSLEDKY

Počas vysokoškolského štúdia väčšina študentov nie je dostatočne spätá so skutočnou výrobnou praxou a okrem všeobecných poznatkov v podstate nepozná jej hlavné problémy a samozrejme ani dostupné spôsoby ich riešenia. Koncentruje celú svoju pozornosť na zvládnutie príslušných skúšok, no stojí bokom od problémov reálneho, zväčša ekonomického diania. To znamená, že sa učí značne stereotypne, jednotlivé poučky len v málo prípadoch spája do vzájomných príčinných súvislostí, preberá ich od prednášateľov ako hotové a konečné informácie a nie ako možné návody a prístupy k riešeniu otvorených alternatívnych problémov.

Do určitej miery zapríčiňujú takýto stav samotní prednášatelia, ktorí svojimi prístupmi nenúti študentov samostatnejšie premýšľať a hľadať vlastné, aj keď nie vždy originálne riešenia otázok.

Zvýšenie tvorivého a originálneho myslenia študentov, ktoré sa vyžaduje v súčasných podmienkach neustále zložitejších riešení spoločenských a ekono-

mických javov, predpokladá užšie prepojenie vyučovacieho procesu s neformálnym riešením problémov vo výrobnej praxi. Preto treba postupne zbavovať vyučovací proces prvkov jednostrannej informovanosti a prehľbovať ho o poznatky a konštruktívne prístupy na riešenie otvorených problémov organizácie výroby a ekonomiky.

Žiada sa dosiahnuť taký stav, aby už počas štúdia mohli študenti získané teoretické a odborné skúsenosti nielen konfrontovať s praxou, ale aby mohli v tomto období aj viac samostatne a originálnejšie premýšľať nad tým, ako by sa oni sami vysporiadali v praxi s podobnými otvorenými problémami.

Trvá totiž dlhší čas, pokiaľ sa absolvent vysokej školy v prvých rokoch v praxi preorientuje z doterajšej jednostrannej pozície pasívneho preberateľa myšlienok do úlohy samostatného tvorivého riadiaceho pracovníka výrobného úseku, za ktorý zodpovedá. Samostatnosť myslenia, zdravá nápaditosť, ktorá vyúsťuje do vzájomných súvislostí a alternatívnych spôsobov riešenia nastolených problémov v praxi na základe hlbokých politicko-odborných vedomostí, to je práve to, čo značnému počtu mladých absolventov vysokých škôl v praxi chýba. To má potom bezprostredný odraz aj v dosahovaných efektoch a úrovni riadiacich dispozícií týchto mladých ľudí.

Niektoré spomenuté skutočnosti a návyky z vysokoškolského štúdia sa prenášajú v ďalších rokoch do stereotypného myslenia a bezkonfliktného konania mladých ľudí, čo má nepriaznivý vplyv nielen na samotného mladého človeka, ale aj na jeho okolie predovšetkým vtedy, keď sa dostane do určitej zodpovednej funkcie, pri výkone ktorej musí samostatne rozhodovať. Takýto absolvent vysokej školy nemá dostatočné predpoklady pre okamžité uplatnenie poznatkov vedy a riadenia, pretože tieto vyžadujú tvorivý prístup a komplexné myslenie. Nie sú odborne problémy a prakticky konfrontačne dostatočne pripravení, lebo ich odbornosti chýbajú prvky samostatného tvorivého prístupu.

Až postupne na vlastných chybách a omyloch sa prepracúvajú a zdokonaľujú v príslušnej riadiacej funkcii. Toto zdokonaľovanie sa uskutočňuje za cenu materiálových a finančných strát, ktoré znáša podnik ako cenu za menej kvalifikované vykonávanie riadiacej činnosti. Okrem toho je tu aj faktor času, ktorý sa nikým a ničím nedá nahradiť. Odstraňovanie týchto nedostatkov sa dá riešiť iba cieľavedomou konfrontáciou teoretických poznatkov s požiadavkami praxe v rámci profesnej prípravy už počas štúdia a výberom najschopnejších študentov, ktorí majú predpoklady nielen osvojiť si určité poznatky, ale zároveň si vytvárať aj vlastnú predstavu o spôsobe ich riešenia. Keď sa má veda o riadení účinnejšie prejaviť, potom treba najmä k výberu a výchove mladých riadiacich pracovníkov pristupovať prísne exaktne na základe profesnej kádrovej, osobnostnej a individuálnej prípravy.

ŠPECIALIZÁCIA MLADÝCH RIADIACÍCH PRACOVNÍKOV

Môžeme spoločne posúdiť, či štúdium takých predmetov ako je teória riadenia, riadenie poľnohospodárskych organizácií, organizácia podnikov a niektorých ďalších počas vysokoškolského štúdia úplne stačí na také osvojenie si týchto disciplín, aby absolvent bol pripravený samostatne a tvorivo sa uplatniť a prezentovať v riadení veľkého socialistického podniku.

Pri posudzovaní týchto otázok u vekovo starších riadiacich pracovníkov si treba uvedomiť, že špecializované predmety o riadení sa v minulosti na vysokých školách neprednášali, resp. prednášali sa iba v malom rozsahu.

V poľnohospodárskych organizáciách prostredníctvom Inštitútu výchovy a vzdelávania a postgraduálnych foriem štúdia si väčšina vedúcich pracovníkov dodatočne osvojovala vybrané poznatky o riadení a tieto následne konfrontuje a využíva v riadiacej praxi. To sú však len základné a prierezové vedomosti, získané obyčajne bez hlbšieho teoretického, metodického a praktického osvojenia, ktoré slúžia zväčša na registrovanie základnej abecedy o riadení, menej však už na jeho dôkladné zvládnutie.

Masová a prevažne krátkodobá informovanosť nedokáže vo väčšine prípadov zásadnejšie ovplyvniť celkové konanie a myslenie vedúcich pracovníkov. Pomáha im len viac registrovať a vštepovať do vedomia poznatky, že riadiť na vedeckom podklade možno aj ináč, než sa to v súčasnosti uskutočňuje. To „ináč“ sa však u nich z doterajšieho pomerne povrchného teoretického poznania v národohospodárskych súvislostiach a ekonomicko-finančných postupoch len veľmi málo vžíva a osvojuje. Preto sa spravidla v krátkom čase po ukončení tohto nadstavbového štúdia viacerí praktici vracajú späť do vychodených kolají, v ktorých sa cítia najbezpečnejšie.

Časť vedúcich pracovníkov si však dokáže nájsť čas aj na úkor svojho osobného voľna na svoje skutočné kvalitatívne preškolenie a zdokonalenie riadiaceho majstrovstva samoštúdiom a na základe analytického pozorovania z praxe prehĺbiť svoj riadiaci profil. Na panel teoretických vedomostí získaných v škole a v nadstavbových kurzoch prikladá „kameň ku kameňu“ a formuje mozaiku vlastného poznania do erudovanejšej a komplexnejšej podoby. Sú to húževnatí vedúci pracovníci, ktorí na vedúcich a riadiacich funkciách pre daný stupeň riadenia splňajú nielen základné formálne predpoklady a neskôr aj úplnú kvalifikáciu, ale postupne prechádzajú z uplatňovania čiastkových empirických prvkov riadiacej kvality do rozvíjania riadiaceho majstrovstva v tom najširšom chápaní. Pre každé riešenie závažnejšieho charakteru hľadajú viac alternatívnych možností.

Sú to typy vedúcich pracovníkov, ktorí pred rozhodnutím zásadného charakteru koncepcie premýšľajú, využívajú poznatky pracovného kolektívu a na rozvoj vlastného podniku sa nepozerajú len z úzko statického a lokálneho hľadiska. Ich rozhodnutia bývajú uvážlivé, motivované národohospodárskymi potrebami, a to nielen súčasnými potrebami rozvoja podniku, ale aj potrebami jeho najbližšej a vzdialenejšej budúcnosti. Vedia, čo chcú dosiahnuť, majú jasný súčasný, ale aj perspektívny program. Neustále hľadajú, rozširujú a zdokonaľujú úroveň svojho poznania. Nesnažia sa stať nenahraditeľnými pri rozhodnutiach operatívnej povahy. Okolo seba sústreďujú schopných odborníkov a organizátorov riadiaceho mechanizmu tak, aby pôsobil samočinne, samoregulujúco, a hlavne synchrónne.

Vytvorenie systémového samoregulujúceho modelu riadenia pracoviska zo strany vedúcich pracovníkov je práca mimoriadne náročná najmä v začiatočnom období. Vyžaduje mať v úplnom poriadku nielen organizačno-riadiace normy, ale aj pružné a účinné riadenie na koncovke výroby, čiže v najnižších riadiacich článkoch mať tvorivých realizátorov myšlienok vrcholového vedenia.

V týchto prístupoch, predvídavosti a uplatňovaní účinných konfrontačných metód sa nachádza tajomstvo riadiaceho majstrovstva úspešných organizátorov socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby. Prednosťou poľnohospodárskych organizácií je, ak sa do ich čela dostanú takíto neustále hľadajúci a tvoriaci organizátori. Po ekonomickom stabilizovaní materského podniku na vysokej úrovni a po vytvorení stabilnejších predpokladov pre jeho budúci

rozvoj by sa mali dostať práve takíto riadiaci pracovníci do vedenia dlhodobozaošávajúcich poľnohospodárskych organizácií, resp. organizácií, ktoré dosahujú dlhodobejšie nízku úroveň hospodárenia.

PROCES ROZMIESTŇOVANIA ABSOLVENTOV VYSOKÝCH ŠKÔL A MOŽNOSŤ ICH SEBAREALIZÁCIE

Odstraňovanie medzipodnikovej diferenciácie a nízkej úrovne hospodárenia určitej skupiny poľnohospodárskych organizácií podmieňuje aj cieľavedomý proces výberu a rozmiestňovania schopných organizátorov poľnohospodárskej veľkovýroby na zodpovedajúce funkčné miesta.

V snahe urýchlene riešiť odstraňovanie neodôvodnenej diferenciácie medzi poľnohospodárskymi organizáciami v približne rovnakých prírodných podmienkach rozmiestňujú nadpodnikové riadiace orgány (OPS) vo viacerých okresoch prednostne absolventov vysokých škôl do tých poľnohospodárskych organizácií, ktoré už viac rokov zápasia s nízkou úrovňou organizácie práce a riadenia výroby a dosahujú teda celkovo nižšie výsledky v úrovni hospodárenia (Klimo 1984).

Toto uprednostňovanie teoreticky erudovaných, no konfrontačne na riešenie pomerne náročných problémov málo pripravených adeptov riadenia, v riadení neskúsených pracovníkov, do skupiny najproblémovnejších poľnohospodárskych organizácií je potrebné dôkladne zvážiť a posúdiť. Títo mladí absolventi zapadnú do výrobnnej, ekonomickej a sociálnej nestability poľnohospodárskej organizácie, ktorá im spravidla nemá čo dať a v ktorej sú v podstate bez efektu „konzumované“ ich lepšie, resp. horšie vlastné nápady na riešenia.

Výhodiskom z tejto situácie by mohol byť napríklad aj taký postup, že absolventi vysokej školy by sa mali v prvých dvoch – troch rokoch umiestňovať výhradne do dlhodobozaošávajúcich podnikov, kde by sa naučili, ako sa rozvíjajú koncepcie prístupy v riadení, aktívne by sa zúčastňovali na dynamicky sa rozvíjajúcich tvorivých konfrontačných riešeniach a pod. Takto by mohli priamo „vsať do seba“ celý proces atmosféry prípravy cieľavedomých riešení a rozhodovaní.

Prax totiž ukazuje, že celý tento proces musí byť oveľa cieľavedomejší a predovšetkým na osobnostný výber náročnejší. Mal by to byť proces symbiózy, kde by sa mali prednostne umiestňovať najschopnejší mladí absolventi po ukončení určitej práce spolu s tými, ktorí už v praxi dosiahli na svojom predchádzajúcom zaradení výraznejšie pracovné výsledky, do dlhodobozaošávajúcich poľnohospodárskych organizácií, resp. do organizácií, ktoré dosahujú nízku úroveň hospodárenia. V nich by bola vyššia záruka toho, že majú reálny predpoklad dosiahnuť o niečo viac ako určitý stabilný priemer.

Našej socialistickej spoločnosti nemôže ísť len o počty vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov za každú cenu, ale aj o to, ako sa tento odborný potenciál zdokonaľovania riadenia rozmiestňuje a využíva na jednotlivých funkčných miestach, akou mierou má možnosť sebarealizácie, a teda v konečnom dôsledku aká je jeho miera a stupeň aktívneho zasahovania do úrovne rozhodovacieho procesu.

Umenie riadiť a dosahovať stále vyššie efekty vyžaduje nielen vysoký intelekt, ale predovšetkým určité dispozície umocňované systematickou sebadisciplínou, vysokou vnímavosťou a tvorivým prístupom spojeným s neustálym hľadaním. A nie všetci vysokoškolsky vzdelaní pracovníci majú rovnaké schopnosti pre takýto spôsob práce na sebe, a preto majú aj diferencované efekty výsledkov svojej práce, ktoré sa prejavujú navonok. Nedokážu to najmä tí, ktorí sústavne nerozvíjajú svoje osobnostné dispozície, dávajú prednosť pohodliu pred väčším pracovným zaťažením. Hľadajú obyčajne vyšší plat a zákonnú dĺžku pracovného času aj v poľnohospodárstve. Sú to pracovníci, ktorí si nevypestovali v sebe citlivosť dosiahnuť niečo viac ako spomínaný stabilný priemer.

Výsledky potvrdzujú, že po dovŕšení určitej dĺžky praxe ďalej už jednoznačne nerozhoduje u nositeľov funkčných miest z hľadiska výsledných efektov iba pokračujúca a mechanicky získaná prax, ale do popredia vystupuje faktor umenia „učiť sa z praxe“. To znamená vedieť z väčšiny dôležitých životných situácií na základe vlastného kritického pozorovania a skúmania vybrať to najdôležitejšie, poučiť sa z toho a dokázať koncentrovane aplikovať v ďalšom rozhodovacom procese všetky nahromadené skúsenosti v prospech stále vyššieho zdokonalenia riadiacej činnosti na príslušnom riadenom úseku.

Odpovede na otázku, prečo nepokračuje proces odstraňovania, resp. výraznejšieho zmierňovania medzipodnikovej diferenciácie v priamej závislosti od zvyšovania počtu vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov, treba zároveň objektívne hľadať aj v konkrétnej výrobnéj základni, s ktorou sa títo mladí absolventi vysokých škôl po príchode do poľnohospodárskych organizácií stretávajú ako s danou realitou. Lepšiu či horšiu výrobnú základňu profilovali už ich predchodcovia. Ak sa táto výrobná základňa nachádza na dobrej úrovni a je štruktúrne vyvážená v súlade s výrobnými podmienkami príslušnej organizácie, majú mladí pracovníci veľkú výhodu. V jej korekčnom dotváraní pod vedením skúsených spolupracovníkov môžu po určitom adaptačnom období len pokračovať s vynakladaním podstatne menšieho pracovného úsilia. Naopak ak sa mladí absolventi vysokých škôl dostanú do výrobnéj základne, ktorá je výslednicou nie vždy koncepcne domysleného cieľavedomého úsilia, majú podstatne ťažšiu nielen východiskovú, ale aj realizačnú situáciu.

Zmeniť dlhými obdobiami vyprofilovanú výrobnú základňu nemožno totiž zásadnejšie z roka na rok. Sú síce ojedinelé prípady, keď za krátke obdobie pri zmene vrcholového riadiaceho pracovníka, resp. pracovníkov, vznikne určitý, už na prvý pohľad badateľný zvrät k lepšiemu. Takáto zmena však môže nastať obyčajne vtedy, keď sa v poľnohospodárskom podniku po niekoľko rokov mimoriadne zanedbala výrobná základňa, a preto sa mohol v pomerne krátkom čase napríklad zavedením prísnej disciplíny, zmenou organizácie práce a pod. zaznamenať určitý relatívny pokrok.

Dosiahnuť však zásadnejší a trvalejší obrat vo výsledkoch hospodárenia za pomerne krátke časové obdobie sa stáva stále viac zložitejšou a namáhavejšou úlohou, najmä v súčasných stále zložitejších ekonomických podmienkach. Situáciu v porovnaní s minulosťou okrem spomenutej výrobnéj základne sťažuje predovšetkým tá skutočnosť, že v rozhodovacom procese treba v súčasnosti riešiť podstatne zložitejšie a náročnejšie úlohy.

Ukazuje sa, že nie menej závažnou pre aktívny proces riešenia výrobnéj a ekonomickej diferenciácie je aj otázka úrovne spoločenskej adaptácie absol-

ventov vysokých škôl pôsobiacich vo vedúcich a riadiacich funkciách poľnohospodárskeho podniku. Títo pracovníci prichádzajú do pracovného a spoločenského styku s mnohými partnerskými zložkami a nadriadenými orgánmi. Na týchto rokovaníach vystupujú rôzne odborne pripravení a spoločensky exponovaní. Zo svojich vystúpení zanechávajú rôzny pracovno-spoločenský dojem. A práve aj od erudovanosti tohoto prejavu, ktorý sa prenáša do úrovne celkového rokovania a disponibility argumentov a faktov, závisí v mnohých prípadoch rozsah výhod či nevýhod, ktoré zo svojej riadiacej funkcie v prospech svojej organizácie získajú, resp. stratia.

ZÁVER

Nastolená problematika si nerobí nárok na komplexné a vyčerpávajúce zmapovanie problémov, ktoré súvisia s kvalitou riadiaceho subjektu, v našom prípade vysokoškolsky vzdelaného odborníka. Chce len na základe získaných praktických skúseností poukázať na niektoré pomerne závažné skutočnosti, ktoré formujú kvalitu subjektu a teda vytvárajú reálne predpoklady pre účinnosť jeho práce a úroveň dosahovaných efektov.

Pritom nastolené problémy považujeme za najzávažnejšie činitele, ktoré v oblasti úrovne subjektívneho činiteľa podmieňujú jeho celkovú politicko-odbornú zdatnosť a pripravenosť pre zvládnutie plnenia úloh v hospodárskej politike KSČ.

Sme si vedomí toho, že merať vplyv a mieru závažnosti daného subjektívneho činiteľa na úroveň rozhodovania je nielen teoreticky, ale najmä prakticky v dynamike jeho pôsobenia mimoriadne zložitá.

Aj samotná verifikácia závažnosti pôsobenia demonštrovaných faktorov či ich skupín čo do objektivity vypovedacej schopnosti je značne variabilná a otázná. Preto riadiaci subjekt musí zatiaľ ako doplnok pri výbere faktorov rozdielnej participácie v riadiacom procese používať pri určitom nedostatku komplexnejšieho poznania tejto oblasti aj určitý, v praxi odpozorovaný a skúsenosťami dotvorený intuitívny prvok. Ide však o to, aby tento prvok bol výslednicou súhrnného doterajšieho exaktného poznania a vlastnej tvorivej poznávacej činnosti. Bez tohto komplexu vzájomne sa harmonicky dopĺňajúcich činiteľov a stále lepšieho poznania subjektívneho činiteľa a jeho kvality nie je možné vytvárať stále kvalifikovanejšie predpoklady pre aktívne riešenie procesu výrobnéj a ekonomickej diferenciácie a odstraňovanie nízkej úrovne hospodárenia v „zaostávajúcich“ organizáciách poľnohospodárskej prvovýroby.

Literatúra

- FIŠERA, Š.: Nové tendencie v organizácii a riadení agrokomplexu. Bratislava, Príroda 1980.
HRMO, V.: Úlohy organizátorskej a riadiacej práce pri zvyšovaní efektívnosti poľnohospodárskej výroby. In: Zborník prednášok ČSVTS. Košice 1979.
KLIMO, L.: Faktory ekonomickej diferenciácie poľnohospodárskych podnikov. Bratislava, MPVž SSR 1984.
KLIMO, L.: Vplyv vybraných faktorov organizácie a riadenia na ekonomickú konsolidáciu poľnohospodárskych podnikov. [Kandidátska dizertácia.] Nitra, VŠP 1982.
KLIMO, L.: Vplyv subjektívnych činiteľov na výrobo-ekonomickú diferenciáciu poľnohospodárskych podnikov. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 21, 1982, č. 8.
KLIMO, L. – TLČÍK, V.: Poznávanie a využívanie faktorov vplyvujúcich na riadiacu prácu. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 22, 1983, č. 1.

KRILEK, J.: Některé problémy odborné kvalifikace řídicích kádřů v zemědělských podnicích. Zeměd. Ekon., 11, 1965, č. 10.

MIKITA, J. a kol.: Příčiny ekonomickej diferenciácie poľnohospodárskych podnikov. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1983.

Analýza dôchodkovosti a podmienok reprodukčného procesu poľnohospodárskych podnikov v rozdielnych prírodných podmienkach. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1982.

Došlo dne 5. 6. 1986

KLIMO L., Ministerstvo financií, 813 02 Bratislava

Kvalita subjektívnych predpokladov — determinant úrovně hospodárenia

Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 1, s. 47—55. — lit. 9, res. slov., rus., angl., něm.

zemědělský podnik, výsledky hospodářské, řízení, řídicí pracovníci, kvalifikace, analýza vztahů

Potreba zvyšovania efektívnej výkonnosti organizácií poľnohospodárskej prvovýroby, predovšetkým tej skupiny, ktorá dlhodobe vykazuje nízku úroveň hospodárenia, je závažným celospoločenským problémom. V tomto procese má rozhodujúcu úlohu kvalita riadiaceho subjektu ako determinant úrovně hospodárenia. V príspevku se nastoluje problém úrovně riadiaceho subjektu, jeho vzdelania, tvorivého myslenia, ako aj špecializácie vo vzťahu k výsledným efektom práce. Práve tieto subjektívne činitele, ktorých vplyv na úroveň rozhodovania je výrazný, ale ťažko merateľný, predstavujú značné rezervy vo zvyšovaní chozrasčotnej samostatnosti u tejto skupiny organizácií.

КЛИМО Л., Министерство финансов, 813 02 Братислава

Качество субъективных данных — определитель уровня хозяйства

Zeměd. Ekon., 33, 1987, № 1, s. 47—55. — лит. 9, рез. слов., русск., англ., нем.

хозяйство, хозяйственные результаты, управление, руководящие работники, квалификация, анализ отношений

Potrebnosť v podýtožovaní efektívnej діяльності організацій первичного с/х виробництва, головне жє той групування, котра відрізняється в довгостроковому плані низьким господарським рівнем, — важна міжнародна проблема. В цьому процесі вирішальну роль грає якість керівного суб'єкта як детермінант економічного рівня. Розглядається проблема його рівня, освіти, творчого мислення і спеціалізації по відношенню к фінальним результатам праці. Іменно ці суб'єктивні фактори, значительно обумовлюючі рівень прийняття рішень, трудно вимірювані і представляють значительний резерв в підвищенні хозрасчетної самостійності у цій групі організацій.

The Quality of Subjective Prerequisites — the Determinant of the Level of Farming

Zeměd. Ekon., 33, 1987, No. 1, pp. 47—55., — refs 9, summaries in sl, ru, en, de

co-operative farm, economic results, management, managers, qualifications, analysis of relations

The demand for increasing the efficiency of the productivity of the enterprises of primary production, above all of the group where a low level of farming has been recorded for a long period, is a serious nationwide problem. In this process the quality of a manager, as the determinant of the level of farming, plays a decisive role. In the present contribution the problem of the quality of a manager, its education and creative thinking as well as specialization in relation to the resulting effects of work is discussed. Just these subjective factors, the influence of which on the level of the decision-making is significant, but difficult to measure, represent enormous reserves in increasing the khozraschot independence in this group of organizations.

KLIMO L. Ministerium der Finanzen, 813 02 Bratislava

Die Qualität der subjektiven Voraussetzungen — bestimmend für das Niveau der Wirtschaftstätigkeit

Zeměd. Ekon., 33, 1987, Nr. 1, S. 47—55. — Lit. 9, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtsch.

Landwirtschaftsbetrieb, Ergebnisse der Wirtschaftstätigkeit, Leitung, leitende Mitarbeiter, Qualifikation, Analyse der Beziehungen

Die Notwendigkeit der Wertung der effektiven Leistung der Organisationen der landwirtschaftlichen Primärproduktion, vor allem der Gruppe, die langfristig ein niedriges Niveau der Tätigkeit ausweist, ist ein bedeutsames gesellschaftliches Problem. In diesem Prozeß spielt die entscheidende Rolle die Qualifikation des leitenden Subjekts als Determinant des Niveaus der Wirtschaftstätigkeit. Im Beitrag werden Probleme des Qualifikationsniveaus des leitenden Subjekts, sein Bildungsgrad, sein schöpferisches Denken sowie die Spezialisierung in Bezug auf die Effektivität der Ergebnisse seiner Arbeit behandelt. Grade der subjektive Faktor, dessen Einfluß auf das Niveau der Entscheidungen bedeutend doch nur schwer meßbar ist, weist große Reserven auf für die Steigerung der wirtschaftlichen Selbständigkeit dieser Gruppe der Organisationen.

Adresa autora:

Ing. Lubomír Klim o, CSc., Ministerstvo financí SSR, Štefanovičova 5, 81 302 Bratislava

Príčiny ekonomickej diferenciácie hospodárskych výsledkov poľnohospodárskych podnikov hospodáriacich v porovnateľných podmienkach vzbudzovali pozornosť riadiacej sféry a výskumu už v minulosti, no v súčasnej etape efektívnej intenzifikácie národného hospodárstva aktuálnosť tohoto problému nadobúda na význame. Odstraňovanie neodôvodnených rozdielov v hospodárskych výsledkoch poľnohospodárskych podnikov je totiž veľkou rezervou a zdrojom pri zvyšovaní sebestačnosti a efektívnosti vo výrobe potravín.

Poľnohospodárske podniky väčšinou vyrábajú rovnaké produkty, čím je daná lepšia možnosť, ako v iných rezortoch, vzájomne porovnávať výsledky hospodárenia. Na druhej strane však prílišná diverzifikácia výrobných podmienok komparáciu výsledkov značne komplikuje.

Keďže v ekonomickej teórii ani v praxi nie sú otázky porovnateľných podmienok jednoznačne vymedzené a rozdielny je aj prístup pri voľbe kritérií, ktoré majú objektívne zhodnotiť úroveň hospodárenia podnikov, snažíme sa aj my, pracovníci VÚEPP v Bratislave, prispieť k riešeniu tejto problematiky.

FAKTORY VPLÝVAJÚCE NA DIFERENCIÁCIU HOSPODÁRSKÝCH VÝSLEDKOV

Podľa našich poznatkov diferenciácia hospodárskych výsledkov poľnohospodárskych podnikov je ovplyvňovaná jednak prírodnými a jednak ekonomickými podmienkami (najmä vybavenosťou podniku výrobnými prostriedkami a pracovnými silami), ale aj stupňom využitia týchto prírodných a ekonomických podmienok.

K vymedzeniu porovnateľných prírodných podmienok sme využili najnovšie poznatky získané bonitáciou poľnohospodárskeho pôdneho fondu, ktorá bola vykonaná pôdoznaleckými a ekonomickými výskumnými ústavmi a ktorá podrobnejšie a presnejšie ako doterajšie výrobné oblasti i prírodné poľnohospodárske oblasti vymedzuje rozdiely produkčných schopností v jednotlivých pôdnych a klimatických podmienkach. Aj keď zatriedenie podnikov do 20 poľnohospodárskych výrobných oblastí (PVO) si nemôže nárokovať na absolútnu objektívnosť, predsa tým, že bolo uskutočnené na základe najnovších poznatkov stanovíštného výskumu, je z doterajších triedení nesporne najviac vyhovujúce.

Ako porovnateľné podmienky sa doteraz brali do úvahy len podmienky prírodné. V záujme prehĺbenia rozboru príčiny diferenciacie a najmä v záujme odhaľovania rezerv je však nutné prihliadať aj k ďalším výrobným podmienkam, najmä k rozdielnej úrovni výrobných prostriedkov a pracovných síl, ktorými podniky disponujú.

NORMATÍV PRODUKČNÉHO POTENCIÁLU POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV

Vychádzajúc z premisy, že spoločnosť zverila podnikom výrobný potenciál určitého rozsahu i kvality, má teda právo požadovať, aby pracovníci podnikov s nimi hospodárili aspoň so spoločensky priemernými výsledkami. Kolektív pracovníkov nášho ústavu v snahe stanoviť rozsah hospodárskych výsledkov vypočítal pre každý podnik normatív upravených vlastných výkonov (UVV). Jeho úhrnná veľičina sa skladá z dôchodkového normatívneho efektu vypočítaného z používaných pracovných síl, z viazaných výrobných fondov a z využivanej pôdy lepšej bonity, s akou sa uvažovalo pri stanovení nákupných cien.

Dôchodkový efekt vzťahujúci sa na pracovné sily má dve zložky: nákladovú — stanovenú na úrovni normatívnych alebo plánovaných mzdových nákladov, a ziskovú, ktorá v súčasnosti zodpovedá 34 % mzdových nákladov.

Normatívny efekt z viazaných výrobných fondov, do ktorých zahrňujeme tak základné prostriedky, ako aj priemerný stav zásob, má formu anuity (0,04 %). Ide o kategóriu z oblasti zložitého úrokovania, ktorá zahrňuje jednak „splátku istiny“, t. j. odpisy zo základných prostriedkov, ako aj „úrok“, t. j. tvorbu zdrojov na rozšírenú reprodukciu výrobných fondov.

Za normatívny efekt z využívanej pôdy lepšej bonity sa považuje zákonný predpis pozemkovej dane.

Normatív vlastných výkonov porovnaný s objemom skutočne dosiahnutých vlastných výkonov (vyčíslených podľa metodiky finančného plánu) predstavuje index podnikovej efektívnosti.

UKAZOVATELE CHARAKTERIZUJÚCE HOSPODÁRSKU ÚROVEŇ POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV

Pri výbere ukazovateľov charakterizujúcich celkovú úroveň hospodárenia poľnohospodárskeho podniku sme vychádzali z toho, že metodika musí byť jednoduchá a ľahko pochopiteľná širokému okruhu užívateľov. Preto sme upustili od sústavy ukazovateľov (hlavných a vedľajších, súhrnných a čiastkových), ktoré používajú mnohí autori. Neuspeli sme ani so snahou použiť iba jeden syntetický ukazovateľ (napr. zisk alebo upravené vlastné výkony), pretože čistý dôchodok je možné tvoriť nielen poľnohospodárskou činnosťou, ale aj inou, najmä pridruženou výrobou. Aj keď nepodceňujeme význam pridruženej výroby, predsa sa domnievame, že úlohou poľnohospodárskych podnikov je v prvom rade vyrábať produkty pre výživu obyvateľstva.

Vychádzajúc teda z toho, že cieľom poľnohospodárskeho podniku je maximálne prispievať k uspokojovaniu spoločenských potrieb a k tvorbe národného dôchodku, rozhodli sme sa pre ukazovatele vlastná poľnohospodárska produkcia (VPP) na 1 ha p. p. a nákladová rentabilita podniku.

Pre umiestnenie podnikov v poradí od najlepších po najhoršie sme použili bodovú metódu a extrémne skupiny — popredné a zaostávajúce podniky — sme určili na základe smerodajnej odchýlky.

POTENCIÁLNE REZERVY V DIFERENCIOVANÝCH HOSPODÁRSKYCH VÝSLEDKOV PODNIKOV

Pod pojmom „diferenciácia hospodárskych výsledkov“ sa väčšinou chápu len rozdielne výsledky medzi zaostávajúcimi podnikmi na jednej strane a priemernými, alebo poprednými podnikmi na strane druhej. Avšak rozsah (suma) potenciálnych rezerv je omnoho väčšia v priemerných podnikoch v porovnaní s poprednými, ako v podnikoch zaostávajúcich, pretože ako vieme, je podľa Gausovej krivky zastúpenie podnikov okolo priemeru najväčšie. V našom prípade je 14 % podnikov zatriedených medzi popredné a 15 % medzi zaostávajúce, zbytok 71 % tvoria podniky priemerné.

Dôkaz toho, aké obrovské rezervy sú v zaostávaní priemerných podnikov za podnikmi špičkovými, je možné demonštrovať napr. na UVV. Ako vyplýva z tab. I, popredné podniky dosiahli v roku 1985 v prepočte na 1 ha p. p. 12 430 Kčs UVV, priemerné 9655 Kčs, zaostávajúce 6705 Kčs. Zatiaľ čo zaostávajúce zaostávajú za priemernými podnikmi o 44 % a priemerné za poprednými len o 29 %, zvýšením úrovne zaostávajúcich na úroveň priemerných by došlo k rastu UVV o 994 mil. Kčs, avšak odstránením zaostávania priemerných podnikov by nárast bol 4-násobne vyšší a predstavoval by 3 996 mil. Kčs.

V hrubej poľnohospodárskej produkcii (HPP) dosahujú popredné podniky 16 725 Kčs, priemerné 13 707 Kčs a zaostávajúce 10 494 Kčs na každý ha p. p. Odstránením zaostávania, posunom o 1 kategóriu, by došlo u zaostávajúcich k zvýšeniu HPP o 1 082 mil. Kčs, ale u priemerných až o 4 316 mil. Kčs, čo spolu predstavuje 22 % terajšej úrovne.

Aj vo VPP, u ktorej popredné podniky dosahujú 16 185 Kčs, priemerné 11 976 Kčs a zaostávajúce 8495 Kčs na 1 ha p. p., predstavuje odstránenie rozdielov u zaostávajúcich podnikov zvýšenie o 1 179 mil. Kčs, ale u priemerných až 5 889 mil. Kčs, čo sa rovná 35 % súčasného stavu.

Ešte výraznejšie sa to prejavuje v zisku. U zaostávajúcich podnikov predstavuje zvýšenie 588 mil. Kčs a u priemerných až 3 113 mil. Kčs, t. j. 139 % zisku dosiahnutého v poľnohospodárskych podnikoch SSR.

Z uvedeného vyplýva, že pri riešení problémov diferenciácie hospodárskych výsledkov JRD a ŠM nie je správne aj naďalej sa zameriavať len na problematiku skupiny zaostávajúcich podnikov, aj keď táto je nesporne veľmi významná, pretože zaostávajúce podniky zhoršujú výsledky dosahované v poľnohospodárstve, komplikujú jeho riadenie a zbytočne odčerpávajú prostriedky štátu. Avšak ak nám ide o mobilizáciu rezerv v poľnohospodárstve, potom sa žiada viacej ako doposiaľ venovať pozornosť porovnávaniu hospodárskych výsledkov popredných a priemerných podnikov. Analýzou hospodárenia popredných podnikov by sa mohli získať zaujímavé poznatky, ako tieto podniky dosahujú tieto nadpriemerné výsledky, čo spôsobuje ich podnecujúci rozvoj – ich skúsenosti, ich vzorové príklady zovšeobecňovať a tým zvyšovať úroveň hospodárenia ostatných podnikov.

FAKTORY SPÔSOBUJÚCE NAPREDOVANIE POPREDNÝCH PODNIKOV

Analýze toho, čo spôsobuje, že za pôsobenia tej istej sústavy riadenia existujú podniky, ktoré v tých istých prírodných a ekonomických podmienkach dosahujú diametrálne rozdielne, omnoho lepšie výsledky, čo ich podne-

I. Prehľad hospodárskych výsledkov popredných, priemerných a zaostávajúcich JRD, ŠM v SSR za rok 1985

Ukazovateľ	Merná jednotka	Výsledky podnikov			Indexy	
		popredné	priemerné	zaostáva- júce	popr./ø	ø/ zaost.
Ø výmera podniku v ha p. p.	ha	2 462,5	2 902,31	3 478,36	84,9	83,4
Ø počet pracovníkov	na 1 ha	17,1	16,46	114,7	103,8	111,2
Ø stav ZP	Kčs/ha	36 434,61	33 097,99	30 339,66	110,1	109,1
Ø stav OP	Kčs/ha	14 119,37	13 195,37	11 760,82	107,0	112,2
Upravené vlastné výkony na ha p. p.	Kčs/ha	12 429,06	9 654,63	6 705,43	128,7	144,0
Vlastná poľ. produk. na ha p. p.	Kčs/ha	16 185,48	11 975,77	8 494,5	135,2	141,0
Produktivita práce z UVV	Kčs	72 502,78	58 699,11	45 647,33	123,5	128,6
Zisk (+), strata (-) na ha p. p.	Kčs/ha	3 790,07	1 585,4	-440,01	239,1	
Zisk (+), strata (-) bez poz. dane na ha p. p.	Kčs/ha	3 569,99	1 407,94	-633,94	253,6	
Náklad. rentabilita (bez PD) v %	%	17,19	7,91	-2,56	217,3	
Fondová rentabilita (bez PD) v %	%	5,97	1,44	-3,76	415,6	
Výkony celkom na ha p. p.	Kčs/ha	25 061,06	20 709,99	15 581,35	121,0	132,9
HPP celkom/ha p. p.	Kčs/ha	16 725,77	13 706,59	10 494,04	122,0	130,6
HRP na ha p. p.	Kčs/ha	7 395,81	6 151,13	4 815,8	120,2	127,7
HŽP na ha p. p.	Kčs/ha	9 268,93	7 503,34	5 612,38	123,5	133,7
Pridružená výroba na ha p. p.	Kčs/ha	1 997,13	2 026,11	1 594,75	98,6	127,1
Tržná poľ. produk. na ha p. p.	Kčs/ha	14 273,9	11 324,64	8 374,42	126,0	135,2
Tržná produk. RV na ha p. p.	Kčs/ha	5 074,79	4 037,54	3 047,33	125,7	132,5
Tržná produk. ŽV na ha p. p.	Kčs/ha	9 199,11	7 287,09	5 327,08	126,24	136,79
ha úrody obilnín v t na ha os. pl.	t/ha	5,02	4,60	4,03	109,13	114,14
ha úrody zemiakov v t na ha os. pl.	t/ha	16,93	13,53	9,95	125,13	135,98
ha úrody cukr. repy v t na ha os. pl.	t/ha	36,02	32,28	30,32	111,59	106,46
ha úrody sena VRK v t na ha os. pl.	t/ha	8,75	8,30	7,49	105,42	110,81
ha úrody sena z lúk v t na ha	t/ha	4,99	4,52	3,56	110,40	126,97
Dojnosť na 1 dojniciu v litroch	l	3 825,56	3 468,23	3 129,76	110,30	110,81
Prírastky HD vo výkrme v kg	kg/ks/ deň	0,76	0,68	0,60	111,76	113,33
Prírastky ošipovaných vo výkrme a pred- výkrme	kg/ks/ deň	0,55	0,54	0,52	101,85	103,85
Počet odchov. prasiat na 1 prasn.	ks	18,29	17,45	16,63	104,81	104,93

Ukazovatel	Merná jednotka	Výsledky podnikov			Indexy	
		popredné	priemerné	zaostáva- júce	popr./ø	ø/ zaost.
Prod. suchej hmoty z ha	t/ha	6,03	5,38	4,45	112,1	120,9
Výroba maštal. hnoja v t/ha o. p.	t/ha	8,84	9,17	7,90	96,4	116,1
Spotreba NPK v kg na ha p. p.	kg/ha	271,39	252,99	223,08	107,3	113,4
Spotreba NPK v kg na ha o. p.	kg/ha	407,56	398,40	373,13	102,3	106,8
Spotreba NPK/t such. hmoty		52,00	55,00	59,00	94,6	93,2
Spotr. NPK na 100 Kčs HPRV	Kčs	16,28	18,61	21,87	87,5	85,1
Zisk na 1 pracovníka	Kčs	22 108,74	9 639,09	-2 995,44	229,4	
Mzdový fond na 100 Kčs ÚVV-JRD	Kčs	43,68	51,02	61,72	85,6	82,7
Mzdový fond na 100 Kčs ÚVV-ŠM	Kčs	50,28	59,18	75,29	84,9	78,6
ø mesačná mzda na 1 pracov. JRD	Kčs	2 898,02	2 701,87	2 545,36	107,3	106,2
ø mesačná mzda na 1 pracov. ŠM	Kčs	3 319,26	3 276,63	3 268,41	101,3	100,3
% pohyblivej zložky a podielov na celkových odmenách	%	21,06	17,59	14,14	119,7	124,4
Podiel VŠ na 100 pracovníkov	počet	2,43	2,29	2,28	106,1	100,4
Podiel SŠ na 100 pracovníkov	počet	8,92	8,27	8,93	107,9	92,6
ZP na 1 pracovníka	Kčs	170 645,77	171 320,75	180 730,98	104,3	94,8
Náklady celkom na 100 Kčs výk.	Kčs	87,94	96,77	110,17	90,9	87,8
Náklady mater. na 100 Kčs výk.	Kčs	40,58	44,27	48,56	91,7	91,2
Spotr. krmív na 100 Kčs HPŽV	Kčs	33,90	35,47	34,74	95,6	102,1
Náklady celkom na ha p. p.	Kčs/ha	22 040,85	20 042,38	17 166,41	110,0	116,8
Nákl. na materiál na ha p. p.	Kčs/ha	10 170,97	9 169,58	7 567,65	110,9	121,2
Fond akumulácie na ha p. p.	Kčs/ha	2 078,54	1 155,37	338,52	179,9	341,4
Fond spotr. na ha p. p.	Kčs/ha	5 178,2	4 829,46	4 222,24	107,2	114,4
Investičné úvery na ha p. p.	Kčs/ha	1 253,63	2 547,85	3 253,05	49,2	78,3
Prevádz. úvery na ha p. p.	Kčs/ha	1 451,38	3 755,80	5 622,65	38,6	66,8

čuje k tomu, aby napredovali, aby boli popredné, sa zatiaľ nevenovala a nevenuje dostatočnú pozornosť.

Z údajov, ktoré sú uvádzané v tabuľke, je možné konštatovať toto:

1. Zatiaľ čo tieto podniky dosahujú o 21 % vyššie výkony v prepočte na 1 ha p. p. a o 22 % vyššiu hrubú poľnohospodársku produkciu, majú len

o 10 % vyššie náklady. Teda vyššia efektívnosť nákladov je výrazným zdrojom ich lepších hospodárskych výsledkov.

2. Lepšie využívajú aj základné prostriedky, keďže tieto u nich prevyšujú priemer len o 10 %, ako aj obrátové prostriedky, ktoré sú u nich vyššie len o 7 %, avšak miera zisku (zisk vo vzťahu k základným prostriedkom) u nich dosahuje 5,97 %, zatiaľ čo u priemerných podnikov len 1,44 %.

3. Popredné podniky majú o 3,8 % vyššie stavy pracovníkov (v prepočte na 1 ha p. p.), avšak o ich lepšom využití svedčí o 23,5 % vyššia produktivita práce vypočítaná z UVV. Pritom priemerná mzda na 1 pracovníka je u popredných JRD vyššia len o 7,3 % a u ŠM dokonca len o 1,3 %, čo je dôkazom veľkej nivelizácie v zainteresovanosti podnikových kolektívov.

4. Dôkazom efektívnosti hospodárenia popredných podnikov sú výsledky rastlinnej výroby. Zatiaľ čo popredné podniky spotrebávajú len o 7,3 % viac NPK hnojív v č. ž. na 1 ha p. p., dosahujú o 25 % vyššie úrody zemiakov, o 12 % cukrovej repy, sena z viacročných krmovín o 10 % a obilnín o 9 %. Celkove dosahujú o 12 % vyššiu úrodu suchej hmoty z hektára ako podniky priemerné.

5. Aj keď popredné podniky chovajú o 13 % viac hospodárskych zvierat prepočítaných na DJ, vyššie úrody objemných krmovín im umožňujú dosahovať vyššiu dojivosť kráv o 10 %, prírastky HD o 12 % a ošípaných o 2 %. Vďaka vyšším stavom a úžitkovosti dodávajú z každého hektára o 17 % viac mlieka, o 33 % viac jatočného HD a o 11 % viac jatočných ošípaných.

Vyššie hektárové úrody i vyššiu úžitkovosť zvierat dosahujú hlavne vďaka širšiemu uplatňovaniu vedeckotechnických poznatkov a vďaka vyššej agromomickej a zootechnickej disciplíne.

Pozoruhodné je aj to, že objem produkcie na jednotku plochy rastie u popredných podnikov rýchlejším tempom. Aj v dynamike rastu možno vidieť významnú rezervu ekonomického rozvoja ostatných poľnohospodárskych podnikov, ktoré by mali zefektívniť využívanie výrobných zdrojov, ktoré majú k dispozícii.

Popredné poľnohospodárske podniky dosahujú vyššiu intenzitu výroby pri nižšej spotrebe celkovej práce na jednotku produkcie.

Získané údaje o vplyve jednotlivých faktorov na hospodárenie popredných podnikov potvrdzujú, že podniky s vysokou ekonomickou úrovňou dosahujú svoje výsledky predovšetkým na základe pôsobenia komplexu faktorov súvisiacich so stupňom využitia vedeckotechnického rozvoja. Z analýz vyplýva, že na ich vysokej intenzite výroby sa podieľajú asi z jednej tretiny vyššie vklady do výroby a zvyšujúce dve tretiny sú podmienené lepším využívaním vkladov.

Z komparácie výsledkov popredných a priemerných poľnohospodárskych podnikov jasne vyplýva, že disponibilné rezervy vyplývajúce z diferencovaných výsledkov sú obrovské. Tejto problematike preto bude musieť výskum, ale aj riadiaca sféra, venovať oveľa väčšiu pozornosť.

PRIČINY HORŠÍCH HOSPODÁRSKÝCH VÝSLEDKOV ZAOSTÁVAJÚCICH PODNIKOV

Potenciálnou rezervou zvyšovania poľnohospodárskej výroby a jej efektívnosti sú aj neodôvodnené rozdiely v hospodárení zaostávajúcich poľnohospodárskych podnikov.

Zaostávajúce podniky sú síce v porovnaní s priemernými o 9 % horšie

vybavené základnými prostriedkami a o 11 % pracovnými silami, o 17 % čerpajú nižšie náklady na 1 ha p. p., avšak ich zaostávanie v intenzite výroby, v produktivite práce a v rentabilite je ďaleko výraznejšie. V UVV zaostávajú o 44 %, v HPP o 31 % a vo VPP o 41 %, produktivita práce je u nich nižšia o 29 % a zatiaľ čo primerne hospodáriace podniky dosahujú 7,91 % rentability, zaostávajúce vykazali 2,56% stratu. Zaostávajúce poľnohospodárske podniky dosahujú oveľa nižší hrubý dôchodok (o 71 %), čo pri nevelkom rozdiely v tvorbe fondu spotreby znižuje dotáciu fondu akumulácie prakticky na tretinu. V nadväznosti na to majú nízku dotáciu fondu výstavby, ktorý dosahuje len cca 50 % primerných podnikov. Vysoké sú aj investičné úvery týchto JRD a ŠM, ktoré preyšujú ostatné podniky o 22 %, a osobitne prevádzkové úvery, ktoré sú o 33 % vyššie ako priemer všetkých JRD a ŠM.

Ako vyplýva z analýz, u zaostávajúcich podnikov (podobne ako u priemerných v porovnaní s poprednými) zhruba jedna tretina horších hospodárskych výsledkov je zapríčinená nižším vybavením základnými prostriedkami a pracovnými silami a nižšími vkladmi na 1 ha p. p., ale zvyšujúce dve tretiny sú spôsobené nižšou úrovňou riadiacej práce. Z celého komplexu faktorov ovplyvňujúcich dosahovanú ekonomickú úroveň poľnohospodárskych podnikov sa totiž najvýraznejšie prejavuje účinnosť systému riadenia a s tým súvisiace rozdiely v úrovni realizácie vedeckotechnických poznatkov vo výrobe i v ostatnej hospodárskej činnosti. Príčiny rozdielných výsledkov sa koncentrujú najmä do:

- nesprávnej výrobnéj štruktúry, najmä rastlinnej výroby, a nízkeho podielu pridruženej výroby,

- malého záujmu o využívanie vedeckotechnických poznatkov, najmä o uplatňovanie progresívnych systémov pestovania rastlín a programov chovu hospodárskych zvierat;

- nízkej technologickej a pracovnej disciplíny,

- neuváženeho prechodu na náročný odvetvový systém riadenia bez serióznej prípravy kádrov, špecializácie a koncentrácie výroby;

- nejasnej delby práce medzi útvarmi, nejasnej kompetencie jednotlivých riadiacich pracovníkov,

- absencie vnútropodnikového chozrasčotu v riadení podniku;

- nevhodného štýlu práce riadiacich pracovníkov,

- nedobrej sociálnej klímy, čím vzniká nespokojnosť, absencia a fluktuácia pracovníkov;

- neznalosti a slabého využívania motivačných nástrojov, najmä miezd, morálnych stimulov, účasti pracujúcich na riadení a pod.;

- malej starostlivosti o pracovné a životné prostredie.

Ako vidieť, ide o rozsiahlu a náročnú oblasť, ktorá má rozhodujúci vplyv na úroveň hospodárenia poľnohospodárskych podnikov. Nízka úroveň riadiacej práce v zaostávajúcich podnikoch často súvisí s nízkou odbornou a politickou úrovňou riadiacich pracovníkov.

Aj keď hlavné dôvody zaostávania sú predovšetkým v samotných poľnohospodárskych podnikoch, predsa príčiny dlhodobého zaostávania niektorých poľnohospodárskych podnikov treba vidieť aj v úrovni riadiacej práce nadpodnikových orgánov, najmä OPS, zvlášť vo výbere kádrov do vedúcich funkcií, v konkrétnej metodologickej i materiálnej pomoci a v kontrolnej činnosti.

ZÁVER

Aj keď sa nedá očakávať úplné odstránenie diferenciácie hospodárskych výsledkov, pretože tieto aj v budúcnosti, i keď na inej úrovni, sa naďalej budú reprodukovat', predsa mobilizáciou v diferenciácii skrytých rezerv bude dochádzať k vzostupu poľnohospodárskej výroby.

Orientácia na urýchlenie sociálno-ekonomického rozvoja našej spoločnosti vytýčená XVII. zjazdom KSČ nájstojčivo žiada akcelerovať mobilizáciu rezerv vyplývajúcich z diferenciácie hospodárskych výsledkov podnikov hospodáriacich v približne rovnakých prírodných i ekonomických podmienkach.

Literatúra

- KLINKO, L. a kol.: Normatív vlastných výkonov. Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 5.
MIKITA, J. a kol.: Příčiny ekonomického zaostávania poľnohospodárskych podnikov. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1983.
VAŠEK, P. a kol.: Charakteristika poľnohospodárskych výrobných oblastí a podoblastí vymedzených na podklade bonitácie poľnohospodárskeho pôdneho fondu. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1985.

Došlo 5. 6. 1986

MIKITA J.—BODIAN J., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

JANKOVIČ I., Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, Hlboká 2, 813 33 Bratislava

Ekonomická diferenciácia a jej príčiny v poľnohospodárskych podnikoch SSR

Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 1, s. 57—66. — 1 tab., lit. 3, res. slov., rus., angl., něm.

zemědělský podnik, výsledky hospodářské, diferenciace mezipodniková, ukazatele, rezervy, výsledky výzkumu

Na základe analýzy hospodárskych výsledkov 700 JRD a ŠM hospodáriacích na Slovensku v približne rovnakých prírodných a ekonomických podmienkach autori poukázali na potenciálne rezervy vyplývajúce z diferencovaných hospodárskych výsledkov a na príčiny ich existencie. Príspevok zároveň navrhuje novú metódu triedenia podnikov a ukazovateľov charakterizujúcich úroveň ich hospodárenia.

МИКИТА Й.—БОДИАН Й., НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, Тренчанска 55, 824 80 Братислава

ЯНКОВИЧ И., ЦК компартии Словакии, ул. Глубока 2, 813 33 Братислава
Экономическая дифференциация и ее причины на сельхозпредприятиях ССР

Zeměd. Ekon., 33, 1987, № 1, s. 57—66. — 1 табл., лит. 3, рез. слов., русск., англ., нем.

сельскохозяйственное предприятие, результаты хозяйствования, межхозяйственная дифференциация, показатели, резервы, результаты разработок

Na основе анализа экономических достижений 700 ЕСХК и госхозов Словакии, работающих в приблизительно одинаковых природных и экономических условиях, авторы указали на потенциальные резервы, вытекающие из разных хозяйственных достижений и на их причины. В статье выдвигается в то же время новый способ классификации хозяйств по показателям, характеризующим уровень их хозяйствования.

MIKITA J.—BODIAN J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava,

JANKOVIČ I., Central Committee of the Communist Party of Slovakia, Hlboká 2, 813 33 Bratislava

Economic Differentiation and its Causes on the Farms of the Slovak Socialist Republic

Zeměd. Ekon., 33, 1987, No. 1, pp. 57—66. — 1 tab., refs 3, summaries in sl, ru, en, de

farm, economic results, farm differentiation, indicators, reserves, results of research

The economic results reached by 700 co-operative and state farms in Slovakia under about the same natural and economic conditions were subjected to analysis. Attention is drawn to the potential reserves associated with the differentiated economic results and the factors underlying them. The authors also suggest a new method of the classification of farms and the parameters characterizing the quality of their management.

MIKITA J. – BODIAN J., Forschungsinstitut für die Ökonomik der Land- und Nahrungsgüterwirtschaft, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava,
JANKOVIČ I., Zentralkomitee der Kommunistischen Partei der Slowakei, Hlboká 2, 813 33 Bratislava

Die ökonomische Differenzierung und deren Gründe in den Landwirtschaftsbetrieben der Slowakei

Zeměd. Ekon., 33, 1987, Nr. 1, S. 57–66. — 1 Tab., Lit. 3, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtech.

Landwirtschaftsbetrieb, Wirtschaftsergebnisse, Differenzierung, betriebl., Kennziffern, Reserven, Forschungsergebnisse

Ausgehend von einer Analyse der Wirtschaftsergebnisse von 700 LPG und Staatsgütern in der Slowakei, die unter etwa gleichen natürlichen und ökonomischen Bedingungen arbeiten, weisen die Autoren auf potentielle Reserven hin, die sich aus den unterschiedlichen Wirtschaftsergebnissen ergeben, und zeigen deren Ursachen auf. Vorgeschlagen wird weiter eine neue Methode zur Klassifizierung der Betriebe anhand von Kennziffern über das Niveau ihrer Wirtschaftstätigkeit.

Adresy autorov:

Doc. ing. Juraj Mikita, CSc., ing. Jozef Bodian, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Ing. Ivan Jankovič, CSc., Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, Hlboká 2, 813 33 Bratislava

Jediná možná cesta rozvoje československého zemědělství spočívá v jeho všestranné intenzifikaci. Použití účinnějších výrobních prostředků a kvalifikovanějších pracovních sil k hospodárnějšímu způsobu výroby souvisí s probíhající vědeckotechnickou revolucí a je ovlivňováno skutečností, že zdroje extenzivního růstu jsou vyčerpány. Jak bylo řečeno na XVI. sjezdu KSČ a opět vyplynulo i z jednání XVII. sjezdu KSČ, je právě urychlení vědeckotechnického rozvoje určujícím činitelem, páteří procesu intenzifikace.

Proces intenzifikace jako přechod od extenzivního k intenzivnímu typu růstu zemědělské výroby však úzce souvisí i s nutností rozhodného obrátu k novým, účinnějším metodám vědeckého řízení a plánování. Skutečnost zavádění výpočetní techniky do zemědělství přináší i změnu požadavků na orgány středního článku řízení k odhalování a využívání vnitřních rezerv. Jsou vytvářeny materiálně technické podmínky pro realizaci systému hodnocení reprodukčního procesu v zemědělství — procesu, jehož náročnost vyplývá z jeho specifických podmínek a zvláštností.

Příspěvek poukazuje na možnosti využití výpočetní techniky a metod hodnocení v oblasti vyhodnocování variability ekonomické úrovně zemědělských podniků z hlediska potřeb orgánů středního článku řízení. Při řešení problému výrobně ekonomické diferenciace se vychází ze Souboru opatření k intenzifikaci výroby. Řešením databázového systému vzniká nástroj kvantitativního hodnocení variability zemědělských podniků. Spolu s nezbytnými metodami ekonomiky socialistického zemědělství je vhodným prostředkem k hodnocení zákonitostí vývoje reprodukčního procesu v zemědělství vůbec. Předloženým řešením je plněn i požadavek stranických a vládních orgánů na využívání všech dostupných prostředků a uplatňování nejnovějších poznatků při prosazování progresivních metod organizace, řízení a plánování v zemědělsko-potravinářském komplexu.

METODIKA A MATERIÁL

Metodika výstavby databázového systému se skládá ze dvou základních částí:

- metodiky výstavby informačního systému databankovou technologií,
- metodiky programového řešení zpracování dílčích informací.

Metodika využívání databázového systému je založena na metodách ekonomiky socialistického zemědělství jako teoretického základu a prostředku

věcně logické, kvalitativní analýzy a současně i kritéria správnosti závěrů kvantitativní analýzy.

Celá část práce zabývající se konstrukcí databázového systému jako informačního systému databankovou technologií má metodický charakter. Čerpá ze základních teoretických prací v oblasti výstavby a využívání databázových systémů Codda (1970) a Chena (1976), z našich autorů pak především Chvalovského (1976) aj.

Databázový systém (DBS) se v našem pojetí skládá ze dvou vzájemně neoddelitelných částí:

- báze dat, tj. organizované množiny dat;
- systému řízení báze dat (SŘBD), tj. programového systému pro definici a manipulaci s daty.

Konstrukce databázového systému byla zahájena analýzou dostupnosti a vhodnosti systému řízení báze dat. Po výběru systému řízení báze dat SOFIS bylo přistoupeno k vlastní konstrukci databázového systému. Příslušné činnosti je možno shrnout do etap:

- získání prvotních údajů,
- výstavba souboru ukazatelů,
- začlenění datového souboru do databázového systému,
- ověření základních funkcí budovaného databázového systému.

Metodika programového řešení zpracování dílčích informací uložených v databázi se opírá o teoreticky definované metody víceaspektního hodnocení.

V práci řídicích pracovníků se často vyskytují situace, kdy pro přijetí rozhodnutí je třeba vzít v úvahu řadu hledisek – je třeba provést složité rozhodnutí. Složitým rozhodnutím se rozumí situace, kdy existuje konečná množina hodnocených jednotek, přičemž každá hodnocená jednotka je charakterizována konečnou množinou kritérií.

Složité rozhodování (úloha víceaspektního hodnocení) je řešitelné metodami víceaspektního hodnocení. V naší práci jsou algoritmizovány a programově řešeny základní teoretické poznatky z oblasti víceaspektního hodnocení tak, jak je přináší např. práce Černého a Glückaufové (1982) s uvedením i několika zahraničních a domácích aplikací.

Zpracovávané metody víceaspektního hodnocení můžeme rozdělit na metody vytvářející jednoznačné pořadí variant (jednotek) a na metody vytvářející jednoznačné pořadí indifferenčních tříd variant.

Mezi metody vytvářející jednoznačné pořadí variant zařazujeme:

- a) Metodu váženého průměru pořadí, kde vzorec pro určení průměrného pořadí varianty i má tvar

$$r_i^{(1)} = \frac{-1}{M - c_i} \sum_{j=1}^M p_{ij} \cdot w_j$$

kde: $r_i^{(1)}$ – vážený průměr pořadí i -té varianty

M – počet kritérií, na základě kterých je prováděno hodnocení

p_{ij} – individuální pořadí variant, tj. pořadí i -té varianty z hlediska j -tého kritéria

w_j – váha j -tého kritéria

c_i – součet vah kritérií, jejichž hodnota pro danou variantu i není známa

b) Metoda bodovací, kdy určujeme nejprve bodovou hodnotu jednotlivých hodnotících kritérií ve srovnání s ideální hodnotou. Ideální hodnota může být např. extrémní hodnota dosažená v rámci sledovaného souboru hodnocených variant.

Bodovou hodnotu vypočítáme ze vztahů:

$$b_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_j} \cdot 100 \quad \text{pro kritéria, u nichž je žádoucí co nejvyšší hodnota}$$

$$b_{ij} = \frac{x_j}{x_{ij}} \cdot 100 \quad \text{pro kritéria, u nichž je žádoucí co nejnižší hodnota}$$

kde: x_{ij} — hodnota j -tého kritéria na i -té variantě
 x_j — ideální hodnota j -tého kritéria

Výsledné pořadí určujeme na podkladě vážených aritmetických průměrů ze vztahu

$$r_i = \frac{1}{m - c_i} \cdot \sum_{j=1}^M b_{ij} \cdot w_j$$

c) Metodu normované proměnné, kde vzorec pro určení výsledného pořadí varianty určujeme na základě vážených aritmetických průměrů normovaných hodnot z_{ij} .

d) Metodu vzdálenosti od ideální (fiktivní) jednotky, kdy průměrnou vzdálenost každé skutečné varianty od fiktivní určíme jako průměrnou váženou euklidovskou vzdálenost reálné varianty od fiktivní (lépe opět s využitím normovaných proměnných):

$$r_i = \frac{1}{m - c_i} \cdot \sum_{j=1}^M (z_{ij} - z_j)^2 \cdot w_j$$

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{s_j} \quad \text{pro kritéria, u nichž je žádoucí co nejvyšší hodnota}$$

$$z_{ij} = \frac{\bar{x}_j - x_{ij}}{s_j} \quad \text{pro kritéria, u nichž je žádoucí co nejmenší hodnota}$$

kde: s_j — směrodatná odchylka j -tého kritéria
 $\bar{x}_j$ — průměrná hodnota j -tého kritéria

Mezi metody vytvářející jednoznačné pořadí indifferenčních tříd variant zařazujeme metodu AGREPREF a modifikace metod ELEKTRA.

Podrobněji je metodika víceaspektního hodnocení uvedena v pracích Křováka (1983), Minaříka (1984) aj.

Metodika konstrukce údajové části databázového systému vychází z práce Vinohradského (1980), odkud přebírá návrh soustavy ukazatelů. Prvotní údaje jsou sledovány z výkazů Náklady Úč ZEM 1-04, Výsledovka Úč 1A-12, Sůvaha Úč 2A-02, odvody a dotace Úč 4A-02, ZEM V1-12, ZEM V2-04, ZEM V6-01 a ODV/MZVŽ ČSR/12-12. Základní struktura datové základny vystihuje podle našeho mínění podstatné výsledky hospodaření každého ze sledovaných zemědělských podniků Jihomoravského kraje. Z každého podniku je získáváno 77 prvotních údajů. Na podkladě těchto údajů jsou počítány naturální, smíšené i peněžní ukazatele vystihující ekonomickou, technologickou i biologickou úroveň podniku.

Vedle základních ukazatelů jsou počítány i indexy vybraných ukazatelů, které jsou tvořeny jako poměry hodnot absolutních v daném podniku k hod-

notám průměrným v daném pásmu stanovištních jednotek, tj. podniků s přibližně stejnými přírodními podmínkami.

Výpočet indexu je popsán vztahem:

$$\text{INDEX}_{UK_i} = \frac{UK_i}{(\overline{UK})_{PSJ, t}} \cdot 100$$

kde: UK_i — absolutní hodnota i -tého ukazatele daného podniku

$UK_{PSJ, t}$ — průměrná hodnota i -tého ukazatele dosažená v podnicích hospodářicích v přibližně stejných přírodních podmínkách jako má daný podnik

Na základě vstupních (prvotních) údajů je počítána soustava obsahující 102 ukazatele včetně indexů.

VÝSLEDKY

Vlastní řešení databázového systému je logicky členěno do dvou v podstatě nezávislých etap.

V první etapě je řešena problematika výstavby informačního systému databankovou technologií.

Ve druhé etapě je řešena problematika „uživatelského komfortu“. Do ní je zařazena realizace programových prostředků, které umožní provádět náročnější operace nad poskytovanými informacemi uloženými v bázi dat.

Hlavním kritériem první etapy je efektivnost zpracování dat. Při výstavbě DBS databankovou technologií jsou všechny kroky motivovány snahou o maximální vhodnost využití informací uložených v databázi, na dosahování potřebného efektu v řízení a na dosahování vyšší produktivnosti a účinnosti řídicí práce.

Uživatel DBS má možnost vybírat informace uložené v databázi dvojím způsobem:

— Pomocí jednoduchého jazyka RELAN. Formulace dotazu konstruovaného v neprocedurálním jazyce RELAN je triviální. Součástí jazyka je cca 10 klíčových slov, pomocí kterých si uživatel-řídicí pracovník definuje, ze kterých souborů databáze bude vybírat potřebné informace a jaké podmínky tyto informace musí splňovat.

— Pomocí programu zapsaného v některém z povolených hostitelských jazyků (COBOL, PL/1, FORTRAN), do něhož jsou zařazovány příkazy jazyka pro manipulaci s daty (DML).

Řešením druhé etapy vznikly programové prostředky poskytující pracovníkům nadpodnikových orgánů řízení zemědělství aparát vhodný ke komplexnímu hodnocení úrovně hospodaření zemědělských podniků. Databázový systém obsahuje programové moduly JMVH, řešící úlohu víceaspektního hodnocení na základě jednoduchých metod popsaných v metodické části, ELEKTRA a AGREPREF.

Další programové prostředky řešené v rámci databázového systému umožní řídicímu pracovníku zabývajícímu se hodnocením rozdílnosti v ekonomické úrovni zemědělských podniků vybrat soubor potřebných podniků (max. však 254 podniků JM kraje jako celek), z nichž každý je hodnocen na základě kritérií — ukazatelů, obsažených v databázi. Ze 102 ukazatelů má uživatel možnost hodnotit podnik na základě max. 15 ukazatelů komplexně. Vytvořený soubor je poté zpracováván modulem řešícím úlohu víceaspektního hodnocení, přičemž uživatel má mj. možnost ovlivňovat váhu jednotlivých hodnotících kritérií podlejších se na celkovém hodnocení.

Organizační postup krajské a okresních zemědělských správ v Jihomoravském kraji při řešení výrobně ekonomické diferenciaci z roku 1982 přináší seznam zemědělských podniků, které vykazují trvale podprůměrné výsledky. Bylo rozhodnuto, že u těchto podniků bude uplatňován zvláštní režim hospodaření. Pro tyto podniky byly zpracovány zvláštní plány intenzifikace výroby pro 7. pětiletku.

Na základě spolupráce s KZS v Brně jsme přistoupili k celkovému hodnocení výsledků 7. pětiletky na souboru jihomoravských jednotných zemědělských družstev.

Zaměřili jsme se jednak na ověření dopadu uplatňování zvláštních režimů u trvale zaostávajících podniků, jednak na vypracování podkladů pro diferencované řízení podniků v 8. pětiletce Soubor JZD JM kraje hodnotíme na základě vstupů (vstupní úrovně), výstupů (výstupní úrovně) s možností přihlídnutí k dosahované rentabilitě.

Jako hodnotící kritéria byly vzaty v úvahu tyto ukazatele:

a) při hodnocení vstupní úrovně

1. počet pracovníků na 100 ha (35% vliv na celkovém hodnocení)
2. základní prostředky na 1 ha (20% vliv na celkovém hodnocení)
3. materiální vklady na 1 ha (45% vliv na celkovém hodnocení)

b) při hodnocení výstupní úrovně

1. hrubá produkce rostlinná na 1 ha (45% vliv)
2. hrubá produkce živočišná na 1 ha (25% vliv)
3. vlastní zemědělská produkce na 1 ha (30% vliv)

Procento vlivu bylo stanoveno na základě expertního odhadu pracovníků KZS v Brně. K hodnocení používáme indexů popsaných ukazatelů, neboť je tím zohledněno hospodaření hodnocených podniků v různých přírodních podmínkách.

Bylo provedeno víceaspektní hodnocení vstupní úrovně a výstupní úrovně, a to vždy na základě průměrů dosažených v období 1981–1985, a na základě vývoje těchto úrovní (dynamiky) v letech 1981–1985. Celkové znázornění dosahované vstupní a výstupní úrovně i jejich vývoj přináší tab. I. Tabulka obsahuje sledované charakteristiky všech JZD hospodařících na území JM kraje a je do ní zahrnuto i hodnocení jednoaspektní – rentability jako pomocného ukazatele.

Pro snazší orientaci v tabulce uvádíme: např. podnik č. 1 hospodaří s velmi nízkou úrovní vstupů (1) a vývoj vstupů je průměrný (3). Z hlediska vstupní úrovně může být podnik hodnocen pozitivně. Úroveň výstupů je průměrná (3), avšak dynamika výstupů ukazuje na postupné zlepšování (2). Z hlediska podnikového hospodaří s velmi nízkou rentabilitou (5), i když velmi vysoká dynamika (1) dává určité předpoklady postupného zlepšování.

VÝSLEDKY HODNOCENÍ

Databázový systém poskytl účinné podklady pro hodnocení ekonomické úspěšnosti podniků v 7. pětiletce. Potvrdil, že opatření KZS uplatňovaná vůči trvale zaostávajícím podnikům byla účinná, neboť 21 podniků ze sledovaných 29 mělo na konci 7. pětiletky pozitivní výsledky v dynamice své ekonomické úrovně.

I. Celkové znázornění vstupní úrovně, dynamiky vstupní úrovně, výstupní úrovně a dynamiky moravského kraje v letech 1981—1985

Č.	Vstup		Výstup		Rent.		Č.	Vstup		Výstup		Rent.	
podn.	prům.	dyn.	prům.	dyn.	prům.	dyn.	podn.	prům.	dyn.	prům.	dyn.	prům.	dyn.
1	1	3	3	2	5	1	57	1	1	5	1	2	4
2	5	4	1	3	1	4	58	5	4	5	1	5	2
3	1	3	4	2	3	1	59	5	5	2	1	3	3
4	5	4	1	5	5	2	60	5	5	5	2	3	5
5	5	1	2	5	3	3	61	5	1	1	3	4	3
6	3	2	5	2	3	1	62	5	4	5	3	2	4
7	3	5	4	1	4	1	63	5	2	2	2	4	4
8	3	2	4	1	2	2	64	5	5	5	4	1	4
9	4	1	2	5	2	5	65	5	5	5	5	3	3
10	4	2	4	1	4	2	66	5	5	3	3	2	5
11	4	1	5	2	2	4	67	5	1	5	1	5	4
12	5	2	3	2	4	4	68	5	5	4	2	2	5
13	1	1	3	3	3	2	69	4	5	2	4	1	4
14	2	5	4	2	5	1	70	4	4	4	1	3	3
15	4	4	4	3	4	4	71	1	4	5	3	2	3
16	5	3	2	1	4	2	72	5	4	1	3	1	4
17	4	5	4	1	5	2	73	3	5	4	4	4	4
18	4	1	4	1	3	3	74	4	5	2	3	2	2
19	3	4	3	2	4	4	75	1	4	5	4	4	1
20	4	1	2	4	3	2	76	4	4	5	1	4	3
21	4	5	4	1	4	1	77	5	3	2	3	2	1
22	5	5	1	1	3	5	78	3	4	3	2	3	3
23	4	3	3	1	5	4	79	2	2	5	2	4	2
24	4	2	1	5	3	4	80	5	5	2	2	2	5
25	5	3	1	4	2	5	81	4	1	3	3	3	4
26	2	2	3	1	2	1	82	3	2	5	5	2	5
27	2	4	2	4	1	4	83	4	5	4	1	4	4
28	4	3	2	1	2	3	84	4	5	3	3	3	1
29	3	2	4	3	5	3	85	5	1	5	5	4	3
30	3	3	3	5	3	3	86	2	3	1	3	1	2
31	5	4	2	1	3	5	87	1	3	2	5	4	4
32	3	1	4	3	5	5	88	4	5	2	3	1	5
33	4	5	5	2	5	1	89	1	3	4	5	2	4
34	1	1	2	5	1	3	90	3	4	1	4	1	5
35	4	1	3	3	3	4	91	3	3	2	3	1	5
36	5	4	1	4	1	4	92	1	2	5	4	5	4
37	5	2	3	5	5	4	93	1	1	2	5	1	5
38	3	3	4	5	5	4	94	2	2	2	4	2	3
39	4	5	2	5	3	2	95	1	2	5	2	1	5
40	4	5	4	5	5	3	96	1	3	2	2	1	5
41	3	5	4	2	4	2	97	1	1	3	5	1	4
42	3	3	4	1	4	2	98	4	3	1	2	3	5
43	5	1	1	4	2	2	99	5	1	1	5	1	5
44	2	2	5	5	2	3	100	4	5	3	2	5	3
45	5	3	1	5	3	3	101	2	2	3	2	5	1
46	2	5	5	5	4	4	102	4	2	2	4	4	1
47	2	4	5	2	5	3	103	5	4	1	4	1	4
48	5	1	2	5	5	4	104	2	1	5	2	5	1
49	4	5	5	5	4	1	105	1	1	1	5	5	5
50	4	5	4	5	5	2	106	1	1	1	3	1	2
51	4	4	3	3	4	3	107	1	3	1	5	3	1
52	4	2	3	1	2	2	108	4	4	3	2	4	2
53	2	5	4	1	4	1	109	3	1	4	5	3	3
54	5	3	1	1	3	4	110	2	2	4	4	3	3
55	5	2	4	2	1	4	111	2	4	4	3	3	3
56	5	5	2	1	1	5	112	2	2	5	4	2	3

Hodnoty v tabulce je možno chápat jako známky, tj. jedničku obdrží podniky, které dosahují dosahuje-li vyšších hodnot výstupů či vyšší rentability, resp. dosahuje-li nižších hodnot vstupů

Č. podn.	Vstup		Výstup		Rent.		Č. podn.	Vstup		Výstup		Rent.	
	prům.	dyn.	prům.	dyn.	prům.	dyn.		prům.	dyn.	prům.	dyn.	prům.	dyn.
113	4	2	2	5	4	3	169	5	5	4	5	4	2
114	2	4	4	3	4	2	170	3	3	4	4	2	4
115	5	4	4	5	5	2	171	5	1	4	2	5	2
116	3	3	5	5	3	3	172	5	1	1	3	2	2
117	5	4	1	2	2	5	173	3	1	4	1	3	2
118	4	3	1	2	2	4	174	2	5	2	5	1	5
119	4	2	2	4	1	5	175	4	3	5	4	4	2
120	3	3	4	5	4	5	176	2	3	4	5	1	5
121	3	2	1	4	1	4	177	5	3	3	5	2	5
122	2	4	3	5	3	4	178	5	3	1	4	2	3
123	4	2	2	2	5	2	179	2	1	5	3	4	3
124	4	1	3	5	1	3	180	4	2	3	3	3	4
125	2	5	4	4	4	4	181	5	4	5	4	2	3
126	3	2	1	4	1	5	182	1	1	5	4	1	5
127	3	2	1	4	1	4	183	5	5	1	2	2	5
128	1	2	2	2	1	2	184	1	1	5	3	4	3
129	2	2	5	2	2	2	185	4	5	5	3	4	3
130	1	4	3	5	1	5	186	2	2	4	3	3	3
131	1	3	1	4	1	5	187	1	2	3	4	2	5
132	1	2	1	1	1	3	188	1	2	2	3	2	3
133	5	3	1	3	2	5	189	1	4	4	2	3	4
134	3	3	2	3	1	4	190	1	2	3	3	2	4
135	2	2	4	1	2	2	191	2	3	4	4	4	4
136	1	5	4	3	3	4	.	.	.	.	.	.	.
137	2	4	3	2	4	1	.	.	.	.	.	.	.
138	2	5	3	5	2	4	.	.	.	.	.	.	.
139	2	4	5	2	5	1	225	2	3	3	4	2	5
140	3	2	4	4	5	2	226	1	1	1	5	1	5
141	5	1	4	3	5	2	227	1	1	4	1	5	1
142	3	4	3	1	3	4	228	1	1	2	5	2	4
143	2	4	2	4	1	5	229	1	1	2	2	1	2
144	4	4	1	4	1	5	230	2	4	2	4	3	2
145	4	3	3	3	3	1	231	4	5	2	1	4	1
146	3	4	4	2	4	4	232	3	1	1	5	4	2
147	2	5	2	1	2	3	233	4	2	1	2	4	5
148	4	1	4	3	5	1	234	2	1	1	2	5	3
149	1	3	2	4	2	3	235	3	1	1	4	3	3
150	1	3	5	4	5	1	236	3	1	3	3	4	2
151	3	4	1	4	1	5	237	3	3	3	3	3	1
152	2	2	4	3	2	5	238	3	2	2	4	3	4
153	4	1	1	4	4	2	239	2	5	5	2	5	2
154	3	4	3	1	2	2	240	4	3	2	3	5	1
155	3	4	2	2	4	2	241	3	3	1	3	2	5
156	3	3	1	1	5	1	242	3	3	3	4	3	3
157	2	3	2	4	4	3	243	2	5	5	5	4	4
158	4	2	4	3	4	5	244	2	3	5	4	5	1
159	4	4	4	3	5	3	245	2	2	5	3	4	2
160	2	4	3	3	4	2	246	1	2	5	2	3	3
161	2	2	3	4	5	4	247	1	2	3	3	5	2
162	1	1	2	1	4	1	248	1	3	1	2	1	5
163	3	2	2	4	2	2	249	1	2	1	1	2	1
164	3	4	2	5	1	5	250	4	4	2	2	1	5
165	2	1	3	2	3	2	251	1	5	5	1	2	4
166	3	2	2	4	1	5	252	3	1	3	2	5	1
167	4	3	4	4	5	1	253	1	4	5	5	5	1
168	1	1	1	4	1	3	254	3	4	3	4	3	4

nejlepších výsledků. Jsou to podniky, které jsou v nejlepších 20 % podniků. Podnik je lepší, (nákladů).

Číslo podniku	1981	1982	1983	1984	1985	Průměr	Dyna- mika	Výsledek
17	233	192	238	145	116	207	8	opatření velmi účinná
42	243	201	145	119	130	192	5	
53	230	155	206	187	83	180	9	
156	125	37	83	35	16	38	10	
216	237	227	165	213	187	220	22	
219	176	140	95	137	63	116	15	
49	223	126	232	238	243	233	242	opatření
38	175	164	161	165	224	189	211	neúčinná

Tab. II. ukazuje pořadí některých ze zaostávajících podniků z hlediska úrovně výstupů v letech 1981–1985. Celkově bylo hodnoceno 254 podniků.

Tabulka svědčí o pozitivním vývoji sledovaných podniků. Většina ze sledovaných podniků se nachází v pravé polovině, což svědčí o podprůměrné či vysoce podprůměrné úrovni definovaného výstupu. Ovšem zároveň jejich umístění v první polovině dává reálný předpoklad postupného zlepšování.

Výsledky víceaspektního hodnocení potvrzují, že problém diferenciacie je trvalý. Existuje řada podniků, které dosahují vynikajících výsledků a mají předpoklady své výsledky ještě zvýraznit. Mezi nejlepší podniky v kraji patří podniky č. 13, 26, 106, 128, 132, 165, 188, 192, 204, 229, 249 aj.

† Jako trvale zaostávající se jeví podniky č. 15, 37, 38, 46, 60, 67, 115, 116, 171, 185, 210, 243, 253, ale i 32, 92, 139, 150 aj.

ZÁVĚR

Celkově je možno výsledky práce shrnout a stručně charakterizovat následujícím způsobem:

- byla kompletována nehomogenní soustava ukazatelů využívaných na úrovni středního článku řízení zemědělských podniků,
- byla provedena realizace databázového systému na počítači EC 1033 pod operačním systémem OS,
- byly vypracovány prvky obecného programového vybavení směřující k možnosti provádění víceaspektního hodnocení.

Realizovaný systém plně prokázal funkčnost při řešení konkrétních aplikačních problémů.

Praktický přínos je především v usnadnění práce řídících pracovníků OZS a KZS. Systém řeší podle našeho názoru netradičním způsobem problematiku prosperity JZD a zároveň poskytuje nenáročným způsobem přístup k informační základně.

Je zřejmé, že databázový systém umožňuje získání objektivní a komplexně zpracované informace, která slouží jako podklad k řídicí činnosti. Teprve kompetentní pracovník nadpodnikového orgánu provádí konečné závěry na základě znalostí individuálních zvláštností hodnocených podniků. Výstupy databázového systému nelze v žádném případě považovat za konečné řešení, pouze za podklad kvalifikovaného, se znalostí věci prováděného rozhodování.

Literatura

- CHEN, P. P.: The entity Relationship Model. ACM, 1976, č. 1.
CHVALOVSKÝ, V.: Banky dat. Praha, SNTL/Alfa 1976.
GLÜCKAUFOVÁ, D.—ČERNÝ, M.: Vícekriteriální vyhodnocování v praxi. Praha, SNTL 1982.
KŘOVÁK, J.: Vybrané metody víceaspektního hodnocení průmyslových organizací. Výzkumná práce č. 96. Praha, VÚSEI 1983.
KŘOVÁK, J.—MINAŘÍK, B.—MOTYČKA, A.: Metody vícekritériálního hodnocení a jejich využití v zemědělství. Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 11.
MOTYČKA, A.: Příspěvek k možnostem zpracování dat databankovou technologií. Acta Univ. Agric. Brno, 1984, č. 3—4.
VINOHRADSKÝ, K. a kol.: Rezervy intenzifikace zemědělské výroby vyplývající z diferenciací ekonomické úrovně zemědělských podniků. [Závěrečná zpráva.] Brno, VŠZ 1985.
VINOHRADSKÝ, K. a kol.: Analýza tendencí a faktorů diferenciací v ekonomickém rozvoji JZD ČSR. [Závěrečná zpráva.] Brno, VŠZ 1980.

Došlo 5. 6. 1986

MOTYČKA A., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 613 00 Brno

Databázový systém pro hodnocení rozdílnosti ekonomické úrovně zemědělských podniků Jihomoravského kraje

Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 1, s. 67—76. — 2 tab., lit. 8, res. čes., rus., angl., něm.

kraj Jihomoravský, zemědělský podnik, diferenciací, počítače, systém databázový, analýza ekonomická, výsledky výzkumu

Práce se zabývá problematikou realizace databázového systému pro hodnocení rozdílnosti ekonomické úrovně zemědělských podniků Jihomoravského kraje. Realizačním výstupem je systém použitelný orgány středního článku řízení zemědělství. Problematika výstavby databázového systému je řešena ve dvou směrech: výstavbou informačního systému využitelného krajskými a okresními orgány a řešením programových prostředků pracujících s uloženými informacemi a umožňujícím provádět složitá rozhodování. Řešením databázového systému vzniká nástroj kvantitativního hodnocení variability zemědělských podniků. Spolu s nezbytnými metodami ekonomiky socialistického zemědělství je vhodným prostředníkem k hodnocení zákonitostí vývoje reprodukčního procesu v zemědělství vůbec.

МОТЫЧКА А., Сельскохозяйственный институт, ул. Земедельска 5, 613 00 Брно

Система банка данных по оценке различий экономического уровня между хозяйствами Южноморавского края

Zeměd. Ekon., 33, 1987, № 1, с. 67—76. — 2 табл., лит. 8, рез. чешск., русск., англ., нем.

Южноморавский край, хозяйство, дифференцировка, вычислительные машины, система банков данных, экономический анализ, результаты разработок

В работе рассматривается проблематика реализации системы банка данных для оценки различий экономического уровня хозяйства в Южной Моравии. Реализационным выводом является система, предоставляемая в распоряжение органам центрального звена управления сельским хозяйством. Проблематика создания банка данных решается в двух направлениях: построение информационной системы для нужд краевых и районных органов и разработка программных средств, оперирующих хранимой информацией и позволяющих производить сложные решения. Система банков данных представляет средство квантитативного определения изменчивости хозяйств. Наряду с неизбежными методами экономики соц. сельского хозяйства она — целесообразное средство оценивания закономерностей развития репродуктивного процесса в сельском хозяйстве вообще.

MOTYČKA A., University of Agriculture, Zemědělská 5, 613 00 Brno

The Data-Base System of Evaluation of the Differences in the Economic Standard of the Farms of the South-Moravian Region

Zeměd. Ekon., 33, 1987, No. 1, pp. 67—76. — 2 tabs, refs 8, summaries in cs, ru, en, de

South-Moravian region, farm, differentiation, computers, data-base system, economic analysis, results of research

We studied the problems of the formation of a data-base system for the evaluation of differences in the economic standards of farms in the South-Moravian region. The purpose of the efforts is to form a system applicable by the medium-level authorities responsible for the management of agriculture. The problems of construction of the data-base system are being solved in two directions: formation of an information system applicable by the regional and district authorities and elaboration of software to process the stored information and to enable complex decision-making. The data-base system will constitute an instrument of quantitative evaluation of the variability of farms. Together with the essential socialist farm-economy methods, the data-base system will be a suitable factor mediating the evaluation of the regularities of development of reproduction process in agriculture as a whole.

MOTYČKA A., Hochschule für Landwirtschaft, Zemědělská 5, 613 00 Brno

Databasis-System für die Bewertung der Unterschiede des ökonomischen Niveaus der Landwirtschaftsbetriebe des Südmährischen Bezirks

Zeměd. Ekon., 33, 1987, S. 67—76. — 2 Tab., Lit. 8, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Bezirk Südmähren, Landwirtschaftsbetrieb, Differenzierung, Rechner, Databasis-System, ökon. Analyse, Forschungsergebnisse

Behandelt wird die Problematik der Realisierung eines Databasis-Systems für die Bewertung der Unterschiede im ökonomischen Niveau der Landwirtschaftsbetriebe des Bezirks Südmähren. Dieses System ist für die mittleren Leitungsorgane der Landwirtschaft gedacht. Der Realisierungsweg geht in zwei Richtungen: der Aufbau eines Informationssystems für die Bezirks- und Kreisorgane und die Ausarbeitung von Programmen zur Bearbeitung der eingegebenen Informationen und für komplizierte Entscheidungen. Damit entsteht ein Instrument für die quantitative Bewertung der Variabilität der Landwirtschaftsbetriebe. Zusammen mit den anderen Methoden in der Ökonomik der sozialistischen Landwirtschaft ist es ein geeignetes Mittel zur Bewertung der Gesetzmäßigkeiten der Entwicklung des Reproduktionsprozesses in der Landwirtschaft überhaupt.

Adresa autora:

Ing. Arnošt Motyčka, Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 613 00 Brno

V současné vývojové etapě našeho zemědělstí, kdy zdroje pro další extenzivní rozvoj jsou do značné míry omezeny, hledají se všechny možnosti pro zajištění dalšího růstu zemědělské výroby cestou její intenzifikace. Jednou z reálných cest ke splnění tohoto úkolu je i důsledné odstraňování příčin rozdílných ekonomických výsledků v zemědělských podnicích hospodařících ve srovnatelných přírodních podmínkách. Velký význam v tomto směru má poznávání charakteristických rysů ekonomiky předních podniků, zejména pak vlivu rozdílného využívání vědeckotechnického rozvoje.

Příspěvek shrnuje výsledky výzkumu zaměřeného na získání poznatků o komplexu faktorů, jež vedou k vysoké intenzitě využití přírodních zdrojů zemědělské výroby při relativně úsporném vynakládání vkladů do výroby ve vybraném souboru předních zemědělských podniků.

METODIKA A MATERIÁL

Analýza faktorů podmiňujících dosahování nadprůměrných výsledků vybranými zemědělskými podniky byla prováděna ve dvou fázích.

V první fázi byl výzkum zaměřen na určení podílu vlivu rozsahu pracovních a materiálních vkladů do výroby na straně jedné a jejich produkční efektivnosti na straně druhé na dosahovanou intenzitu zemědělské výroby. V rámci tohoto zkoumání byly posuzovány zejména tyto kombinace faktorů:

$$i = t \cdot p$$

$$i = f \cdot e$$

$$i = m \cdot n$$

kde: i — intenzita zemědělské výroby
 t — rozsah vkladů živé práce
 f — rozsah vkladů základních prostředků
 m — rozsah vkladů materiálních
 p — produktivita živé práce
 e — efektivnost základních prostředků
 n — efektivnost materiálních vkladů

Pro kvantifikaci vlivu uvedených faktorů na dosahovanou intenzitu zemědělské výroby byla v návaznosti na metodické principy používané Vinohradským (1973) aplikována:

– komparace průměrných hodnot faktorů mezi souborem JZD s nadprůměrnými ekonomickými výsledky a souborem všech JZD Jihomoravského kraje,

– rozklad rozdílu intenzity výroby na dílčí složky odpovídající vlivu jednotlivých faktorů,

– korelační a regresní analýza.

Pro kvantitativní vyjádření podílu jednotlivých faktorů na intenzitě zemědělské výroby je užito rozkladu rozdílů v objemu zemědělské produkce na jednotku plochy půdy. Např. pro odhad vlivu rozsahu vkladů živé práce a její produktivity je dosažená úroveň intenzity zemědělské výroby vyjádřena obecně:

$$i = t \cdot p$$

Celkový rozdíl objemu produkce na jeden hektar mezi souborem předních zemědělských podniků a průměrem kraje (Δi) lze potom rozložit na dvě dílčí části:

$$\Delta i = \Delta i_t + \Delta i_p$$

kde: Δi_t – část rozdílu vyvolaná rozdílným rozsahem vkladů živé práce

Δi_p – část rozdílu ovlivněná odlišnou produktivitou práce v obou souborech

Pro výpočet dílčích částí Δi_t a Δi_p je užito logaritmů indexů podle Jílka a Matějky (1980).

Z metod korelační analýzy je užito regresních funkcí pro výpočet teoretické účinnosti zkoumaných faktorů, která je srovnávána s účinností skutečnou. Pro sledování souhrnného vlivu rozdílného rozsahu výrobní základny na dosahovanou intenzitu zemědělské výroby je užito vícenásobné lineární regrese podle vztahu:

$$i' = a + b_{it} \cdot f_{mt} + b_{ip} \cdot t_{mf} + b_{im} \cdot t_{fm}$$

Určité závěry jsou vyvozovány z rozložení celkového rozptylu intenzity zemědělské výroby na dvě části:

$$(i - \bar{i}) = (i' - \bar{i}) + (i - i')$$

kde: $(i - \bar{i})$ – rozdíl v úrovni intenzity výroby mezi souborem předních JZD a průměrem příslušného pásma stannovištních jednotek

$(i' - \bar{i})$ – rozdíl teoretické hodnoty intenzity výroby souboru předních JZD proti úrovni kraje

$(i - i')$ – rozdíl teoretické a skutečné intenzity výroby vybraného souboru předních podniků

Druhá fáze analýzy byla orientována na posouzení vlivu komplexu faktorů zakládajících ve zkoumaném souboru JZD vysokou úroveň produkce efektivnosti veškerých vkladů, a to jak produktivity živé práce, tak i efektivnosti výrobních prostředků. Postupně byl analyzován možný vliv struktury rostlinné výroby a hektarových výnosů hlavních plodin, vliv struktury živočišné výroby a užítelnosti vybraných kategorií hospodářských zvířat, vliv struktury pracovníků a využití pracovního fondu, rozdíly v odměňování pracovníků různých profesí, vlivy některých vybraných výrobních prostředků a jejich efektivnosti a vliv velikosti zemědělského podniku na ekonomickou úroveň. Závěrem byla posouzena účinnost řídicí práce.

Ke sledování uvedených činitelů bylo využito komparace výsledků předních JZD s průměrem kraje, přičemž bylo usuzováno nepřímým odhadem jejich vlivu na úroveň organizace a řízení a na stupeň aplikace vědeckotechnického pokroku.

Faktografickou základnu zkoumání vlivu jednotlivých faktorů tvoří záměrně vybraný soubor 25 JZD Jihomoravského kraje, které v letech 1980 až 1982 dosahovaly trvale nadprůměrných výsledků z hlediska intenzity zemědělské výroby i z hlediska souhrnné efektivnosti vkladů do výroby při současně alespoň průměrném tempu růstu.

Vzhledem k tomu, že cílem práce bylo posoudit souvislosti ekonomického rozvoje podniků s převážně zemědělskou výrobou, byla do zkoumaného souboru zahrnuta JZD, jejichž podíl nezemědělské produkce na produkci celkové činil maximálně 20 %.

Pro rozřazení podniků do skupin se srovnatelnými přírodními podmínkami bylo využito agregace stanovištních jednotek do pásem podle metodiky zpracované VÚEZVŽ v Praze.

VÝSLEDKY

Vliv rozdílného rozsahu vkladů a jejich produkční efektivnosti na intenzitu zemědělské výroby

Ze zkoumání vlivu základních faktorů rozvoje zemědělské výroby, tak jak byly vymezeny v metodice této práce, vyplynul závěr, že rozdíly v intenzitě zemědělské výroby mezi oběma srovnávanými soubory podniků ovlivňuje především produktivita živé práce a efektivnost základních prostředků i materiálních vkladů, zatímco výše vkladů není ve většině pásem stanovištních jednotek faktorem, který by se převážnou měrou podílel na dosahovaných nadprůměrných výsledcích vybraného souboru JZD.

V různých pásmech stanovištních jednotek se zkoumané faktory podílejí rozdílným způsobem na dosahované intenzitě zemědělské výroby. V podstatě je možno podniky rozdělit do tří skupin. V jedné skupině jsou JZD, ve kterých se na dosahované intenzitě výroby podílejí především vklady do výroby, ve druhé skupině jsou podniky, ve kterých se na dosahovaných výsledcích podílejí rovnoměrně jak vklady, tak i efektivnost těchto vkladů, a třetí skupinu tvoří podniky, u nichž se výrazně projevuje vliv produkční účinnosti vkladů na intenzitu zemědělské výroby.

Z analýzy umožňující kvantifikaci vlivu jednotlivých faktorů na rozdíly intenzity zemědělské výroby mezi vybraným souborem předních zemědělských podniků a souborem všech JZD v Jihomoravském kraji vyplynul obdobný závěr. Stejně skupiny podniků, které vykazovaly nižší vklady živé práce a výrobních prostředků, vykazují i nižší podíl vlivu těchto faktorů na dosahované rozdíly v intenzitě zemědělské výroby. Naproti tomu u podniků, které disponují větším počtem pracovníků i větším rozsahem výrobních prostředků, se projevuje větší podíl vlivu těchto faktorů. Opět se vyčleňuje skupina podniků, které dosahují nadprůměrných výsledků především vlivem vysoké produktivity živé práce i vysoké produkční účinnosti jak vkladů základních prostředků, tak i materiálních vkladů (tab. I).

Pro prohloubení poznatků o míře vlivu produktivity práce a efektivnosti základních prostředků a materiálních vkladů na dosahované výsledky předních JZD byla srovnána skutečně dosažená produkční účinnost jednotlivých faktorů v souboru nadprůměrných zemědělských podniků s účinností teoretickou, odvozenou z lineární regresní funkce. Z výsledků těchto výpočtů uvedených v tab. II je patrné, že ve všech pásmech stanovištních jednotek dosahují vybra-

I. Odhad vlivu rozsahu vkladů a jejich produkční účinnosti na rozdíly v úrovni intenzity zemědělské výroby mezi souborem předních JZD a souborem JZD Jihomoravského kraje

v Kč/ha

Pásmo SJ	Δi	Vlivem faktoru					
		Δi_t	Δi_p	Δi_f	Δi_e	Δi_m	Δi_n
01	+2 292	+1 976	+316	+1 353	+939	+1 464	+828
02	+1 778	-3 762	+5 540	+489	+1 289	+124	+1 654
03	+1 459	+462	+997	+1 013	+446	+960	+499
04	+1 449	-707	+2 156	-473	+1 922	-770	+2 219
05	+3 111	+1 208	+1 903	+859	+2 252	+501	+2 610
06	+1 452	-68	+1 520	+154	+1 298	-452	+1 904
07	+3 487	-1 688	+5 175	+1 058	+2 429	+1 034	+2 453
08	+252	-533	+785	-56	+308	-330	+582
09	+596	-2 144	+2 740	-242	+838	+726	-130
11	+2 155	+1 734	+421	+1 904	+251	+3 039	-884
12	+5 120	+4 004	+1 116	+4 987	+133	+2 983	+2 137

Do pásma SJ 10 není v Jihomoravském kraji zařazeno žádné JZD, proto není uváděno.

Δi — rozdíl úrovně výsledné produkce zemědělské na 1 ha z. p. souboru předních JZD proti úrovni kraje

$\Delta i_t, \Delta i_p, \Delta i_f, \Delta i_e, \Delta i_m, \Delta i_n$ — části rozdílu ovlivněné jednotlivými faktory (označení faktorů je uvedeno v metodice)

II. Srovnání skutečné účinnosti faktorů s účinností teoretickou odvozenou z lineární regresní funkce

v Kčs

Pásmo SJ	p	p'	e	e'	n	n'
01	126 762	118 229	65,32	59,57	161,20	150,71
02	128 941	105 158	59,84	56,24	139,45	133,84
03	103 464	90 577	56,76	53,70	129,80	119,93
04	108 438	97 328	61,01	55,07	144,15	128,93
05	102 975	89 278	57,93	39,39	139,39	115,79
06	102 969	91 546	56,44	51,12	142,24	127,13
07	113 962	83 700	49,87	39,87	136,98	100,12
08	76 094	72 646	46,28	42,18	118,94	113,48
09	93 058	90 773	45,99	43,67	112,53	106,92
11	106 085	95 090	59,44	48,20	131,91	128,65
12	98 417	86 113	52,87	50,89	141,99	123,84

p, e, n — skutečná hodnota zkoumaných faktorů (podle metodiky)

p, e, n' — teoretická hodnota zkoumaných faktorů odvozená z lineární regresní funkce

né přední zemědělské podniky vyšší produktivity živé práce i vyšší produkční účinnosti základních prostředků i materiálních vkladů, než by měly teoreticky dosáhnout s rozsahem výrobní základny, kterou mají k dispozici. Je tedy možno tvrdit, že i ta skupina předních podniků, která dosahuje nadprůměrných výsledků částečně vlivem vyšších vkladů do výroby, využívá vkladů na odpovídající vysoké úrovni. Lze však usoudit, že i v nadprůměrných podnicích existují ještě v některých oblastech rezervy ve zvyšování ekonomické efektivnosti výroby.

Získané poznatky ukázaly, že mezi jednotlivými faktory existují úzké vazby a souvislosti. Zvláště výrazně se tyto vazby prosazují mezi úrovní a vývojem produktivity živé práce a efektivnosti základních prostředků, což vyplývá z probíhajícího procesu substituce živé práce technikou. Proto byla zkoumána souvislost produktivity živé práce s vybaveností pracovníků základními prostředky, s efektivností základních prostředků i s vybaveností pracovníků půdou. Z výsledků této analýzy vyplynul poznatek, že nadprůměrné výsledky vybraného souboru podniků jsou podmíněny z menší části (40 %) vyšší technikou vybaveností práce a z větší části (60 %) vyšší efektivností základních prostředků. Sledování souvislostí produktivity práce s vybaveností pracovníků půdním fondem neprokázalo vliv tohoto faktoru na dosažovanou intenzitu zemědělské výroby.

Z uvedených dílčích analýz souvislostí intenzity zemědělské výroby s rozsahem vkladů práce, výrobních prostředků, produktivity živé práce a efektivnosti výrobních prostředků lze usoudit, že rozsah vkladů do výroby není faktorem, který by v převážné míře ovlivňoval výsledky podniků. Potvrzují

III. Odhad vlivu rozsahu veškerých vkladů a jejich produkční účinnosti na rozdíly v úrovni intenzity zemědělské výroby mezi souborem předních JZD a souborem JZD Jihočeského kraje z vícenásobné lineární regrese

v Kčs

Pásmo SJ	i	i'	$i - \bar{i}$	$i' - \bar{i}'$	$i - i'$
01	21 258	19 907	2 292	941	1 351
02	20 695	18 528	1 778	-389	2 167
03	17 144	16 359	1 459	674	785
04	15 691	12 634	1 449	-1 608	3 057
05	16 167	13 914	3 111	858	2 253
06	14 323	13 010	1 452	139	1 313
07	15 761	13 403	3 487	1 129	2 358
08	9 664	9 258	252	-154	406
09	10 469	9 973	596	100	496
11	20 188	19 824	2 155	1 791	364
12	22 626	22 526	5 120	5 020	100

Vysvětlivky uvedeny v metodice

to i poznatky z analýzy souhrnného vlivu veškerých vkladů a jejich produkční efektivity na intenzitu zemědělské výroby v předních zemědělských podnicích. Z výsledků v tab. III je možno posoudit souhrnné působení rozsahu vkladů včetně jejich vzájemné interakce a usoudit na podíl vlivu stupně využití vkladů na rozdíly v úrovni intenzity zemědělské výroby mezi oběma srovnávanými soubory podniků. V průměru za celý vybraný soubor předních zemědělských podniků lze předpokládat, že vklady práce a výrobních prostředků podmiňují nadprůměrné výsledky přibližně z jedné třetiny. Zbývající dvě třetiny jsou závislé na stupni využívání vložených prostředků, projevujícím se v souhrnné efektivitě veškerých vkladů.

Posouzení některých činitelů podmiňujících vysokou úroveň produkční efektivity pracovních a materiálních vkladů

V předchozí části práce byly analyzovány hlavní příčiny vyšší úrovně využívání půdy vybraným souborem předních zemědělských podniků. Z výsledků získaných těmito rozborů vyplynul obecný poznatek, že rozhodující vliv na dosahovanou úroveň hospodaření má komplex faktorů, jejichž působení se projevuje v produkční efektivitě pracovních a materiálních vkladů do výroby. Mezi tyto faktory patří celá řada dalších činitelů efektivity zemědělského výrobního procesu.

Pro posouzení vlivu struktury zemědělské výroby na ekonomické výsledky podniků byl zkoumán vliv struktury sklizňových ploch a hektarových výnosů na výsledky v rostlinné výrobě a vliv početních stavů hospodářských zvířat a jejich užitkovosti na intenzitu živočišné výroby. Získané poznatky ukazují, že v rostlinné výrobě dosahují vybrané nadprůměrné podniky vyšší intenzity výroby především vlivem vyššího stupně aplikace vědeckotechnických poznatků projevujících se v dosahovaných vyšších hektarových výnosech, přičemž vliv struktury sklizňových ploch se neprojevil jako faktor ovlivňující ve větší míře výsledky podniku.

Ze získaných poznatků v živočišné výrobě je možno usoudit, že všechna přední JZD vykazují vyšší intenzitu této části zemědělské výroby vlivem vyšší užitkovosti zvířat, přičemž se však v určité skupině podniků částečně projevuje i vliv vyšších početních stavů zvířat na jednotku plochy půdy.

Jak v rostlinné, tak i v živočišné výrobě je tedy možno předpokládat vyšší stupeň aplikace vědeckotechnického rozvoje i efektivnější využívání nových poznatků v souboru předních zemědělských podniků.

Ze zkoumání vlivu struktury pracovníků a využití pracovního fondu na dosahované výsledky je možno vyslovit závěr, že struktura pracovníků podle profesí je ve vybraném souboru nadprůměrných podniků v podstatě obdobná jako u ostatních JZD v kraji a není tedy faktorem, který by nadprůměrné výsledky významně ovlivňoval.

Poněkud větší vliv se projevil při analýze využití pracovního fondu pomocí počtu hodin odpracovaných pracovníky jednotlivých profesí. Ani zde však zjištěné rozdíly nebyly příliš podstatné. Za jeden z možných činitelů ovlivňujících kladně nadprůměrné výsledky lze označit vzdělání pracovníků, neboť u předních zemědělských podniků byl zjištěn vyšší podíl technicko-hospodářských pracovníků se vzděláním úplným středním a vysokoškolským, zatímco v ostatních JZD v kraji je naopak více pracovníků se vzděláním základním a vyučených. Z poznatků o odměňování pracovníků vyplývá, že pracovníci předních JZD dostávají v průměru o 2,8 % vyšší odměnu za jednu

hodinu práce, přitom dosahují o 11,2 % vyšší hodinové produktivity práce.

Z poznatků o vlivu vkladů vybraných výrobních prostředků a jejich produkční účinnosti je možno shrnout, že vybraná přední JZD jsou sice o něco lépe vybavena traktory, ale také je lépe využívají:

	Výběrový soubor	Kraj celkem	Index
Traktory celkem na 1 000 ha z. p. (v ks)	24,8	23,8	104,2
Výsledná produkce zemědělská v Kčs na 1 traktor	690 323	632 353	109,2

V rostlinné výrobě bylo zjištěno, že vybrané podniky s nadprůměrnými výsledky spotřebují o 23,4 % čistých živin na jeden hektar více než je průměrná spotřeba všech JZD v kraji. Soubor předních JZD vykazuje rovněž o 0,2 t na 1 ha více chlévské mrvy použité ke hnojení než ostatní JZD. Efektivnost používaných hnojiv je rovněž na vyšší úrovni. V živočišné výrobě je možno kladně hodnotit spotřebu jaderných krmiv, a to zejména v těch odvětvích, která jsou náročná na spotřebu zrnin.

Ze srovnání průměrné velikosti zemědělského podniku mezi oběma soubory vyplynul závěr, že i když přední zemědělské podniky hospodaří na výměře zemědělské půdy v průměru asi o 300 hektarů větší, není tento rozdíl při současně používaných velkovýrobních technologiích a při současných velikostech zemědělských podniků podstatný.

Všechny poznatky získané z analýzy ekonomických souvislostí rozvoje zemědělské výroby v souboru JZD s nadprůměrnými výsledky naznačují, že přední podniky dosahují lepších výsledků převážně cestou intenzivního rozvoje zemědělské výroby. Celý proces intenzivního rozvoje je podstatně ovlivněn kvalitou řídicí práce. Vyšší úroveň řízení se projevuje v lepších konečných výsledcích výroby. Vlivem tohoto činitele pak dosahují přední JZD o více než 20 % vyšší hrubé produkce zemědělské na jednoho technicko-hospodářského pracovníka a zisku na jednoho THP vyššího o více než 50 % proti ostatním podnikům (tab. IV).

Je tedy možno konstatovat, že z celého komplexu faktorů ovlivňujících dosahované výsledky zemědělských podniků se také u předních zemědělských podniků velmi výrazně prosazuje úroveň a účinnost systému řízení a s tím související rozdíly v úrovni realizace vědeckotechnických poznatků ve výrobě i v ostatní hospodářské činnosti podniku.

IV. Srovnání hrubé produkce zemědělské a zisku na jednoho technicko-hospodářského pracovníka v Kčs

Ukazatel	Výběrový soubor	Kraj celkem	Index
	<i>a</i>	<i>b</i>	$\frac{a}{b} \cdot 100$
Hrubá produkce zemědělská na 1 THP	1 031 139	858 956	120,1
Zisk na 1 THP	211 010	137 608	153,3

Získané údaje o podílu vlivu jednotlivých faktorů potvrzují, že přední JZD dosahují svých nadprůměrných výsledků především na základě působení komplexu faktorů souvisejících se stupněm aplikace vědeckotechnického rozvoje a projevujících se zejména ve vyšší produkční účinnosti jak jednotlivých, tak i celkových vkladů. Současně se v těchto faktorech odráží i účinnost užívaných forem organizace a řízení výroby.

Další získávání poznatků o ekonomických souvislostech rozvoje předních zemědělských podniků bude třeba dále provádět zřejmě formou monografických studií konkrétních vytypovaných podniků a získané kladné zkušenosti s formami organizace a řízení práce zobecňovat pro účely využití v ostatních podnicích.

Literatura

- JÍLEK, J. — MATĚJKA, M. a kol.: Ekonomická statistika. 1. vyd. Praha, SNTL 1980.
 VINOHRADSKÝ, K.: Metodické otázky rozboru diferenciací v ekonomickém rozvoji JZD. [Habilitační práce]. Brno, VŠZ 1973.
 ŽIVĚLOVÁ I.: JZD s vysokou ekonomickou úrovní v Jihomoravském kraji v letech 1977 až 1982. [Kandidátská disertace.] Brno, VŠZ 1985.

Došlo 5. 6. 1986

ŽIVĚLOVÁ I., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 613 00 Brno

Analýza faktorů intenzifikace výroby v zemědělských podnicích s vysokou ekonomickou úrovní

Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 1, s. 77—86. — 4 tab., lit. 3, res. čes., rus., angl., něm.

JZD, diferenciacie, intenzifikační proces, faktory rozvoje, vliv VTR, výsledky výzkumu

Příspěvek shrnuje výsledky výzkumu zaměřeného na získání poznatků o komplexu faktorů, jež vedou k vysoké intenzitě využití přírodních zdrojů zemědělské výroby při relativně úsporném vynakládání vkladů do výroby ve vybraném souboru zemědělských podniků vysoké ekonomické úrovně. Získané údaje o podílu vlivu jednotlivých faktorů potvrzují, že JZD s vysokou ekonomickou úrovní dosahují svých nadprůměrných výsledků především na základě působení komplexu faktorů souvisejících se stupněm aplikace vědeckotechnického rozvoje i s účinností užívaných forem organizace a řízení výroby.

ХИВЕЛОВА И., Сельскохозяйственный институт, Земедельска 5, 613 00 Брно

Анализ факторов интенсификации производства в сельскохозяйственных предприятиях с высоким экономическим уровнем

Zeměd. Ekon., 33, 1987, № 1, с. 77—86. — 4 табл., лит. 3, рез. чешск., русск., англ., нем.

ЕСХК, дифференциация, процесс интенсификации, факторы развития, влияние НТР, достижения разработок

В статье обобщаются результаты разработок, направленных на приобретение данных по комплексу факторов, ведущих к интенсивному использованию природных ресурсов с/х производства при относительно экономном вложении средств в производство в избранной группе предприятий, находящихся на высоком экономическом уровне. Как подтверждают сведения об участии отдельных факторов в нем, ЕСХК высокого уровня добиваются своих достижений прежде всего на базе комплекса факторов, связанных со степенью использования НТР, с действенностью форм организации и управления производством.

ŽIVĚLOVÁ I., University of Agriculture, Zemědělská 5, 613 00 Brno

An Analysis of the Factors Underlying the Intensity of Production on Farms with a High Standard of Economic Management

Zeměd. Ekon., 33, 1987, No. 1, pp. 77—86. — 4 tabs, refs 3, summaries in cs, ru, en, de

co-operative farms, differentiation, intensification process, factors of development, effect of technological advance, results of research

The paper is a survey of the results of research aimed at learning the complex of factors leading to a high intensity of utilization of the natural resources of agricultural production at a comparatively thrifty management of production inputs in a selected set of farms with a high standard of economic management. It is confirmed by the data on the contributions of each factor that the economically well-managed farms reach their above-average results mainly through a complex of factors of technological advance and effectively used forms of the organization and management of production.

ŽIVĚLOVÁ I., Hochschule für Landwirtschaft, Zemědělská 5, 613 00 Brno

Analyse der Faktoren zur Intensivierung der Produktion in den Landwirtschaftsbetrieben mit hohem ökonomischen Niveau

Zeměd. Ekon., 33, 1987, Nr. 1, S. 77—86. — 4 Tab., Lit. 3, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

LPG, Differenzierung, Intensivierungsprozeß, Entwicklungsfaktoren, Einfluß der wiss. techn. Entwicklung, Forschungsergebnisse

Im Beitrag werden die Forschungsergebnisse auf dem Gebiet der Erkenntnisgewinnung über den Komplex von Faktoren, die zu einer hohen Intensität bei der Ausnutzung der natürlichen Quellen für die landwirtschaftliche Produktion bei relativ ökonomischem Aufwand in ausgewählten Landwirtschaftsbetrieben mit hohem ökonomischen Niveau. Die gewonnenen Angaben über den Einfluß der einzelnen Faktoren bestätigen, daß obengenannte Betriebe ihre überdurchschnittlichen Ergebnisse vor allem durch eine hohe Einsatzstufe von Ergebnissen der Entwicklung von Wissenschaft und Technik sowie der wirksam ausgenutzten Formen der Organisation und der Leitung der Produktion erzielen.

Adresa autorky:

Ing. Iva Živělová, CSc., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 613 00 Brno

CONTENTS

Mikita J.: Economic Differentiation of Agricultural Enterprises 1

Choma D.: Differentiation, Effectiveness and Material Interest 3

Špyrka M.: The Cost Differentiation of Co-operative Farms in Slovakia 13

Vinohradský K.: A Contribution to the Improvement of the Methods of Analyzing the Differentiation of Economic Development of Farms 23

Pósa E.: The Effect of the System of Planned Management on Farm Differentiation . . . 35

Klimo L.: The Quality of Subjective Prerequisites — the Determinant of the Level of Farming 47

Mikita J.: Economic Differentiation and its Causes on the Farms of the Slovak Socialist Republic 57

Motyčka A.: The Data-Base System of Evaluation of the Differences in the Economic Standard of the Farms of the South-Moravian Region 67

Živčlová I.: An Analysis of the Factors Underlying the Intensity of Production on Farms with a High Standard of Economic Management 77

Supplement

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad
(The Economic Results of Joint Agricultural Enterprises)

INHALT

Mikita J.: Ökonomische Differenzierung der Landwirtschaftsbetriebe 1

Choma D.: Differenzierung, Effektivität und materielle Interessiertheit 3

Špyrka M., Kuzma F.: Aufwands-Differenzierung in den LPG der Slowakei 13

Vinohradský K.: Beitrag zur Vervollkommnung der Analysemethoden der Differenzierung der ökonomischen Entwicklung der Landwirtschaftsbetriebe 23

Pósa E.: Einfluß des Systems der planmäßigen Leitung auf die zwischenbetriebliche Differenzierung 35

Klimo L.: Die Qualität der subjektiven Voraussetzungen — bestimmend für das Niveau der Wirtschaftstätigkeit 47

Mikita J., Bodian J., Jankovič J.: Die ökonomische Differenzierung und deren Gründe in den Landwirtschaftsbetrieben der Slowakei 57

Motyčka A.: Databasis-System für die Bewertung der Unterschiede des ökonomischen Niveaus der Landwirtschaftsbetriebe des Südmährischen Bezirks 67

Živčlová I.: Analyse der Faktoren zur Intensivierung der Produktion in den Landwirtschaftsbetrieben mit hohemökonomischen Niveau 77

Beilage

Statistische Übersichten über die tschechoslowakische und die ausländische Landwirtschaft
(Wirtschaftsergebnisse von gemeinsamen Landwirtschaftsbetrieben)

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 25 75 41, 25 44 51. Celoroční předplatné Kčs 120,—. Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1987

Rozšiřuje PNS. Informace o předplatném podá a objednávky přijímá každá administrace PNS, pošta, doručovatel a PNS-ÚED Praha, závod 01 — AOT, Kafkova 19, 160 00 Praha 6, PNS-ÚED Praha, závod 02, Obránců míru 2, 656 07 Brno, PNS-ÚED Praha, závod 03, Kubánská 1539, 708 72 Ostrava-Poruba. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — ústřední expedice a dovoz tisku Praha, závod 01, administrace vývozu tisku, Kafkova 19, 160 00 Praha 6.

Počet společných zemědělských podniků, jejich pracovníků a členských organizací v ČSR

Druh činnosti SZP	Společné zemědělské podniky		Členské organizace SZP						Průměrný evidenční počet pracovníků SZP	
			celkem	z toho						
				JZD		státní statky				
	k 1. 1.									
	1981	1986	1981	1986	1981	1986	1981	1986	1980	1985
Společné zemědělské podniky celkem	230	213	x	x	x	x	x	x	40 980	47 251
Z toho podniky: agrochemické	69	67	1 243	1 185	971	912	81	77	7 696	9 939
se stavební a meliorační činností	62	57	1 327	1 215	1 027	937	111	91	20 842	22 366
provozující živočišnou výrobu z nich specializované na:	67	58	1 134	986	1 000	875	69	57	7 910	7 840
drůbež	5	5	57	58	51	53	3	3	278	332
z toho na výrobu vajec	5	5	57	58	51	53	3	3	278	332
výkrm prasat	15	19	211	291	189	267	14	16	826	1 492
z toho s uzavřeným výrobním cyklem	5	10	75	185	64	167	9	11	456	1 144
odchov telat	3	3	17	17	12	12	4	4	137	141
specializované na výrobu, posklíňovou úpravu, skladování a zpracování ovoce a zeleniny	4	6	34	78	21	65	—	—	303	620
specializované na výrobu úsůšků a tvarovaných krmiv	12	5	61	31	49	22	9	2	288	85
Z celkového počtu podniky s více činnostmi	56	49	x	x	x	x	x	x	10 377	12 212

Počet společných zemědělských podniků, jejich pracovníků a členských organizací v SSR

Druh činnosti SZP	Společné zemědělské podniky		Členské organizace SZP						Průměrný evidenční počet pracovníků SZP	
			celkem	z toho						
				JZD	státní statky					
	k 1. 1.									
	1981	1986	1981	1986	1981	1986	1981	1986	1980	1985
Společné zemědělské podniky celkem	122	118	x	x	x	x	x	x	24 748	28 501
Z toho podniky:										
agrochemické	35	35	784	766	628	614	63	63	3 139	4 997
se stavební a meliorační činností	40	40	787	820	645	653	67	69	17 975	18 389
provozující živočišnou výrobu,	34	27	604	509	489	392	50	42	2 711	3 532
z nich specializované na:										
drůbež	9	7	141	115	106	84	15	13	966	836
z toho na výrobu vajec	1	1	24	22	18	17	4	4	73	75
výkrm prasat	15	10	263	166	229	145	22	17	810	725
z toho s uzavřeným výrobním cyklem	12	9	206	148	178	127	18	17	712	640
odchov telat	4	2	29	11	27	9	—	—	87	45
specializované na výrobu, posklizňovou úpravu, skladování a zpracování ovoce a zeleniny	6	9	152	251	122	206	19	24	562	1 092
specializované na výrobu úsůšků a tvarovaných krmiv	1	—	10	—	8	—	1	—	12	—
Z celkového počtu podniků s více činnostmi	7	9	x	x	x	x	x	x	1 005	2 108

Společné zemědělské podniky, kooperační sdružení v zemědělství a zapojení JZD do kooperace podle krajů

Území, kraj	Počet						Z celkového počtu JZD bylo zapojeno v r. 1986 do kooperace (v %)					
	SZP k 1. 1.		pracovníků v SZP (prům. ev. počet)		kooperačních sdružení k 1. 1.		celkem	v tom				
	1981	1986	1980	1985	1981	1986		jen v 1 SZP	ve více SZP	jen v 1 koop. sdruž.	ve více koop. sdruž.	v SZP i koop. sdruž.
ČSSR	352	331	65 728	75 752	375	330	99,1	2,5	42,8	0,4	1,3	52,1
ČSR	230	213	40 980	47 251	255	218	98,7	3,3	35,7	0,6	0,4	58,7
SSR	122	118	24 748	28 501	120	112	100,0	1,3	54,7	—	2,8	41,2
Středočeský	43	39	7 326	8 712	30	17	100,0	10,8	43,1	—	—	46,1
Jihočeský	30	29	4 676	5 066	23	25	100,0	4,8	31,7	—	2,4	61,1
Západočeský	15	14	1 840	2 321	17	14	88,6	—	50,0	—	—	38,6
Severočeský	25	22	4 485	5 488	15	12	91,3	5,3	40,4	10,5	—	35,1
Východočeský	49	44	6 380	7 330	81	52	100,0	—	37,2	—	—	62,8
Jihomoravský	44	43	11 203	12 400	73	73	100,0	2,0	23,3	—	—	74,7
Severomoravský	24	22	5 070	5 934	16	25	100,0	—	42,0	—	—	58,0
Západoslovenský	49	48	11 546	13 478	38	31	100,0	—	62,6	—	—	37,4
Středoslovenský	37	35	6 718	7 433	44	45	100,0	4,5	34,6	—	—	60,9
Východoslovenský	36	35	6 484	7 590	38	36	100,0	—	62,6	—	8,5	28,9

Počet podniků zapojených do kooperace ve společných zemědělských podnicích a v kooperačních sdruženích k 1. 1. 1986

Zapojení do kooperace	JZD	Státní statky	Ostat- ní ze- měd. zá- vody	Po- trav. závo- dy	Ob- chod ovo- cem a zel.	ZNZZ	STS
ČSSR							
Počet podniků zapojených do kooperace	1 661	154	230	53	22	78	53
V tom: jen v 1 SZP	42	6	98	46	14	44	39
ve více SZP	718	82	87	1	—	31	13
jen v 1 koop. sdruž.	6	—	4	5	8	—	1
ve více koop. sdruž.	22	—	1	—	—	—	—
v SZP i v koop. sdruž.	873	66	40	1	—	3	—
ČSR							
Počet podniků zapojených do kooperace	1 028	88	149	28	18	53	37
V tom: jen v 1 SZP	34	5	60	26	12	29	24
ve více SZP	372	43	60	—	—	22	12
jen v 1 koop. sdruž.	6	—	1	2	6	—	1
ve více koop. sdruž.	4	—	1	—	—	—	—
v SZP i v koop. sdruž.	612	40	27	—	—	2	—
SSR							
Počet podniků zapojených do kooperace	633	66	81	25	4	25	16
V tom: jen v 1 SZP	8	1	38	20	2	15	15
ve více SZP	346	39	27	1	—	9	1
jen v 1 koop. sdruž.	—	—	3	3	2	—	—
ve více koop. sdruž.	18	—	—	—	—	—	—
v SZP i v koop. sdruž.	261	26	13	1	—	1	—

Počet hospodářských zvířat ve společných zemědělských podnicích v kusech (stav k 1. 1.)

Území, kraj	Skot		Prasata		Z toho prasnice		Drůbež		Z toho slepice	
	1981	1986	1981	1986	1981	1986	1981	1986	1981	1986
ČSSR	52 063	45 539	996 271	1 004 640	51 418	55 478	9 940 585	12 068 902	5 533 756	6 337 578
ČSR	43 866	33 844	836 060	837 657	41 463	43 709	6 746 475	7 611 832	4 121 217	4 542 000
SSR	8 197	11 695	160 211	166 983	9 955	11 769	3 194 110	4 457 070	1 412 539	1 795 578
Středočeský	13 201	5 619	147 819	155 261	8 371	10 303	1 767 429	2 068 873	1 123 711	1 124 689
Jihočeský	1 044	—	99 511	104 859	825	3 019	1 199 858	1 152 337	769 202	808 175
Západočeský	907	688	72 380	86 123	2 405	2 822	309 593	305 732	192 267	178 842
Severočeský	9 652	7 563	36 883	43 391	2 740	2 873	483 250	715 045	298 159	362 713
Východočeský	2 716	3 697	164 733	158 566	7 531	7 262	1 188 789	1 304 297	685 623	805 621
Jihomoravský	16 346	16 277	255 053	224 835	14 262	12 985	1 316 738	1 525 888	723 273	889 792
Severomoravský	—	—	59 681	64 622	5 329	4 445	480 818	539 660	328 982	372 168
Západoslovenský	5 813	11 172	81 643	103 414	4 282	7 230	2 602 328	3 476 095	1 082 139	1 230 745
Středoslovenský	2 384	523	36 735	27 202	2 807	1 792	268 920	504 376	199 965	323 734
Východoslovenský	—	—	41 833	36 367	2 866	2 747	322 862	476 599	130 435	241 099
Podíl SZP na zemědělství celkem v %										
ČSSR	1,0	0,9	12,6	15,1	9,0	12,2	21,0	25,5	24,7	27,2
ČSR	1,3	1,0	16,4	19,3	11,3	14,9	21,4	24,6	27,6	29,6
SSR	0,5	0,7	5,7	7,2	4,9	7,3	20,2	20,2	18,9	22,7

Nákup živočišných výrobků a užitkovost hospodářských zvířat ve společných zemědělských podnicích

Území, kraj	Jatečný skot (vč. telat)		Jatečná prasata		Jatečná drůbež		Konzumní vejce v mil. kusů		Průměrná roční snáška 1 slepice v kusech		Průměrný denní hm. přírůstek prasat ve výkrmu a předvýkrmu v kg	
	v t ž. hm.											
	1980	1985	1980	1985	1980	1985	1980	1985	1980	1985	1980	1985
ČSSR	3 582	6 780	170 826	194 461	23 895	31 502	1 293	1 525	261	279	0,545	0,574
ČSR	3 578	3 382	145 680	169 058	11 978	13 748	994	1 148	264	282	0,549	0,577
SSR	4	3 398	25 146	25 403	11 917	17 754	299	377	253	271	0,521	0,552
Středočeský	1 245	1 257	26 999	29 105	3 191	4 273	293	317	258	280	0,554	0,554
Jihočeský	576	587	23 152	25 986	2 670	2 813	202	219	274	285	0,606	0,611
Západočeský	554	547	13 454	20 373	354	352	44	47	270	287	0,592	0,597
Severočeský	15	11	5 601	7 163	404	620	72	86	269	280	0,542	0,548
Východočeský	7	37	29 255	34 867	1 061	1 391	163	212	259	288	0,555	0,608
Jihomoravský	1 181	943	39 077	42 201	3 719	3 802	148	189	268	281	0,526	0,557
Severomoravský	—	—	8 142	9 363	579	497	72	78	255	275	0,458	0,549
Západoslovenský	3	3 397	15 343	16 741	10 601	14 791	234	272	254	273	0,526	0,545
Středoslovenský	1	1	4 382	3 828	178	1 323	41	63	258	273	0,519	0,592
Východoslovenský	—	—	5 421	4 834	1 138	1 640	24	42	231	259	0,509	0,544
Podíl SZP na zemědělství celkem v %									Soc. sektor celkem			
ČSSR	0,5	0,9	18,9	23,4	9,8	12,9	48,2	51,2	252	273	0,516	0,549
ČSR	0,7	0,7	23,7	29,6	7,4	8,7	51,4	55,7	259	278	0,523	0,552
SSR	—	1,6	8,7	9,8	14,3	20,8	39,8	41,2	237	262	0,502	0,542

Tržní zemědělská produkce společných zemědělských podniků (ve stálých cenách roku 1980)

Ukazatel	ČSSR			ČSR			SSR		
	1975	1980	1985	1975	1980	1985	1975	1980	1985
Tržní zemědělská produkce do státních fondů v mil. Kčs	2 679	4 072	4 864	2 247	3 277	3 815	432	795	1 049
V tom: rostlinná	5	8	46	—	8	26	5	—	20
živočišná	2 674	4 064	4 818	2 247	3 269	3 789	427	795	1 029
z toho: jatečný skot vč. telat	57	74	139	57	74	70	—	—	69
jatečná prasata	1 656	2 562	2 917	1 505	2 185	2 536	151	377	381
jatečná drůbež	199	335	441	109	168	192	90	167	249
vejce	753	1 073	1 266	569	825	953	184	248	313
Podíl na tržní zemědělské produkci do státních fondů v %:									
Živočišné produkce	99,8	99,8	99,1	100,0	99,8	99,3	98,9	99,9	98,1
Z toho: jatečného skotu vč. telat	2,1	1,8	2,9	2,5	2,3	1,8	—	—	6,6
jatečných prasat	61,8	62,9	60,0	67,0	66,7	66,5	34,9	47,4	36,3
jatečné drůbeže	7,4	8,2	9,1	4,8	5,1	5,0	20,8	21,0	23,7
vajec	28,1	26,4	26,0	25,3	25,2	25,0	42,7	31,2	29,8
Podíl SZP na celkové tržní produkci do státních fondů v %:									
Živočišné produkce	6,0	8,0	8,9	7,1	9,2	10,0	3,3	5,3	6,4
Jatečného skotu vč. telat	0,4	0,5	0,9	0,6	0,7	0,7	—	—	1,6
Jatečných prasat	14,9	18,9	23,4	19,7	23,7	29,6	4,4	8,7	9,8
Jatečné drůbeže	8,0	9,8	12,9	6,5	7,4	8,7	11,0	14,3	20,8
Vajec	38,7	47,7	50,9	39,9	50,9	55,3	35,6	39,5	40,9

Výkony a náklady společných zemědělských podniků (v mil. Kčs)

Druh činnosti SZP	Výkony vč. mimořádných výnosů		Náklady					
			celkem		z toho			
					materiální vč. služeb nemat. povahy		mzdové a ostatní osobní	
	1981	1985	1981	1985	1981	1985	1981	1985
ČSSR								
Agrochemické podniky	1 653	2 700	1 579	2 594	1 053	1 860	460	638
Se zemědělskou výrobou	4 475	6 019	4 230	5 536	3 560	4 790	439	536
S nezemědělskou činností	4 660	6 088	4 488	5 680	3 062	4 050	1 319	1 524
SZP celkem	10 788	14 807	10 297	13 810	7 675	10 700	2 218	2 698
ČSR								
Agrochemické podniky	1 269	2 013	1 204	1 930	816	1 404	344	459
Se zemědělskou výrobou	3 481	4 541	3 249	4 153	2 743	3 610	333	393
S nezemědělskou činností	2 563	3 354	2 433	3 100	1 647	2 194	728	845
SZP celkem	7 313	9 908	6 886	9 183	5 206	7 208	1 405	1 697
SSR								
Agrochemické podniky	384	687	375	664	237	456	116	179
Se zemědělskou výrobou	994	1 478	981	1 383	817	1 180	106	143
S nezemědělskou činností	2 097	2 734	2 055	2 580	1 415	1 856	591	679
SZP celkem	3 475	4 899	3 411	4 627	2 469	3 492	813	1 001

Zisk, nákladovost a rentabilita společných zemědělských podniků

Druh činnosti SZP	Zisk v mil. Kčs		Podíl nákladů na výkonech vč. mimořádných výnosů v %						Rentabilita v % (zisk/celk. nákl.)	
			nákladů celkem	z toho						
				materiálních vč. služeb nemat. pov.		mzdových a ostat. osobních				
	1981	1985	1981	1985	1981	1985	1981	1985	1981	1985
ČSSR										
Agrochemické podniky	75	105	95,5	96,1	63,7	68,9	27,8	23,6	4,7	4,0
Se zemědělskou výrobou	245	482	94,5	92,0	79,6	79,6	9,8	8,9	5,8	8,7
S nezemědělskou činností	172	408	96,3	93,3	65,7	66,5	28,3	25,0	3,8	7,2
SZP celkem	492	995	95,4	93,3	71,1	72,3	20,6	18,2	4,8	7,2
ČSR										
Agrochemické podniky	65	82	94,9	95,9	64,3	69,7	27,1	22,8	5,4	4,2
Se zemědělskou výrobou	232	387	93,3	91,5	78,8	79,5	9,6	8,7	7,1	9,3
S nezemědělskou činností	130	254	94,9	92,4	64,3	65,4	28,4	25,2	5,3	8,2
SZP celkem	427	723	94,2	92,7	71,2	72,7	19,2	17,1	6,2	7,9
SSR										
Agrochemické podniky	10	23	97,7	96,7	61,7	66,4	30,2	26,1	2,7	3,5
Se zemědělskou výrobou	13	95	98,7	93,6	82,2	79,8	10,7	9,7	1,3	6,9
S nezemědělskou činností	42	154	98,0	94,4	67,5	67,9	28,2	24,8	2,0	6,0
SZP celkem	65	272	98,2	94,4	71,1	71,3	23,4	20,4	1,9	5,9